

Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego

Raport z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018

Olsztyn, 2017

Dokument został opracowany w Departamencie Ochrony Środowiska
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego
w Biurze Polityki Ekologicznej i Przyrody

Skład zespołu:

Hanna Wiśniewska

Marcin Proniewicz

Katarzyna Grabowska

Justyna Staniszeńska

Tomasz Lewandowski

Spis treści

1. Wykaz skrótów.....	4
2. Wprowadzenie.....	6
2.1. Podstawa prawna i cel opracowania Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018.....	6
2.2. Podstawa prawna i cel opracowania Raportu z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018	7
2.3. Metodyka opracowania Raportu z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018.....	7
3. Ocena realizacji priorytetów i działań określonych w Programie.....	11
3.1. Priorytet I: Doskonalenie działań systemowych	11
3.1.1. Cel: Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa	11
3.2. Priorytet II: Zapewnienie ochrony i racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych	33
3.2.1. Cel: Ochrona przyrody i krajobrazu	34
3.2.2. Cel: Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej....	49
3.2.3. Cel: Racjonalne gospodarowanie zasobami wody	54
3.2.4. Cel: Ochrona powierzchni ziemi.....	65
3.2.5. Cel: Właściwe gospodarowanie zasobami geologicznymi	67
3.2.6. Cel: Ochrona klimatu	69
3.2.7. Cel: Doskonalenie gospodarowania zasobami energetycznymi	71
3.3. Priorytet III: Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego	74
3.3.1. Cel: Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia	74
3.3.2. Cel: Poprawa jakości powietrza	78
3.3.3. Cel: Poprawa jakości wód	90
3.3.4. Cel: Doskonalenie systemu gospodarki odpadami.....	97
3.3.5. Cel: Ograniczenie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych	100
3.3.6. Cel: Ograniczenie zagrożeń ze strony substancji chemicznych w środowisku	109
4. Źródła finansowania przewidzianych do realizacji zadań.....	113
4.1. Finansowanie z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie	113
4.2. Dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013.....	115
4.3. Dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowiska na lata 2007-2013.....	118
4.4. Dofinansowanie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007- 2013	120
5. Wnioski z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018	125
6. Spis tabel	130

1. Wykaz skrótów

ARiMR	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
ATSO	autotermiczna termofilowa stabilizacja osadów
BAT	najlepsza dostępna technologia
BGK	Bank Gospodarstwa Krajowego
BIP	Biuletyn Informacji Publicznej
CLiTT	Centrum Innowacji i Transferu Technologii
CP	Świadectwo Czystej Produkcji
CZK	Centrum Zarządzania Kryzysowego
DPS	Dom Pomocy Społecznej
EFROW	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
EKM	Elbląska Karta Miejska
EMAS	System ekozarządzania i audytu (ang. Eco Management and Audit Scheme)
GDDKiA	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad
GDOŚ	Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
GIOŚ	Główny Inspektorat Ochrony Środowiska
GIS	System Informacji Geograficznej (ang. Geographic Information System)
GMM	mikroorganizmy genetycznie zmodyfikowane
GMO	organizmy genetycznie zmodyfikowane
GUS	Główny Urząd Statystyczny
HCFC	chlorofluorowęglowodory
HFC	wodorofluorowęglowodory
IMGW	Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej
IOŚ	Instytut Ochrony Środowiska
IUNG	Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa
ISL	inwentaryzacja stanu lasu
ISO	Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna (ang. International Organization for Standardization)
ISOK	Informatyczny System Oslony Kraju
ITD	Inspekcja Transportu Drogowego
JBR	jednostka badawczo-rozwojowa
JST	jednostka samorządu terytorialnego
KWPSP	Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej w Olsztynie
KZGW	Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej
LDWN	emisja hałasu przemysłowego
LN	emisja hałasu komunikacyjnego-drogowego
MBP	instalacja mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów komunalnych
mzpz	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego
NGO	organizacja pozarządowa (ang. non-government organization)
ODR	ośrodek doradztwa rolniczego
OSCh-R	Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza
OSO	obszar specjalnej ochrony ptaków
OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
OZE	odnawialne źródła energii
PAN	Polska Akademia Nauk
PCB	polichlorowane bifenyle
PIB	Państwowy Instytut Badawczy

PIG	Państwowy Instytut Geologiczny
PIH	Państwowa Inspekcja Handlowa
PIS	Państwowa Inspekcja Sanitarna
PGL	Państwowe Gospodarstwo Leśne
PGNiG	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo
PK	park krajobrazowy
PKP	Polskie Koleje Państwowe
PKS	Polska Komunikacja Samochodowa
PMŚ	Państwowy Monitoring Środowiska
POIŚ	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
PROW	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
PSE	Polskie Sieci Energetyczne S.A.
PSH	Państwowa Służba Hydrogeologiczna
PTOP	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
PSP	Państwowa Straż Pożarna
RDLP	Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych
RDOŚ	Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (w Olsztynie)
RIPOK	Regionalna instalacja do przetwarzania odpadów komunalnych
RP	Rzeczpospolita Polska
RPO WiM	Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury na lata 2007-2013
RZGW	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej
Sł. Kom.	służby komunalne
Sł. Pl.	służby planistyczne
SOO	specjalny obszar ochrony siedlisk
SP	Szkoła Podstawowa
SSP	Samorządowa Szkoła Podstawowa
SZWO	substancja zubażająca warstwę ozonową
UE	Unia Europejska
UPUL	uproszczony plan urządzania lasu
UWM	Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
WE	Wspólnota Europejska
WFOŚiGW	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (w Olsztynie)
WIOŚ	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie
WJM	Wielkie Jeziora Mazurskie
WMAE	Warmińsko-Mazurska Agencja Energetyczna
WSSE	Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna
ZDR	zakład o dużym ryzyku wystąpienia poważnych awarii przemysłowych
ZMiUW	Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych
ZUO	Zakład Utylizacji Odpadów
ZZR	zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnych awarii przemysłowych
ŻZMiUW	Żuławski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Elblągu

2. Wprowadzenie

2.1. Podstawa prawna i cel opracowania *Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018*

Program Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018 (nazywany dalej *Programem*) stanowi realizację art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2016 r., poz. 672, z późn. zm.). *Program* został przyjęty uchwałą Nr XVI/301/12 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 24 kwietnia 2012 r.

Program sporządzony został na okres 4 lat, przy czym określa również perspektywę na okres kolejnych 4 lat. Zawiera on cele ekologiczne, priorytety, a także harmonogram działań na rzecz środowiska oraz definiuje źródła finansowania niezbędne do osiągnięcia postawionych celów. *Program* ma za zadanie zapewnić ciągłość działań związanych z tworzeniem warunków zrównoważonego rozwoju regionu. Jest również kontynuacją i rozszerzeniem zadań określonych w *Programie Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014*.

Program określa działania niezbędne do realizacji w całym województwie przez jednostki samorządowe szczebla gminnego, powiatowego oraz Samorząd Województwa i instytucje zajmujące się m.in. zagadnieniami związanymi z ochroną środowiska. Działania te są ściśle powiązane z zadaniami realizowanymi dla osiągnięcia określonych celów środowiskowych.

Program składa się z 4 podstawowych części obejmujących:

1. ogólną charakterystykę województwa (rozdział 2), ocenę stanu zasobów środowiska, jego zagrożeń oraz stanu infrastruktury ochrony środowiska (rozdział 3),
2. założenia i uwarunkowania realizacji *Programu* (rozdział 4),
3. cele i priorytety ekologiczne *Programu*, harmonogram i środki realizacji (rozdziały 5-7),
4. zasady monitoringu *Programu* (rozdział 8).

2.2. Podstawa prawna i cel opracowania *Raportu z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018*

Raport z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018 (zwany dalej *Raportem*), obejmuje podsumowanie okresu sprawozdawczego 2013-2014.

Podstawą prawną do przygotowania *Raportu* jest art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2016 r., poz. 672, z późn. zm.). Zgodnie z powyższym Zarząd Województwa co dwa lata przedkłada Sejmikowi Województwa *Raport z wykonania Programu*, po czym *Raport* jest przekazywany do ministra właściwego do spraw środowiska.

Celem wykonania *Raportu* jest diagnoza stanu oraz zmian zachodzących w środowisku województwa warmińsko-mazurskiego a także określenie stopnia realizacji zadań wyznaczonych w *Programie*. Na tej podstawie możliwe było wyciągnięcie wniosków oraz przedstawienie propozycji zmian do aktualizacji *Programu*.

2.3. Metodyka opracowania *Raportu z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018*

Do sporządzenia *Raportu* posłużono się niezbędną literaturą oraz materiałami pochodzącymi z jednostek rządowych, jednostek samorządu terytorialnego oraz z innych instytucji. Dzięki temu możliwe było pełne, rzetelne pozyskanie danych obrazujących stan środowiska w województwie warmińsko-mazurskim w latach 2013-2014 oraz informacji dotyczących przedsięwzięć podjętych w celu realizacji w tych latach działań określonych w *Programie*.

Monitoring komponentów środowiska oraz działań mających wpływ na środowisko prowadzony jest przez wyznaczone instytucje w sposób ciągły w ramach działalności wynikającej z przepisów prawa. Monitoring prowadzą m.in. Inspekcja Ochrony Środowiska, Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna, Stacja Chemiczno-Rolnicza, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, a także – w zakresie przestrzegania

przez podmioty przepisów ochrony środowiska – przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego (Departament Ochrony Środowiska Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego).

Dane służące weryfikacji realizacji celów *Programu* pochodzą ponadto ze starostw powiatowych oraz urzędów miast i gmin znajdujących się w województwie, Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Olsztynie, Głównego Urzędu Statystycznego, Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Olsztynie, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Olsztynie, Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Olsztynie, Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Olsztynie oraz Żuławskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Elblągu.

Podczas tworzenia *Raportu* zostały wykorzystane poniższe źródła:

1. Ankiety dla gmin i powiatów województwa

Jednym z pierwszych etapów prac nad *Raportem* było opracowanie ankiet, skierowanych do jednostek samorządu terytorialnego (gmin, powiatów, a także miast na prawach powiatu).

Konstrukcja ankiet adresowanych do JST umożliwiała pozyskanie kluczowych z punktu widzenia przygotowania *Raportu* informacji na temat działań prowadzonych na ich terenie mających wpływ na stan środowiska.

Pismo z prośbą o wypełnienie i przekazanie ankiet zostało skierowane do wszystkich jednostek samorządowych w województwie. Do wyznaczonego dnia otrzymano wypełnione ankiety z dużej części jednostek samorządowych w województwie. Część jednostek przesłała ankiety po wskazanym terminie, jednak te również zostały wykorzystane przy opracowywaniu *Raportu*. Ostatecznie pozyskano w ten sposób informacje z 101 jednostek (tj. powiatów, miast oraz gmin wiejskich i miejsko-wiejskich), co stanowi prawie 75 procent wszystkich jednostek.

Ankiety skierowane do gmin, miast, powiatów uwzględniały informacje na temat realizacji wszystkich kierunków działań przewidzianych w *Programie* oraz zmian zachodzących w różnych komponentach ochrony środowiska.

2. Ankiety dla jednostek rządowych oraz instytucji

Ankiety skierowane do jednostek rządowych i instytucji dotyczyły kierunków zadań przewidzianych dla nich do realizacji w *Programie*. Dzięki zebranych informacjom określono, które kierunki działań były realizowane przez inne niż JST jednostki i instytucje. Wypełnione ankiety otrzymano z blisko 90 procent podmiotów.

3. Sprawozdania z realizacji gminnych i powiatowych programów ochrony środowiska oraz programy ochrony środowiska

Uzupełnieniem wyników ankiet były informacje pozyskiwane z obowiązujących w latach 2013-2014 gminnych i powiatowych programów ochrony środowiska oraz sprawozdań z ich wykonania.

4. Roczne sprawozdania z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie

Sprawozdania z działalności WFOŚiGW w Olsztynie były źródłem niezbędnym przy dokonywaniu oceny źródeł finansowania inwestycji z zakresu ochrony środowiska na różnych szczeblach samorządowych.

5. Roczniki statystyczne oraz Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Informacje udostępniane przez GUS były konieczne dla wykonania analizy części wskaźników oceny realizacji *Programu*. Analiza ta była przewidziana w *Programie*, jako sposób podstawowego monitorowania jego realizacji.

6. Informacje pozyskane z dostępnych publikacji, opracowań i rejestrów Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej, Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska oraz Zarządów Melioracji i Urządzeń Wodnych, w tym baz danych dotyczących środowiska (prowadzonych m.in. przez WIOŚ i RDOŚ)

Informacje pochodzące z powyższych źródeł dostarczyły wiedzy potrzebnej do zdiagnozowania zmian zachodzących w środowisku na obszarze województwa w roku 2013 i 2014. Informacje te posłużyły również do wykonania analizy wskaźników oceny realizacji *Programu*.

Podczas prac nad wykonaniem *Raportu* posłużono się następującymi pozycjami literatury:

- „Ochrona środowiska 2014” Głównego Urzędu Statystycznego,
- „Ochrona środowiska 2015” Głównego Urzędu Statystycznego,
- „Infrastruktura komunalna w 2014 r.” Głównego Urzędu Statystycznego,
- „Rocznik statystyczny województwa warmińsko-mazurskiego 2014” Urzędu Statystycznego w Olsztynie,
- „Rocznik statystyczny województwa warmińsko-mazurskiego 2015” Urzędu Statystycznego w Olsztynie,
- „Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2013 roku” Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Olsztynie,
- „Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2014 roku” Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Olsztynie,
- „Stan sanitarno-higieniczny województwa warmińsko-mazurskiego w roku 2013” Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Olsztynie,
- „Stan sanitarno-higieniczny województwa warmińsko-mazurskiego w roku 2014” Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Olsztynie,
- „Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie za 2013 r.”,
- „Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie za 2014 r.”,
- „Informacja o realizacji współpracy międzynarodowej Województwa Warmińsko-Mazurskiego w 2013 roku”,
- „Informacja o realizacji współpracy międzynarodowej Województwa Warmińsko-Mazurskiego w 2013 roku”.

3. Ocena realizacji priorytetów i działań określonych w Programie

3.1. Priorytet I: Doskonalenie działań systemowych

Dla obszaru priorytetowego I – **Doskonalenie działań systemowych** przy monitorowaniu stopnia realizacji *Programu* określono 1 cel:

- Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa.

3.1.1. Cel: Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Ośrodki (centra) edukacji ekologicznej	szt.	5	5	5	Starostwa WFOŚiGW

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
--	------------------	--	------------	--	------------------

Bazując jedynie na wskaźniku liczby ośrodków edukacji ekologicznej na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, można stwierdzić, że utrzymywany jest stały potencjał podnoszenia świadomości ekologicznej społeczeństwa. Tym niemniej za prowadzenie edukacji ekologicznej odpowiada znacznie więcej podmiotów, w tym między innymi: szkoły, samorządy, parki krajobrazowe, PGL Lasy Państwowe oraz inne instytucje.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.1. Uwzględnianie zasad ochrony środowiska w strategicznych programach rozwoju województwa, powiatów i gmin			
		Zarząd Województwa, RDOŚ, samorządy gminne i powiatowe, Sł. Pl.	Środki własne

Jednostki samorządu terytorialnego województwa warmińsko-mazurskiego realizują szereg programów rozwoju, w których uwzględniane są zasady ochrony środowiska, są to m.in.:

- powiatowe i gminne programy ochrony środowiska,
- programy oczyszczania powiatów i gmin z azbestu,
- strategie rozwoju społeczno-gospodarczego,
- plany gospodarki niskoemisyjnej,

- wspólne strategie rozwoju np. Strategia Rozwoju „Powiaty Wielkich Jezior Mazurskich”, „Wielkie Jeziora Mazurskie 2020 – Strategia”, „Strategia Zintegrowanego Rozwoju Powiatów Wielkich Jezior Mazurskich”.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.2. Rozwój współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej dla realizacji celów Programu Ochrony Środowiska			
		Zarząd Województwa, Wojewoda, RDOŚ, WIOŚ, samorządy gminne i powiatowe,	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Współpraca międzynarodowa Województwa Warmińsko-Mazurskiego prowadzona jest w oparciu o zasady zawarte w Rozdziale 6 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie województwa* (Dz. U. z 2016 r., poz. 486). Aby formalnie uznać stosunki Województwa z jego zagranicznymi partnerami i stworzyć platformę do wielopłaszczyznowego współdziałania, władze Województwa uchwalają „Priorytety współpracy zagranicznej województwa”.

24 czerwca 2014 roku Sejmik Województwa podjął uchwałę w sprawie przyjęcia priorytetów współpracy zagranicznej Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Jak stanowi ustawa *o samorządzie województwa*, priorytety określają główne cele, kierunki geograficzne współpracy zagranicznej oraz zamiary przystąpienia do międzynarodowych zrzeszeń regionalnych. Dokument wszedł w życie 24 lipca 2014 r. po zaakceptowaniu przez Ministra Spraw Zagranicznych RP.

Na koniec 2014 r. Województwo Warmińsko-Mazurskie na podstawie podpisanych porozumień prowadziło współpracę z następującymi regionami:

- Chiny – Prowincja Heilongjiang,
- Dania – Regionalna Gmina Bornholm,
- Francja – Departament Côtes d’Armor,
- Rosja – Obwód Kaliningradzki,
- Słowacja – Województwo Bańsko-Bystrzyckie
- Ukraina – Obwód Rówieński
- Włochy – Autonomiczny Region Vallée d’Aoste
- Włochy – Prowincja Perugia
- Chorwacja – Żupania Splicko-Dalmatyńska
- Niemcy – Kraj Związkowy Saksonia-Anhalt – list intencyjny o współpracy podpisano 3 października 2014 r.

Województwo Warmińsko-Mazurskie od 2008 r. jest członkiem ENCORE (Konferencji Regionów Europy ds. Środowiska) – sieci poświęconej politycznej współpracy pomiędzy regionalnymi Ministrami Środowiska i innymi liderami politycznymi regionów Europy. ENCORE poprzez tę współpracę chce przyczyniać się do skutecznego wdrażania unijnej polityki ochrony środowiska, aby poprawić jakość zarządzania środowiskiem i wnieść wkład w zrównoważony rozwój regionów Europy.

Przedsięwzięcia realizowane w ramach działalności sieci ENCORE w latach 2013-2014:

- wizyta studyjna w Würzburgu (Niemcy) poświęcona ochronie przeciwpowodziowej,

W dniach 21-23 marca 2013 r. odbyła się w Würzburgu wizyta studyjna poświęcona ochronie przeciwpowodziowej. Była ona efektem zawązania porozumień między regionami Europy, uczestniczącymi w 10. Konferencji Regionów Europy ds. Środowiska ENCORE (20-22 września 2012 roku w Assen – Holandia). W wizycie wzięli udział przedstawiciele szczebla ministerialnego regionów zrzeszonych w sieci ENCORE, zainteresowanych osiągnięciami Bawarii w kompleksowym rozwiązaniu problemów zagrożenia powodzią. Spotkanie zakończyło się dyskusją na temat rozwiązań i najlepszych praktyk w zakresie ochrony przeciwpowodziowej, wdrażanych w poszczególnych regionach oraz możliwości dalszej współpracy.

- udział w spotkaniach grupy sterującej ENCORE: w Göteborgu (Szwecja) w dniach 11-12 kwietnia 2013 r., w Monachium (Niemcy) w dniach 9-10 stycznia 2014 r., w Karyntii (Austria) 23-24 czerwca 2014 r.,
- udział w spotkaniu reprezentantów regionów pełniących funkcję Współprzewodniczących i Sekretariatu Generalnego sieci ENCORE w Assen (Holandia) w dniu 20 czerwca 2013 r.,
- prowadzenie Sekretariatu Generalnego ENCORE, w tym administrowanie stroną internetową sieci do czasu Konferencji w 2014 r.
- udział w 11. Konferencji Regionów Europy ds. Środowiska ENCORE w dniach 15-17 maja 2014 r. w Schloss Hohenkammer koło Monachium.

Wśród inicjatyw międzynarodowych dotyczących ochrony środowiska realizowanych przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego wymienić można:

- V Międzynarodowe Forum Regionów Partnerów Obwodu Kaliningradzkiego

Udział w organizowanych przez rząd Obwodu Kaliningradzkiego w dniach 4-5 czerwca w Kaliningradzie V Międzynarodowym Forum Regionów – Partnerów Obwodu

Kaliningradzkiego. Rosyjscy gospodarze Forum zaprezentowali możliwości współpracy międzynarodowej w celu ochrony przyrody i rozwijania turystyki w oparciu o unikalny potencjał ekologiczny Parku Przyrodniczego „Wisztyniecki” ustanowionego na terenie rosyjskiej części Puszczy Rominckiej i Jeziora Wisztynieckiego. Z polskiej strony granicy Samorząd województwa ma swoją jednostkę posiadającą doświadczenie w realizacji wspólnych projektów z partnerami rosyjskimi – to Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej z siedzibą w Żytkiemach.

- Współpraca Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej z Obwodem Kaliningradzkim
 - Przygotowanie publikacji książkowej w języku rosyjskim poświęconej prawnym i praktycznym kwestiom dostępu społeczeństwa do informacji o środowisku, które pełnić ma funkcję poradnika – zarówno dla działaczy społecznych, jak i urzędników. Zostały w niej opisane uwarunkowania prawne dotyczące dostępu społeczeństwa do informacji o środowisku.
 - Rozpoczęcie inwentaryzacji zabytków na terenie rosyjskiej części Puszczy Rominckiej. Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej koordynował działania, w ramach których w rosyjskiej części Puszczy Rominckiej przeprowadzona będzie szczegółowa inwentaryzacja zabytków, wydana publikacja książkowa oraz ustawione zostaną znaki informacyjne.
- Współpraca między Welskim Parkiem Krajobrazowym a Parkiem Krajobrazowym Drömling (Niemcy)

Wspólna organizacja z Welskim Parkiem Krajobrazowym wizyty 2 przedstawicieli Parku Krajobrazowego Drömling (Kraj Związkowy Saksonia-Anhalt) w dniach 8-10 lipca 2013 roku w województwie warmińsko-mazurskim. Celem wizyty była wymiana doświadczeń w realizacji zadań związanych z edukacją ekologiczną oraz przedstawienie projektów udostępniania terenów objętych ochroną przyrody dla turystów. Niemieccy goście byli uczestnikami konferencji organizowanej przez Welski Park Krajobrazowy pt. „Możliwości wykorzystania instrumentów finansowych w ochronie przyrody i zrównoważonej turystyce”. Była to okazja do przedstawienia doświadczeń Parku Krajobrazowego Drömling w pozyskiwaniu funduszy UE. Welski Park Krajobrazowy zaprezentował natomiast założenia programowe nowo powołanej Fundacji Wel, której jednym z głównych zadań jest rozwijanie zrównoważonej turystyki.

W wyniku ścisłej współpracy pomiędzy Welskim Parkiem Krajobrazowym i niemieckim Parkiem Krajobrazowym Drömling w dniach 3-9 sierpnia 2014 r. na terenie

Welskiego Parku Krajobrazowego zorganizowano spotkanie przyrodnicze młodzieży z Polski i Niemiec, którego celem była wymiana doświadczeń w pracy na rzecz przyrody oraz pogłębianie świadomości pro-przyrodniczej młodych uczestników wymiany.

- XII Młodzieżowa Międzynarodowa Akcja Ekologiczna „Dni Ziemi”

Akcja „Dni Ziemi” służy wspieraniu współpracy partnerskiej z Obwodem Kaliningradzkim, integracji i wymianie doświadczeń pomiędzy młodzieżą zamieszkującą obszary przygraniczne oraz edukacji ekologicznej. W wydarzeniu, które odbyło się w terminie 26-27 kwietnia 2014 r. wzięła udział polska młodzież z Zespołu Szkół Ogólnokształcących im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Kętrzynie i Zespołu Szkół w Mołtajnach oraz rosyjska młodzież ze szkoły w Prawdinsku. W ramach realizacji przedsięwzięcia m.in. zasadzono drzewa i krzewy na terenie posesji Młodzieżowego Domu Kultury w Kętrzynie.

- XV Samorządowe Forum Ekologiczne

W dniach 28-29 maja 2014 r. odbyło się w Rynie XV Samorządowe Forum Ekologiczne pn. „Alternatywne zagospodarowywanie odpadów z produkcji rolniczej – biogazownie rolnicze”. Jednym z prelegentów był przedstawiciel Ministerstwa Rolnictwa i Środowiska Kraju Związkowego Saksonia-Anhalt (Niemcy), który przedstawił prezentację nt. „Biogazownie w niemieckim kraju związkowym Saksonia-Anhalt”. Ponadto przedstawiciel Departamentu Energii Odnawialnych Litewskiego Ministerstwa Energetyki (Litwa) zaprezentował temat „Sytuacja wsparcia rozwoju sektora biogazowego na Litwie”.

- Wizyta studyjna w Bawarii (Niemcy) dotycząca odnawialnych źródeł energii

W dniach 23-28 czerwca 2014 r. z inicjatywy Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Ambasady RP w Berlinie i Stowarzyszenia Energievision Frankenwald w Kronach została zorganizowana wizyta studyjna w Bawarii pt. „Odnawialne źródła energii szansą rozwoju Warmii i Mazur”. W wizycie wzięło udział 30 osób, w tym rolnicy, inwestorzy budowy biogazowni, farm fotowoltaicznych, elektrowni wiatrowych, eksperci ds. odnawialnych źródeł energii z instytucji zajmujących się tematyką rolnictwa i ochrony środowiska oraz przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Celem wizyty był wzrost wiedzy nt. wykorzystania odnawialnych źródeł energii w Bawarii, w tym funkcjonowania instalacji do produkcji biogazu, elektrociepłowni na biomasę, farm słonecznych, elektrowni wiatrowych oraz gmin samowystarczalnych energetycznie.

- Udział w wizycie studyjnej we francuskim departamencie Indre

Efektom przedsięwzięcia było nawiązanie kontaktów pomiędzy instytucjami związanymi z ochroną środowiska w regionie Warmii i Mazur oraz w departamencie Indre. W trakcie wizyty, która odbyła się w dniach 7-10 września 2014 r. przedstawiciele regionów mogli wymienić się doświadczeniami w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu oraz rozwoju nowych form współpracy. W wizycie udział wzięli także przedstawiciele Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie oraz Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Ze strony francuskiej koordynacją spotkania zajmowało się Stowarzyszenie France-Pologne de l'Indre.

- Wizyta studyjna w Irlandii

Przedstawiciele Welskiego Parku Krajobrazowego wzięli udział w konferencji pt. „Europarc 2014 – Zrozumieć Wartość Przyrody” oraz w wizycie studyjnej w Parku Narodowym Killarney (Irlandia) w dniach 28 września-1 października 2014 r. Wyjazd miał na celu nawiązanie kontaktów z przedstawicielami parków krajobrazowych odpowiedzialnych za inne formy ochrony przyrody z całej Europy.

- Przedsięwzięcia w zakresie ochrony środowiska w ramach projektów międzynarodowych współfinansowanych z funduszy europejskich:
 - Projekt Bałtyckie Krajobrazy (Baltic Landscape in Change – Innovative Approaches towards sustainable Forested Landscapes – Zmieniający się bałtycki krajobraz – innowacyjne podejście do zrównoważonych krajobrazów leśnych), realizowany w ramach Programu Regionu Morza Bałtyckiego na lata 2007-2013. Projekt był realizowany od stycznia 2012 r. do czerwca 2014 r. przez 15 partnerów z 7 krajów (Białoruś, Estonia, Finlandia, Łotwa, Norwegia, Polska, Szwecja) reprezentujących uniwersytety, instytucje zarządzające lasami oraz samorządy. Dwa główne cele projektu to utworzenie w Regionie Morza Bałtyckiego sieci Bałtyckich Krajobrazów, cechujących się innowacyjnością, współpracą między partnerami oraz programem działań mających na celu dążenie do zrównoważonego rozwoju oraz zdefiniowanie i analiza głównych problemów krajobrazowych, a także rozwój innowacyjnego podejścia oraz propozycje tworzenia właściwej polityki, planowania i zarządzania.
 - Projekt MANEV (Evaluation of manure management and treatment technology for environmental protection and sustainable livestock farming in Europe – Ocena gospodarki odpadami z produkcji zwierzęcej i metod ich

przetwarzania dla ochrony środowiska i zrównoważonej hodowli zwierząt), realizowany w latach 2011-2015 w ramach instrumentu finansowego LIFE+ (przedstawiony szerzej w opisie Kierunku Działań I.3. Aktywizacja rynku na rzecz ochrony środowiska, rozwój proekologicznej produkcji towarów oraz świadomych postaw konsumenckich zgodnie z zasadą rozwoju zrównoważonego).

- Projekt LIFEescape realizowany od maja 2011 r. do października 2013 r. w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2007-2013. Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej pełnił w projekcie rolę beneficjenta wiodącego, partnerami projektu byli ponadto: Gmina Tolkmicko (Polska), Park Narodowy Żmudzi (Litwa), Uniwersytet w Kłajpedzie (Litwa), Gmina Lund (Szwecja), Gmina Sjöbo (Szwecja), Uniwersytet Linneusza w Kalmar (Szwecja), Gmina Slagelse (Dania). Podstawowym celem projektu było wypracowanie na drodze współpracy międzynarodowej wzorców ochrony krajobrazu, służących realnemu wdrażaniu postanowień Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Głównym kierunkiem podejmowanych działań było zachowanie krajobrazów naturalnych i półnaturalnych, zapobieganie wprowadzaniu dysharmonii w krajobrazie, a także rewaloryzacja krajobrazów zdewastowanych.

Samorządy powiatowe i gminne województwa warmińsko-mazurskiego również są czynnie zaangażowane we współpracę międzyregionalną i międzynarodową.

Wszystkie powiaty województwa (z wyłączeniem miast na prawach powiatu) są członkami Związku Powiatów Polskich, którego celem jest m.in. kształtowanie wspólnej polityki, wspieranie inicjatyw na rzecz rozwoju i promocji powiatów oraz wymiana doświadczeń.

Powiat Giżycki jest członkiem założycielem międzynarodowego zrzeszenia społeczności lokalnych pod nazwą „Stowarzyszenie Samorządów Przygranicznych Euroregion Łyna-Ława”. Jest to polsko-rosyjskie zrzeszenie społeczności lokalnych. W skład Stowarzyszenia wchodzi: ze strony polskiej – powiaty: Bartoszycki, Elbląski, Giżycki, Gołdapski, Kętrzyński, Lidzbarski, Olsztyński, Węgorzewski oraz ze strony rosyjskiej – rejon: Bagrationowsk, Gusiew, miasto Mamonowo, Niesterov, Oziersk, Prawdinsk. Celem zrzeszenia jest podejmowanie działań mających na celu rozwój gospodarczy samorządów, wspieranie przedsiębiorczości na obszarze jednostek samorządowych i przeciwdziałanie bezrobociu, utrzymanie i rozwijanie dobrosąsiedzkiej

współpracy w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego, promocji i rozwoju ochrony zdrowia, transportu i komunikacji, kultury i oświaty oraz sportu, turystyki.

Innymi związkami lub stowarzyszeniami, w których zaangażowane są powiaty województwa warmińsko-mazurskiego to m.in.: Warmińsko-Mazurska Regionalna Organizacja Turystyczna, Związek Stowarzyszeń na Rzecz Rozwoju Gmin Północnego Obszaru Wielkich Jezior Mazurskich, Lokalna Grupa Rybacka „Wielkie Jeziora Mazurskie”.

Szereg miast województwa warmińsko-mazurskiego należy do Polskiej Krajowej Sieci Miast Cittaslow. Miasta zrzeszone w sieci przyjmują wspólne cele dla polepszania jakości życia mieszkańców i przybliżania kultury dobrego życia. Przede wszystkim stawiają na działania prospołeczne i prośrodowiskowe, dbają o zachowanie niepowtarzalnego charakteru każdego z miast poprzez odnowę zabytków oraz pielęgnowanie lokalnej wytwórczości i kuchni. Miastami członkowskimi Cittaslow z województwa warmińsko-mazurskiego z końcem 2014 roku były: Barczewo, Biskupiec, Bisztynek, Dobre Miasto, Gołdap, Górowo Iławeckie, Lidzbark Warmiński, Lubawa, Nidzica, Nowe Miasto Lubawskie, Olsztynek, Pasym, Reszel i Ryn.

Jednostki samorządu terytorialnego prowadzą także aktywną współpracę ze swoimi odpowiednikami z państw europejskich, np. Powiat Giżycki i Miasto Alytus (Litwa), Powiat Giżycki i Samorząd Rejonu Varėna (Litwa), Powiat Nowomiejski i powiat Oldenburg (Niemcy), Urząd Miasta i Gminy Tolkmicko z sąsiednimi regionami w Rosji m.in. w dziedzinie gospodarki ściekowej.

Działania dotyczące współpracy międzynarodowej realizowały także inne instytucje, np.:

- Wizyta przyrodników z Bretanii z departamentu Côtes d'Armor na terenie Nadleśnictwa Orneta.

W dniach 13-17 maja 2013 roku przyrodnicy z departamentu Côtes d'Armor odwiedzili Nadleśnictwo Orneta w celu wymiany doświadczeń z zakresu ochrony przyrody i różnorodności biologicznej obecnych w zrównoważonej gospodarce leśnej. Wizyta przedstawicieli z departamentu Côtes d'Armor była dobrą okazją dla Nadleśnictwa Orneta do pokazania konkretnych, udanych przedsięwzięć realizowanych w oparciu o projekty dotyczące zwiększania możliwości retencyjnych oraz przeciwdziałania powodzi i suszy w ekosystemach leśnych na terenach nizinnych oraz budowy modelowej ścieżki dydaktycznej i odtworzenia historycznej kładki spacerowej w rezerwacie Dolina rzeki Walszy. W trakcie wizyty przyrodnicy z Bretanii poznali specyfikę działań, zmierzających

do ochrony przyrody w toku prowadzonych przez nadleśnictwo prac w gospodarce leśnej. Zapoznali się również z metodami wykorzystania zasobów przyrodniczych do turystyki i naszym zaangażowaniem w edukację ekologiczną szerokiego grona dzieci, młodzieży i społeczności lokalnej.

- Wizyty przedstawicieli Krajowego Przedsiębiorstwa Leśnego z Kraju Związkowego Saksonia Anhalt (Niemcy)

Współorganizowana przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego i Regionalną Dyрекję Lasów Państwowych w Olsztynie wizyta 8-osobowej delegacji przedstawicieli Krajowego Przedsiębiorstwa Leśnictwa z Kraju Związkowego Saksonia-Anhalt odbyła się w dniach 21-24 maja 2013 r. na Warmii i Mazurach. Celem wizyty było nawiązanie kontaktów z Regionalną Dyрекcją Lasów Państwowych w Olsztynie oraz zaprezentowanie istniejącej na Warmii i Mazurach infrastruktury technicznej związanej z ochroną środowiska naturalnego.

15 czerwca 2014 r. na Warmii i Mazurach gościła 41-osobowa grupa leśników z Kraju Związkowego Saksonia-Anhalt. Podczas wizyty niemieccy leśnicy mieli okazję zwiedzić Nadleśnictwo Spychowo. Była to doskonała okazja do przedstawienia problematyki związanej z gospodarką leśną oraz wymiany polsko-niemieckich doświadczeń w zakresie użytkowania lasów i prowadzenia działań związanych z utrzymaniem trwałości drzewostanów.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.3. Aktywizacja rynku na rzecz ochrony środowiska, rozwój proekologicznej produkcji towarów oraz świadomych postaw konsumenckich zgodnie z zasadą rozwoju zrównoważonego			
	- stosowanie systemu „zielonych zamówień” w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego organizowanych przez wszystkie instytucje korzystające ze środków publicznych, - promocja tworzenia „zielonych miejsc pracy” z wykorzystaniem funduszy Unii Europejskiej, - promocja transferu najnowszych technologii służących ochronie środowiska, - przeprowadzenie kampanii społecznej kształtującej zrównoważone wzorce konsumpcji, - wprowadzanie etykiet informujących o produktach ekologicznych i ich promocja wśród społeczeństwa	Zarząd Województwa, JBR, uczelnie, podmioty gospodarcze	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w ramach realizacji projektów finansowanych ze środków unijnych przy zamówieniach materiałów promocyjnych w miarę możliwości wybiera produkty ekologiczne.

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego był partnerem projektu MANEV („Ocena gospodarki odchodami z produkcji zwierzęcej i metod ich przetwarzania dla ochrony środowiska i zrównoważonej hodowli zwierząt w Europie”), którego głównym celem była poprawa ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju hodowli zwierząt przez promocję wykorzystania technologii przetwarzania odchodów zwierzęcych na różnych obszarach o wysokim nasyceniu lub nadwyżce w produkcji odchodów zwierzęcych w całej Europie. W ramach projektu partnerzy z Hiszpanii, Włoch, Danii oraz Polski wymieniali się doświadczeniami oraz wiedzą techniczną, które następnie wykorzystywano w praktyce podczas realizacji inwestycji w biogazownie rolnicze. Ponadto utworzono specjalistyczne narzędzie informatyczne, które wspomaga użytkownika w wyborze systemu gospodarowania gnojowicą, najlepiej odpowiadającego jego potrzebom w oparciu o konkretne dane gospodarstwa rolnego.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.4. Rozwój systemu ekozarządzania - stymulowanie przystępowania przedsiębiorstw i instytucji do systemów zarządzania środowiskowego, w szczególności systemu ekozarządzania i audytu (EMAS), osiągania norm i certyfikatów ISO 14001 oraz świadectw CP - Przedsiębiorstw Czystszej Produkcji			
		RDOŚ, jednostki organizacyjne i przedsiębiorstwa	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

System ekozarządzania i audytu (EMAS) to użyteczne narzędzie tworzenia w organizacjach kultury zrównoważonego rozwoju oraz efektywnego zarządzania dostępnymi zasobami i energią. EMAS (ang. Eco Management and Audit Scheme) to unijny instrument ochrony środowiska, funkcjonujący w oparciu o Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z 25 listopada 2009 r. w sprawie *dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekozarządzania i audytu we Wspólnocie (EMAS)*.

EMAS jest adresowany do wszystkich rodzajów organizacji zainteresowanych wdrażaniem kompleksowych rozwiązań w obszarze ochrony środowiska, zarówno przedstawicieli firm, jak i instytucji niekomercyjnych. Wymagania EMAS dają wytyczne, swoiste wskazówki, dzięki którym organizacje porządkują obowiązki w zakresie ochrony środowiska, optymalizują ponoszone koszty i efektywnie zarządzają energią i zasobami.

EMAS to także wiarygodny system raportowania oddziaływań organizacji na środowisko, ułatwiający prowadzenie otwartego dialogu z zainteresowanymi stronami.

Rejestracja w systemie EMAS oznacza spełnienie przez organizację najbardziej wyśrubowanych wymagań ochrony środowiska. Do końca 2014 r. w rejestrze systemu ek zarządzania i audytu (EMAS) nie znajdowała się żadna organizacja z województwa warmińsko-mazurskiego.

ISO 14001 jest normą zawierającą wymagania odnośnie systemu zarządzania środowiskowego. Podstawowym zadaniem normy ISO 14001 jest wspomaganie ochrony środowiska i zapobieganie zanieczyszczeniom w sposób uwzględniający potrzeby społeczno-ekonomiczne w myśl idei zrównoważonego rozwoju. Ze względu na brak danych dotyczących podmiotów posiadających certyfikat spełniania normy ISO 14001, zasadnym byłoby stworzenie rejestru wydanych certyfikatów.

Świadectwo Czystszej Produkcji (CP) jest nadawane przedsiębiorstwom i innym organizacjom, które:

- ukończyły Akademię Zrównoważonej Produkcji (dawniej: Szkołę CP), w ramach której m.in. wdrożyły przykładowe działanie proekologiczne zgodne z zasadami strategii Czystszej Produkcji (tj. zapobiegające zanieczyszczeniom lub marnotrawstwu zasobów u źródła ich powstawania),
- złożyły raport ekologiczny, w którym wykazały swoje dotychczasowe osiągnięcia oraz nakreśliły plan działań na najbliższe lata.

Laureat Świadectwa jest wpisywany do Rejestru Świadectw Czystszej Produkcji. Wpis w tym rejestrze jest weryfikowany w cyklu dwuletnim. Na koniec 2014 r. lista Laureatów Świadectwa liczyła 35 podmiotów, jednak żadne z nich nie pochodziło z województwa warmińsko-mazurskiego.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.5. Wzrost udziału społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska			
	- doskonalenie systemu udostępniania społeczeństwu informacji o środowisku i jego ochronie przez organy administracji rządowej i samorządowej wszystkich szczebli, a także inne podmioty powołane do wykonywania zadań publicznych dotyczących środowiska i jego ochrony, - utworzenie ogólnodostępnej, regionalnej bazy danych o przyrodzie i środowisku województwa warmińsko-mazurskiego,	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe RDOŚ, NGO	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	- wspieranie rozwoju szkolnej edukacji w zakresie ochrony przyrody i środowiska, - zapewnienie udziału pozarządowych organizacji ekologicznych w gremiach podejmujących decyzje dotyczące ochrony środowiska, - rozwój współpracy z mediami w zakresie upowszechniania informacji o środowisku i jego ochronie.		
--	---	--	--

Jednostki samorządu terytorialnego województwa warmińsko-mazurskiego realizują zadanie dotyczące wzrostu udziału społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska przy wykorzystaniu dostępnych możliwości teleinformatycznych. Zgodnie z ustawą z dnia 3 października 2008 r. o *udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. z 2016 r., poz. 353, z późn. zm.) jednostki samorządu terytorialnego umieszczają istotne z punktu widzenia mieszkańców informacje na stronach internetowych Biuletynu Informacji Publicznej oraz w publicznie dostępnych wykazach danych. Często poza obligatoryjnymi informacjami w BIP na portalach miejskich i gminnych znaleźć można inne zagadnienia dotyczące ochrony środowiska, ochrony przyrody czy odpadów komunalnych. Dokumenty zawierające informacje o środowisku są ponadto publikowane w systemie Ekoportal.

W celach informacyjnych wykorzystywane są także w dalszym ciągu bardziej tradycyjne źródła jak tablice ogłoszeń w urzędach oraz publikacje prasowe i komunikacja radiowo-telewizyjna.

Przy podejmowaniu decyzji dotyczących ochrony środowiska uwzględniany jest głos społeczności lokalnych oraz organizacji pozarządowych. W celu ułatwienia przeprowadzania konsultacji społecznych zakładane są interaktywne platformy komunikacji społecznej.

Samorządy wspierają rozwój edukacji szkolnej z zakresie ochrony przyrody i środowiska poprzez współfinansowanie nagród w konkursach ekologicznych dla szkół i przedszkoli oraz wsparcie finansowe takich akcji jak sprzątanie świata czy zajęcia terenowe.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.6. Rozwój badań i postęp techniczny w dziedzinie ochrony środowiska			
	- wspieranie wdrażania eko innowacji w przemyśle oraz w produkcji wyrobów przyjaznych dla	Zarząd Województwa, JBR, uczelnie, podmioty gospodarcze,	Środki własne, ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	środowiska, - wspieranie badań dotyczących oceny stanu, zagrożeń i metod ochrony przyrody i środowiska, w tym doposażania w nowoczesną aparaturę naukową instytutów, uczelni i instytucji realizujących zadania w ramach obowiązujących systemów (programów) monitoringu, - wspieranie wymiany naukowej, organizacji seminariów i konferencji naukowych.		
--	--	--	--

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego realizował projekt „Promocja gospodarcza Warmii i Mazur 2013+” dofinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013. Jednym z założeń projektu było wspieranie ekoinnowacji jako potencjału Warmii i Mazur. W ramach projektu zorganizowano cykl konferencji i seminariów z udziałem przedstawicieli władz samorządowych, przedsiębiorców, przedstawicieli instytucji otoczenia biznesu, agencji rządowych, instytucji naukowych.

Zadania wspierania wdrażania ekoinnowacji realizowane są także przez powołaną w drodze uchwały Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego spółkę prawa handlowego pod nazwą „**Warmińsko-Mazurska Agencja Energetyczna Sp. z o.o.**”, której głównym celem działalności jest szeroko pojęte podnoszenie świadomości społecznej i realizowanie zadań w zakresie ochrony środowiska naturalnego i poszanowania energii, jak również w zakresie promocji sprzyjającego ochronie środowiska wykorzystania energii. WMAE Sp. z o.o. bierze udział i współorganizuje konferencje służące wymianie doświadczeń i wiedzy jednostek naukowych i przedsiębiorstw oraz promuje wykorzystanie nowych rozwiązań w energetyce.

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie jest największą uczelnią wyższą w województwie warmińsko-mazurskim oraz prężnym ośrodkiem naukowym, w którym prowadzone są badania m.in. w zakresie technologii związanych z ochroną środowiska. W ramach UWM działa Centrum Innowacji i Transferu Technologii (CIiTT), której celem jest lepsze wykorzystanie potencjału intelektualnego i technicznego Uniwersytetu oraz transfer (sprzedaż lub nieodpłatne przekazanie) do gospodarki wyników badań naukowych i prac rozwojowych UWM.

CIiTT jako regionalny promotor korzyści płynących ze współpracy biznesu z nauką i popularyzator idei przedsiębiorczości akademickiej proponuje naukowcom, studentom oraz przedsiębiorcom z regionu Warmii i Mazur szeroki zakres usług o charakterze

informacyjnym, doradczym, szkoleniowym, a także w zakresie pośrednictwa w nawiązaniu współpracy i transferze technologii. CliTT współpracuje z krajowymi i zagranicznymi jednostkami wspierającymi rozwój innowacji i transfer technologii.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.7. Wzrost odpowiedzialności za szkody w środowisku			
	- prowadzenie szkoleń na temat odpowiedzialności sprawcy za szkody w środowisku dla pracowników administracji, sądownictwa oraz podmiotów gospodarczych, - wzmocnienie kadrowe i aparaturowe organów inspekcyjnych, pozwalające na pełną realizację zadań kontrolnych.	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, RDOŚ, WIOŚ, Policja, PSP, PIS	Środki własne, ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Według ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. *o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie* (Dz. U. z 2014 r., poz. 1789, z późn. zm) szkodą w środowisku jest negatywna, mierzalna zmiana stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, oceniana w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność podmiotu korzystającego ze środowiska. Ustawa określa zasady odpowiedzialności za zapobieganie szkodom w środowisku i naprawę szkód w środowisku.

W przypadku wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku istnieje obowiązek niezwłocznego podjęcia działań zapobiegawczych, a w przypadku wystąpienia szkody w środowisku podmiot korzystający ze środowiska jest obowiązany do podjęcia działań zmierzających do ograniczenia szkody, zapobieżenia kolejnym szkodom i negatywnym dla zdrowia ludzi skutkom, w tym natychmiastowej kontroli, powstrzymania, usunięcia lub ograniczenia zanieczyszczeń lub innych szkodliwych czynników, a także do podjęcia działań naprawczych.

Podmioty odpowiedzialne za realizację zadań kontrolnych w miarę możliwości finansowych dokonują poprawy swoich możliwości technicznych, w celu skuteczniejszego wykonywania swoich statutowych obowiązków.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.8. Uwzględnianie aspektów ekologicznych w planowaniu przestrzennym			
	Przywrócenie właściwej roli planowania przestrzennego w województwie, w szczególności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, poprzez:	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, RDOŚ, Sł. Pl.	Środki własne

	- uwzględnienie w studiach oraz planach zagospodarowania przestrzennego wymagań ochrony środowiska, gospodarki wodnej i ochrony przeciwpowodziowej, w szczególności wynikających z opracowań ekofizjograficznych, prognoz oddziaływania na środowisko (wraz z poprawą jakości tych dokumentów), - wdrażanie koncepcji korytarzy ekologicznych oraz zasad ochrony krajobrazu naturalnego i kulturowego, - uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego wyników monitoringu środowiska, w szczególności w zakresie walorów przyrodniczych, jakości powietrza i wód oraz zagrożenia hałasem		
--	---	--	--

W latach 2013-2014 powiaty i gminy województwa warmińsko-mazurskiego konsekwentnie opracowywały studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (mpzp). Ankietowane jednostki samorządu terytorialnego wskazują, że w dokumentach przyjętych w analizowanym okresie uwzględniane były wymagania ochrony środowiska, gospodarki wodnej i ochrony przeciwpowodziowej, a także w części gmin wskazuje się na wytyczenie w mpzp korytarzy ekologicznych oraz określenie zasad ochrony krajobrazu kulturowego.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.9. Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa			
I.9.1.	Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa poprzez: - podejmowanie akcji i działań na rzecz aktywnej ochrony środowiska w regionie oraz upowszechnianie informacji o jego walorach przyrodniczych i kulturowych, - prowadzenie zajęć terenowych, „zielonych lekcji”, wykładów, prelekcji, prezentacji multimedialnych, pokazów filmów dla różnych grup odbiorców, - organizowanie konkursów, wystaw, akcji, kampanii i festynów ekologicznych, - popularyzację wiedzy o środowisku i jego ochronie przez media, publikacje i Internet, - szkolenia metodyczne dla nauczycieli i animatorów edukacji ekologicznej, - propagowanie sprzyjających ochronie środowiska zachowań konsumenckich,	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, RDOŚ, WFOŚiGW, PK, NGO, podmioty edukujące, RDLP, RZGW	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	- promocję proekologicznych form gospodarowania, eko- i agroturystyki, zdrowej żywności i zdrowego trybu życia		
--	--	--	--

Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2013-2014 podejmowane były liczne działania zmierzające do wzrostu świadomości ekologicznej społeczeństwa, zwiększenia wiedzy na temat dbałości o stan środowiska oraz edukujące o ochronie przyrody.

Niebagatelną rolę w kształtowaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa odgrywają parki krajobrazowe województwa warmińsko-mazurskiego. Spośród prowadzonych przez nie działań należy wymienić:

- organizacja i współorganizacja konkursów i warsztatów ekologicznych, plastycznych, literackich, fotograficznych, w tym coroczny konkurs „Poznajemy Parki Krajobrazowe Polski”,
- organizacja i współorganizacja konferencji i seminariów przyrodniczych, festynów, pikników i zlotów ekologicznych,
- prowadzenie zajęć dla dzieci, młodzieży i dorosłych w szkołach i na ścieżkach przyrodniczych, pogadanki, rajdy piesze,
- aktywna ochrona przyrody z udziałem uczniów, np. akcja przenoszenia płazów, projekty edukacyjne dla dzieci i młodzieży „Budujemy owadzie schroniska” oraz „Dokarmiamy ptaki”,
- obsługa grup edukacyjno-turystycznych odwiedzających siedziby parków i muzea przyrodnicze,
- prowadzenie strony internetowej, wydawanie folderów informacyjnych i promocyjnych, publikacje w prasie i na stronach internetowych, wystąpienia w programach telewizyjnych,
- remonty i konserwacje miejsc kluczowych dla edukacji ekologicznej.

Dużą aktywnością w zakresie poszerzania wiedzy i świadomości ekologicznej mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego miały także samorządy (z dużym udziałem zarządzanych przez nie szkół) oraz jednostki Regionalnych Dyrekcji Lasów Państwowych. W wyniku ankietyzacji zebrano informacje o następujących działaniach:

- konkursy i festiwale ekologiczne, np.:
 - „Czysta i piękna Zagroda – Estetyczna Wieś” (Powiat Bartoszycki),
 - „Piękna przyroda Powiatu Braniewskiego” (Powiat Braniewski),
 - „Ochrona przyrody w powiecie gołdapskim” (Powiat Gołdapski),

- „Natura 2000 w powiecie gołdapskim” – wydanie albumu oraz konkurs wiedzy (Powiat Gołdapski),
- „Czysty Powiat” – cykliczny festiwal ekologiczny (Powiat Kętrzyński),
- „Wycieczka za nakrętki” (Powiat Nowomiejski),
- konkurs fotograficzny „Najciekawszy obiekt przyrody” (Powiat Olecki),
- „Ekoplaneta” – udział w Ogólnopolskim Konkursie Ekologicznym (Powiat Ostródzki),
- „Aktywni dla klimatu”, „Drugie Życie Elektrośmieci”, „Edukacja Ekologiczna Podstawą Poprawy Stanu Środowiska”, (Gmina Bartoszyce),
- „Witaminowa wiosna” (Gmina Jonkowo),
- „Przyjaciół Przyrody” – akcja ekologiczna polegająca na zbiórce elektroodpadów (Gmina Miejska Ostróda),
- Konkurs Piosenki Ekologicznej „Ekołudki”, „Spotkania z ekologią”, „Ekozabawka”, „Dbamy o Naturę” (Gmina Orneta),
- „Młodzież w lasach Europy”, „Las w obiektywie”, „Poznać Polubić Pomóc Przetrwać” (Lasy Państwowe),
- projekty, akcje i kampanie ekologiczne, np.:
 - powszechnie organizowane „Sprzątanie Świata”, „Dzień Ziemi”, certyfikat „Zielona Flaga”, akcje zbierania nakrętek i surowców wtórnych oraz zużytego sprzętu elektronicznego i elektrycznego,
 - „Ekołomyja – Spotkania Ekologiczno-Edukacyjne”, „Pszczoły w życiu człowieka” (Powiat Bartoszycki),
 - „Nakarmić Puszkojada” (Powiat Braniewski),
 - „Motoryzacyjna współpraca w edukacji” – w ramach projektu dokonano przebudowy samochodu z napędem benzynowym na napęd elektryczny (Powiat Giżycki),
 - „EKO-gadżety Powiatu Gołdapskiego”, „EGO – zdrowo i aktywnie” (Powiat Gołdapski),
 - „Explore birds together” – współpraca szkoły z gminy Lubawa ze szkołą z Izraela, „Czyste Jeziora i Rzeki” (Powiat Iławski),
 - „Architektura Krajobrazu inspiracją do zrównoważonych zmian w środowisku”, ogólnopolska akcja sprzątania jeziora Olecko Wielkie (Powiat Olecki),
 - „II Warmiński Triathlon Turystyczny” (Powiat Olsztyński),

- „Ekoszkoly”, „Światowy dzień Turystyki”, „Dzień bez papierosa” (Powiat Ostródzki),
- „Mieszkam na terenach chronionych: Prelekcja pracowników naukowych dla uczniów gimnazjum „Obszary Natura 2000”, Badania czystości rzeki Łyny, „Listy dla Ziemi”, „Wiosenne Działania dla Warmii i Mazur”, „Warmię i Mazury kochamy, o przyrodę dbamy”, „Zakręcona akcja”, „Jestem Eco”, „Energia niewidzialny towarzysz”, „Śmieci sprzątanie – to nasze zadanie” (Gmina Bartoszyce),
- „Szkolne Biuro Pogody”, Szkolne Lapidarium Geologiczne, „Temat – klimat”, „Zielona Szkoła”, „Litter Less” (Gmina Jonkowo),
- kampania wspierająca alternatywne źródła energii (Gmina Kurzętnik),
- „Drzewko za elektrośmieci”, „Kolorowy tydzień” (Gmina Małdyty),
- „Eko-pozytywni”, „Żyjemy świadomie – doświadczamy i badamy” (Gmina Świątki),
- „Kampania edukacji ekologicznej segregujemy odpady – to się opłaci” (Gmina Miejska Kętrzyn),
- „Święto Drzewa”, „Godzina dla Ziemi”, „Dzień Czystego Powietrza”, „Światowy Dzień Wody”, „Dzień Bez Śmiecenia” (Gmina Miejska Olsztyn),
- „Ekophone”, „Przyroda bez zużytych baterii”, „Jak ratować przyrodę” (Gmina Miejska Ostróda),
- „Ochrona Kasztanowca” (Gmina Orneta),
- „Sadzenie lasu”, „Dni Lasu”, „Grzybobranie”, „Drewno – ekologiczny surowiec odnawialny”, „Bieliki On-line”, „Święto Mazurskiej Dłubanki”, „Mazury witają wiosnę”, „Ratujmy Płazy”, „Europejski Tydzień Leśny”, „Biegiem po Wichrowskich Lasach”, „Ekologiczny Rajd Rowerowy”, „Wywołaj wilka z lasu”, „Bieg Leśnika”, akcje dokarmiania zwierząt: np. „Ptasie Jadło – Ptasie Radio”, „Paczka dla zwierzączka” (Lasy Państwowe),
- wycieczki dla uczniów do miejsc cennych przyrodniczo,
- prowadzenie zajęć terenowych oraz edukacyjnych dla dzieci i młodzieży, prelekcji oraz wykładów,
- organizacja pikników, festynów, warsztatów, szkoleń i konferencji, udział w targach, w tym:
 - Festyn Ekologiczny „Ekologia=Historia” (Gmina Jedwabno),

- Niedziela Cittaslow (Gmina Miejska Lidzbark Warmiński),
- Festyn Ekologiczny Eko-logiczne Nowe Miasto Lubawskie,
- Jesienny festyn ekologiczny (Gmina Miejska Olsztyn),
- publikacje w prasie i na stronach internetowych, realizacja filmu ekologicznego pn. „Projekt Wukśniki” (Gmina Miłakowo), przygotowanie filmu edukacyjno-promocyjnego dotyczącego gospodarki drewnem,
- wydawnictwa: gazetki, foldery, książki, albumy, kalendarze,
- działalność edukacyjna leśnych kompleksów promocyjnych prowadzona przez Lasy Państwowe,
- prezentacje multimedialne, pokazy filmów dla różnych grup odbiorców o tematyce przyrodniczej, spotkania z leśnikami w szkołach i innej placówkach.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.9. Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa			
I.9.2.	Wspieranie działalności edukacyjnej prowadzonej przez samorządy i ich jednostki organizacyjne, ekologiczne organizacje pozarządowe, grupy obywatelskie, Lasy Państwowe, parki krajobrazowe.	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, RDOŚ, WFOŚiGW, PK, NGO, podmioty edukujące, RDLP, RZGW	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Realizowane działania zwiększające świadomość ekologiczną wymienione powyżej nie byłyby możliwe bez organizacyjnego i finansowego wsparcia ze strony jednostek samorządu terytorialnego. Poza ustawowym zwierzchnictwem JST nad parkami krajobrazowymi i szkołami, samorządy wspierają także podejmowanie działań przez centra edukacji ekologicznej, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje i inne instytucje. Najpopularniejszą formą wsparcia takich działań jest objęcie ich patronatem, dotacja finansowa, udostępnianie miejsc organizacji wydarzeń, wsparcie merytoryczne i techniczne (np. zakup sadzonek drzew i krzewów w celu wsparcia akcji „Drzewko za makulaturę” lub zakup worków na śmieci i rękawic ochronnych w celu realizacji akcji „Sprzątanie Świata”) czy fundowanie nagród w konkursach.

Wiele działań edukacyjnych prowadzonych jest przez organizacje pozarządowe zgodnie z umowami zawartymi z jednostkami samorządu terytorialnego. Są to np. powiatowe olimpiady wiedzy ekologicznej „Z przyrodą za Pan Brat” czy „Z przyrodą na Ty”, które odbyły się w powiecie braniewskim.

Przy organizacji działań edukacyjnych często dochodzi do współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego a innymi instytucjami, najczęściej nadleśnictwami Lasów Państwowych. Wiele przedsięwzięć organizowanych jest dzięki wsparciu

finansowemu uzyskanemu z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie.

Powiat Giżycki regularnie dofinansowuje działania realizowane przez Mazurskie Centrum Edukacji Ekologicznej, np. przez zakup nagród w takich konkursach jak Regionalny Konkurs Fotograficzny „Najciekawszy Obiekt Przyrody” czy też w quizie o przyrodzie i szlaku WJM dla mieszkańców i turystów w ramach kampanii „Pamiętajmy o jeziorach...”.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.9. Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa			
I.9.3.	Wspieranie istniejących oraz tworzenie nowych ośrodków edukacji i informacji ekologicznej o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym, w tym tzw. „zielonych szkół”.	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, RDOŚ, WFOŚiGW, PK, NGO, podmioty edukujące, RDLP, RZGW	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

W zakresie wspierania istniejących oraz tworzenia nowych ośrodków edukacji i informacji ekologicznej w wyniku przeprowadzonej ankietyzacji pozyskano następujące informacje:

- Wykonanie projektu ośrodka edukacji przy siedzibie Nadleśnictwa Elbląg (RDLP Gdańsk), budowa sali edukacyjnej będącej elementem ośrodka,
- Modernizacja Leśnego Ośrodka Edukacji Ekologicznej przy Nadleśnictwie Spychowo (RDLP Olsztyn): rozbudowa sali konferencyjnej, pracowni, zaplecza, wyposażenie w sprzęt multimedialny,
- Wspieranie przez Gminę Rozogi istniejącego Gminnego Ośrodka Edukacji Ekologicznej działającego przy Gminnej Bibliotece Publicznej,
- Finansowanie przez Miasto Ełk działalności Centrum Edukacji Ekologicznej w Ełku, w ramach której przeprowadzono ok. 60 działań ekologicznych z dziedziny krajoznawczo-turystycznej, ornitologicznej i ogólnoprzyrodniczej oraz prowadzono zajęcia edukacyjne dzieci i młodzieży szkolnej.

Funkcje ośrodków edukacji ekologicznej pełnią ponadto parki krajobrazowe województwa warmińsko-mazurskiego prowadząc rozmaite działania związane z edukacją ekologiczną.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.9. Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa			
I.9.4.	Opracowanie i realizacja lokalnych programów edukacyjnych uwzględniających specyfikę środowiska, lokalną tożsamość i tradycję kulturową, dla różnych grup odbiorców.	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, RDOŚ, WFOŚiGW, PK, NGO, podmioty edukujące, RDLP, RZGW	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

W zakresie lokalnych programów edukacyjnych uwzględniających specyfikę środowiska, lokalną tożsamość i tradycję kulturową, opracowywanych i realizowanych w latach 2013-2014 w wyniku przeprowadzonej ankietyzacji pozyskano następujące informacje:

- Realizacja Powiatowego Programu Edukacji Ekologicznej 2008-2013 (Powiat Nowomiejski),
- Opracowanie i realizacja programów i projektów edukacyjnych przez Zespół Placówek Szkolno-Wychowawczo-Rewalidacyjnych w Ostródzie,
- Realizacja lokalnego projektu edukacyjnego pt. „Młodzi Ostródzianie rozkochani w swej krainie” – cyklu przedsięwzięć z zakresu edukacji regionalnej, obywatelskiej, ekologicznej, społecznej i artystycznej,
- „Ścieżka ekologiczna” – program realizowany w Gimnazjum nr 1 w Ornecie podczas godzin wychowawczych i zajęć biologii,
- Realizacja programów edukacji leśnej społeczeństw dla nadleśnictw RDLP Gdańsk, RDLP Olsztyn i RDLP Białystok,
- Opracowanie i realizacja Jednolitego Programu Gospodarczo-Ochronnego Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Elbląsko-Żuławskie” i Jednolitego Programu Gospodarczo-Ochronnego Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Mazurskie” oraz realizacja Jednolitego Programu Gospodarczo-Ochronnego Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Olsztyńskie”.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – I.9. Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa			
I.9.5.	Rozwój infrastruktury terenowej służącej poznawaniu przyrody: ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych, muzeów przyrodniczych i izb edukacyjnych.	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, RDOŚ, WFOŚiGW, PK, NGO, podmioty edukujące, RDLP, RZGW	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Najpopularniejszym działaniem zmierzającym do rozwoju infrastruktury terenowej służącej poznawaniu przyrody była budowa i modernizacja ścieżek rowerowych. Wśród zrealizowanych inwestycji wymienić można:

- liczne nowe szlaki rowerowe na terenie powiatu iławskiego,
- budowę ścieżki pieszo-rowerowej przy drodze powiatowej nr 1657 N Kamionek-Szczycionek w powiecie szczycieńskim,
- budowę trasy rowerowej w gminie Barciany,
- adaptację ścieżki rowerowej po dawnym torowisku PKP oraz ścieżka pieszo-rowerowa Kurzętnik-Nielbark zlokalizowane w gminie Kurzętnik,
- wyznaczenie szlaku rowerowego Klon – Księży Lasek – Radostowo – Orzeszki – Klon w gminie Rozogi,
- powstanie trasy „Błękitny Szlak” we współpracy Welskiego Parku Krajobrazowego z Gminą Rybno,
- budowę ścieżek rowerowych w mieście i gminie Lidzbark Warmiński,
- odnowienie i oznakowanie ścieżek rowerowych na terenie Gminy Miłakowo,
- wyznaczenie przebiegu ścieżek i tras rowerowych w Mieście Olsztyn,
- oznakowanie 4 szlaków rowerowych na terenie gminy Pisz o łącznej długości 148 km,
- trasy rowerowe budowane przez Lasy Państwowe.

Ponadto w przedkładanych odpowiedziach ankietowani wskazywali na budowę, modernizację i konserwację ścieżek przyrodniczo-edukacyjnych, ścieżek zdrowia, wiat turystycznych i edukacyjnych czy wież obserwacyjno-widokowych. W realizację tego typu inwestycji najczęściej zaangażowane były jednostki Lasów Państwowych. Wśród przykładowych działań na uwagę zasługują:

- budowa ścieżki przyrodniczo-edukacyjnej „Tropem Żubrów”, budowa trzech wiat turystycznych, wiaty edukacyjnej oraz doposażenie izby edukacyjnej w Puszczy Rominckiej (RDLP Białystok),
- utworzenie sieci punktów do biegów na orientację w ramach Zielonego Punktu Kontrolnego, wytyczenie i wykonanie trasy MTB oraz realizacja projektu systemu bram lasu w ramach projektu *Aktywne Udostępnianie Lasu* – wykonanie ośmiu miejsc postoju pojazdów (RDLP Gdańsk),
- budowa punktu edukacyjnego Zielona Klasa przy Nadleśnictwie Dobrocin, modernizacja ścieżki ekologicznej w Leśnictwie Dzikowo (Nadleśnictwo Górowo

ławeckie), utworzenie na terenie Nadleśnictwa Jedwabno szlaku konnego im. Marion Dönhoff, budowa parkingu leśnego i ścieżki zdrowia przy Arboretum oraz wyznaczenie trasy biegowej w Nadleśnictwie Kudypy, odnowienie i modernizacja izby edukacyjnej w Nadleśnictwie Lidzbark, tworzenie ścieżek przyrodniczych Dąbrówka, Mendryny i Jezioro Kośno oraz wieży obserwacyjno-widokowej w Nadleśnictwie Olsztyn, modernizacja ścieżki przyrodniczej Góra Dylewska w Nadleśnictwie Olsztynek, inwentaryzacja oraz udostępnienie zwiedzającym umocnień o nazwie „Szlak fortyfikacji trójkąta lidzbarskiego” w Nadleśnictwie Orneta, utworzenie ścieżki edukacyjnej w rezerwacie Pupy oraz sieci eko-edukacji (utworzenie tras rowerowych oraz inwentaryzacja stodoły Chochół w celu przeznaczenia jej na cele edukacyjne) w Nadleśnictwie Spychowo, wyznaczenie i oznakowanie Leśnej Trasy Turystycznej Gierłoż i utworzenie punktu dydaktycznego „Zaczarowana polana” w Nadleśnictwie Srokowo, budowa wiaty edukacyjnej w Nadleśnictwie Zaporowo (RDLP Olsztyn).

Dodatkowo w analizowanym okresie w turystycznych miejscowościach prowadzono budowę Ekomarin – nowoczesnych, ekologicznych przystani żeglarskich na akwenach wodnych Warmii i Mazur.

3.2. Priorytet II: Zapewnienie ochrony i racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych

Dla obszaru priorytetowego II – **Zapewnienie ochrony i racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych** przy monitorowaniu stopnia realizacji *Programu* określono 7 celów:

- Ochrona przyrody i krajobrazu,
- Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej,
- Racjonalne gospodarowanie zasobami wody,
- Ochrona powierzchni ziemi,
- Właściwe gospodarowanie zasobami geologicznymi,
- Ochrona klimatu,
- Doskonalenie gospodarowania zasobami energetycznymi.

3.2.1. Cel: Ochrona przyrody i krajobrazu

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Obszary objęte prawną ochroną przyrody (bez obszarów Natura 2000)	% powierzchni województwa	46,6%	46,7%	46,7%	GUS
Rezerваты przyrody	szt.	108	109	110	GUS
Parki krajobrazowe	szt.	6	6	6	GUS
Obszary chronionego krajobrazu	szt.	68	69	69	GUS
Sieć obszarów Natura 2000	% powierzchni województwa	34,4%	34,4%	34,5%	GUS

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
--	------------------	--	------------	--	------------------

Województwo warmińsko-mazurskie należy do regionów o wysokich walorach krajobrazowych. Spośród całkowitej powierzchni województwa wynoszącej 24 173 km², na koniec 2014 r. 46,7% objęte było różnymi formami ochrony przyrody. W porównaniu z rokiem 2010 r. zanotowano minimalny wzrost tej wartości spowodowany głównie zwiększeniem liczby i powierzchni rezerwatów przyrody.

W poniższej tabeli wyszczególniono porównanie liczby prawnie chronionych obiektów i obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych w 2010, 2013 i 2014 roku.

Tabela 1. Formy ochrony przyrody (źródło: GUS)

Forma ochrony przyrody	2010 r.	2013 r.	2014 r.
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona (bez obszarów Natura 2000)	1 126 155,3 ha (46,6%)	1 129 487,3 ha (46,7%)	1 129 519,0 ha (46,7%)
Rezerваты przyrody	108 31 229,4 ha	109 31 276,3 ha	110 31 310,5 ha
Parki krajobrazowe	8* 144 931,4 ha	8* 144 931,4 ha	8* 144 931,4 ha
Obszary chronionego krajobrazu	68 929 281,8 ha	69 932 157,4 ha	69 932 157,4 ha
Użytki ekologiczne	297 (4855,0 ha)	294 (5264,6 ha)	283 (5262,1 ha)
Stanowiska dokumentacyjne	1 (2,0 ha)	1 (2,0 ha)	1 (2,0 ha)
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	18 (21 388,1 ha)	18 (21 388,1 ha)	19 (21 388,1 ha)
Pomniki przyrody	2576	2562	2569

Obszary Natura 2000	55 (14 OSO, 41 SOO) (577 453 ha OSO, 258 236 ha SOO)	59 (16 OSO, 43 SOO) (575 828,1 ha OSO, 257 010,5 ha SOO)	60 (16 OSO, 44 SOO) (575828,1 ha OSO, 258308,9 ha SOO)
---------------------	--	--	--

* z czego 2 parki krajobrazowe (Brodnicki PK i Górznieńsko-Lidzbarski PK) administracyjnie zarządzane są przez Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, a 2 inne (PK Pojezierza Iławskiego i PK Wzgórz Dylewskich) tworzą Zespół Parków Krajobrazowych Pojezierza Iławskiego i Wzgórz Dylewskich

Z przedstawionych danych wynika, że o ile na przełomie 4 lat (między rokiem 2010 a 2014) liczba parków krajobrazowych i stanowisk dokumentacyjnych w województwie warmińsko-mazurskim pozostawała na niezmiennym poziomie, o tyle liczba rezerwatów przyrody, obszarów chronionego krajobrazu, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych oraz obszarów Natura 2000 zanotowała niewielki wzrost. Liczba pomników przyrody ulegała wahaniom, notując spadek w 2013 r. w porównaniu z rokiem 2010 r. i ponownie zwiększając się w roku 2014.

Wśród nowoutworzonych w latach 2013-2014 form ochrony przyrody uwzględnionych w Centralnym Rejestrze Form Ochrony Przyrody wymienić można: rezerwat przyrody Czarnówko (położony w gminie Gołdap) oraz obszary Natura 2000: Góra Dębowa koło Mławy (gmina Iłowo-Osada) oraz Murawy na Poligonie Orzysz (gmina Orzysz).

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.1.	Prowadzenie inwentaryzacji, waloryzacji i monitoringu różnorodności biologicznej: - monitoring i uzupełnianie inwentaryzacji siedlisk i gatunków we wszystkich typach ekosystemów, - dokonywanie oceny aktualnych i potencjalnych zagrożeń dla zachowania różnorodności biologicznej, - monitoring zmian zachodzących w biocenozach, ze szczególnym uwzględnieniem przedmiotów ochrony na obszarach Natura 2000.	RDOŚ, NGO, PK	Środki własne, ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Prowadzeniem inwentaryzacji, waloryzacji i monitoringu różnorodności biologicznej na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2013-2014 zajmowały się głównie **Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Olsztynie oraz parki krajobrazowe.**

Wśród działań RDOŚ Olsztyn wymienić należy:

- 2013 r.: Waloryzacja rzeki Gizeli w celu odtworzenia tarlisk głowacza białopłetwego i tym samym poprawy stanu zachowania tego gatunku, zwiększenie bioróżnorodności obszaru Natura 2000 Dolina Drwęcy PLH280001 i rezerwatu przyrody „Dolina Drwęcy” oraz wzrost ich walorów przyrodniczych;
- 2013-2014 r.: Monitoring występowania żółwia błotnego na terenie Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej i Puszczy Piskiej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów rezerwatów przyrody „Nadrowskie Bagno” i „Orłowo Małe”;
- 2014 r.: Monitoring struktury wielkościowej i wiekowej populacji winniczka *Helix pomatia* w województwie warmińsko-mazurskim;
- 2014 r.: Wykonanie inwentaryzacji i weryfikacji siedlisk przyrodniczych w obszarach Natura 2000 Mazurska Ostoja Żółwia Baranowo PLH280055 i Mazurskie Bagna PLH280054.

Działania inwentaryzacji i monitoringu przyrody realizowane przez parki krajobrazowe:

1. Mazurski Park Krajobrazowy

- 2013-2014 r.: Inwentaryzacja i monitoring stanowisk roślin (np. chamedafne północna, mieczyk dachówkowaty, kosaciec syberyjski), zwierząt, siedlisk (bór bagienny, grąd subkontynentalny);
- 2014 r.: Ochrona stanowisk grzybienia białego na rzece Krutyni;
- 2014 r.: Wiosenna akcja ochrony i przenoszenia płazów;
- 2014 r.: Inwentaryzacja bociana białego na terenie gmin Piecki i Ruciane-Nida w ramach VII Międzynarodowego Spisu Bociana Białego 2014;
- 2014 r.: Wykonanie dokumentacji fotograficznej i jej aktualizacja, w tym obiektów przyrodniczych i wybranych gatunków chronionych;

2. Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej

- 2013 r.: Przeprowadzenie inwentaryzacji bociana białego na terenie Parku i otuliny;
- 2013 r.: Przeprowadzenie zimowej akcji liczenia nietoperzy na terenie Parku i otuliny – inwentaryzacja 32 obiektów dostosowanych do potrzeb hibernujących nietoperzy;
- 2014 r.: Inwentaryzacja bociana białego na terenie gminy Dubeninki;

3. Welski Park Krajobrazowy

- 2013 r.: Monitoring 64 zlokalizowanych na terenie Parku gniazd bociana białego;

- 2013 r.: Monitoring i obserwacje stanowisk chronionych gatunków roślin i zwierząt na terenie Parku – obserwacje naniesiono do bazy GIS aktualizując dotychczasowe informacje;
- 2013-2014 r.: Monitoring 89 skrzynek lęgowych dla ptaków zawieszonych przez Welski Park Krajobrazowy wraz z inwentaryzacją gatunków zasiedlających budki;
- 2013-2014 r.: Monitoring potencjalnych stanowisk żółwia błotnego na terenie Parku, a także stwierdzonego w poprzednich latach stanowiska żółny (nie stwierdzono jej obecności);
- 2013-2014 r.: Monitoring i inwentaryzacja stanu pomników przyrody Parku;
- 2013-2014 r.: Monitoring stanowisk roślin i zwierząt na terenie Parku oraz obserwacje ptaków zimujących w rejonie Parku (m.in. łabędzi krzykliwych, czernic, głowienek, dużych skupisk łysek oraz gili, jemiołuszek i czyży);
- 2014 r.: Monitoring wiosennych przylotów żurawi i czajek;
- 2014 r.: Inwentaryzacja stanowisk roślin na terenie Parku;
- 2014 r.: Przeprowadzono monitoring gniazd bociana białego na terenie 4 gmin: Lidzbark, Rybno, Grodziczno, Płońsk w ramach VII Międzynarodowego Spisu Bociana Białego 2014. W wyniku przeprowadzonego monitoringu złożono wnioski do RDOŚ Olsztyn w celu ustawienia 27 platform pod bocianie gniazda w miejscach, gdzie gniazda posadowione były bezpośrednio na liniach energetycznych bądź stan techniczny platform zagrażał bezpieczeństwu gniazda;

4. Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej

- 2013 r.: Monitoring gatunków chronionych: wilk, bielik, rybołów, orlik krzykliwy oraz dziko żyjących: łoś, jelen sika;
- 2013 r.: Monitoring populacji pachnicy dębowej;
- 2013-2014 r.: Prowadzenie obserwacji zasiedlenia gniazd bielika i orlika krzykliwego oraz bociana czarnego (tylko w 2014 r.) na obszarze Parku;
- 2013-2014 r.: Inwentaryzacja fauny bezkręgowej – wykazano 12 nowych gatunków w 2013 r. i 16 w 2014 r.;

5. Zespół Parków Krajobrazowych Pojezierza Iławskiego i Wzgórz Dylewskich

- 2013-2014 r.: Inwentaryzacja pomników przyrody nieożywionej;
- 2013-2014 r.: Inwentaryzacja niezbędna do opracowania projektów planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 na terenie rezerwatów przyrody „Czerwica”, „Jezioro Gaudy”;

- 2013-2014 r.: Monitoring gatunków rzadkich ptaków – program koordynowany przez GIOŚ i realizowany przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Stację Ornitologiczną Muzeum i Instytutu Zoologii PAN oraz Komitet Ochrony Orłów;
- 2013-2014 r.: Monitoring pospolitych ptaków lęgowych w bezpośrednim sąsiedztwie Parku Krajobrazowego Pojezierza Iławskiego – program koordynowany przez GIOŚ i realizowany przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków;
- 2013-2014 r.: Monitoring stanowisk lęgowych kormorana – program koordynowany przez UWM.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.2.	Rozwój form ochrony przyrody - utrzymanie, po uprzedniej weryfikacji aktualnego stanu, form ochrony przyrody w województwie, w tym istniejących rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obszarów Natura 2000, pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów, - wspieranie powiększania i powoływania nowych form ochrony przyrody w uzgodnieniu z samorządami lokalnymi, w szczególności koncepcji utworzenia parków narodowych: Mazurskiego i Puszczy Rominckiej.	Zarząd Województwa, RDOŚ, samorządy gminne i powiatowe, NGO, PK	Środki własne, Budżet Państwa

W zadania związane z utrzymaniem w dobrym stanie form ochrony przyrody (w tym ochrony gatunkowej roślin i zwierząt) w województwie warmińsko-mazurskim zaangażowane były:

- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Olsztynie:
 - 2013-2014 r.: Realizacja projektu „Ochrona populacji bociana białego na terenie obszaru Natura 2000 Ostoja Warmińska”, którego celem była ochrona obszaru Natura 2000 w szczególności przez:

- zmniejszenie stopnia kolizji ptaków z urządzeniami energetycznymi poprzez ich modernizację,
- zwiększenie bazy pokarmowej bociana białego poprzez budowę zbiorników wodnych i piętrzeń,
- poprawę warunków gniazdowania poprzez budowę platform pod gniazda i remont dachów z gniazdami,
- działania edukacyjne.

W ramach całego projektu, realizowanego w latach 2011-2014: zaizolowano ok. 20 km linii nn i Sn, wyremontowano 25 stacji transformatorowych, wymieniono 15 odłączników Sn, wymieniono 403 izolatory Sn, na ponad 11 km linii Sn zamontowano 17 znaczników ostrzegawczych dla ptaków, zainstalowano 158 platform pod gniazda bociana, wyremontowano 16 dachów uszkodzonych pod ciężarem gniazd bocianich, wyremontowano budynki gospodarcze w gospodarstwie pokazowym PTO w Żywkowie i stworzono Centrum Edukacyjno-Informacyjne, zakupiono sprzęt specjalistyczny umożliwiający niesienie pomocy ptakom i przekazano go jednostkom OSP, wydano foldery o projekcie i obszarze Natura 2000 Ostoja Warmińska, poradnik dobrej praktyki rolniczej, wyprodukowano film o bocianie białym oraz utworzono stronę internetową projektu.

- 2013-2014 r.: Realizacja projektu „Ochrona torfowisk alkalicznych (7230) w młodogłacjalnym krajobrazie Polski północnej”, którego celem było:
 - zahamowanie nadmiernego odpływu i podniesienia poziomu wód gruntowych w obszarze torfowisk alkalicznych,
 - zahamowanie procesu mineralizacji i eutrofizacji powierzchniowej warstwy torfowisk alkalicznych,
 - zatrzymanie procesu spadku różnorodności biologicznej torfowisk alkalicznych spowodowanej ekspansją gatunków charakterystycznych dla siedlisk o niższej wilgotności np. traw, drzew i krzewów,
 - wzmocnienie populacji regionalnych skrajnie zagrożonej wyginieciem skalnicy torfowiskowej, poprzez namnażanie i wsiedlanie jej osobników na teren poszczególnych obszarów,
 - upowszechnienie metod ochrony torfowisk alkalicznych na bazie planów ochrony i planów zarządzania,
 - promowanie ochrony torfowisk alkalicznych jako obszarów akumulujących CO₂ i wspierających działania ograniczające skutki efektu cieplarnianego,

- wykup najcenniejszych i zarazem najbardziej zagrożonych fragmentów torfowisk alkalicznych.

W ramach projektu na terenie województwa: opracowano dokumentację planu zadań ochronnych dla 4 obszarów Natura 2000, zweryfikowano granice 1 obszaru Natura 2000, wykonano dokumentację projektową do wykonania zastawek na torfowisku w Puszczy Rominckiej oraz wykonano koszenia dwóch torfowisk.

- 2013 r.: Realizacja projektu „Ochrona walorów krajobrazowych rezerwatów Jezioro Drużno i Zatoka Elbląska” – Ochrona Jeziora Drużno (rezerwat przyrody, rezerwat Ramsar, dwa obszary Natura 2000) i zatoki Elbląskiej (rezerwat przyrody, obszar Natura 2000), w tym zagrożonych zniszczeniem siedlisk przyrodniczych, które stanowią miejsce bytowania szeregu rzadkich gatunków ptaków, przez zmniejszenie zakresu nielegalnych metod połowu ryb i wypalania trzciny w rezerwach. Prowadzono także nadzór i kontrolę nad przestrzeganiem przepisów z zakresu ustawy *o ochronie przyrody*.
- 2013 r.: Realizacja projektu „Aktywna ochrona obszaru Natura 2000 Torfowiska Źródłiskowe koło Łabędnika - etap I”, polegającego na opracowaniu dokumentacji technicznej służącej utrzymaniu właściwych stosunków wodnych na torfowisku źródłiskowym w obszarze Natura 2000 urządzeń hydrotechnicznych – zastawek i progów piętrzących.
- 2013 r.: Realizacja projektu „Aktywna ochrona jerzyka na terenie miasta Olsztyna” poprzez odtworzenie miejsc lęgowych jerzyka na terenie olsztyńskich osiedli mieszkaniowych, niszczonych podczas termomodernizacji budynków. Zamontowano 300 budek dla jerzyków.
- 2013-2014 r.: Aktywna ochrona bociana białego na terenie województwa poprzez wykonanie alternatywnych miejsc gniazdowania dla tego gatunku. Zadanie o charakterze interwencyjnym, wynikające z obserwowanych w ostatnich latach niekorzystnych dla tego gatunku zmian, polegających na utracie coraz większej liczby miejsc gniazdowania. Przeniesiono 10 zagrożonych likwidacją gniazd i stworzono alternatywne miejsca gniazdowania przez postawienie platform na słupach.
- 2013-2014 r.: Oznakowanie pięciu obszarów Natura 2000 w 2013 r.: Puszcza Napiwodzko-Ramucka, Ostoja Napiwodzko-Ramucka, Dolina Pasłęki, Rzeka Pasłęka, Mazurska Ostoja Żółwia Baranowo oraz czterech w 2014 r.: Jezioro Wukśniki, Ostoja Warmińska, Lasy Skaliskie, Dolina Kakaju.

- 2013-2014 r.: Dofinansowanie ośrodków rehabilitacji zwierząt niosących pomoc chorym, osłabionym i sierotom zwierzętom dzikim, w tym gatunkom objętym ochroną prawną. Zapewniono wsparcie finansowe dla trzech takich ośrodków w 2013 r. i dwóch w 2014 r.
 - 2014 r.: Wykaszanie runi wraz z siewkami i podrostami gatunków drzewiastych na terenie rezerwatu przyrody "Kulka", a tym samym utrzymanie we właściwym stanie ochrony murawy – przedmiotu ochrony rezerwatu.
 - 2014 r.: Grodzenie cisów na terenie rezerwatu przyrody "Cisowy Jar" – utrzymanie we właściwym stanie ochrony cisów – przedmiotu ochrony rezerwatu.
- Parki krajobrazowe realizują zadania związane z ochroną innych form ochrony przyrody w swoich granicach terytorialnych, między innymi przez aktywną ochronę gatunków (np. monitoring i weryfikacja stref ochronnych wokół stanowisk lęgowych ptaków objętych ochroną strefową, obserwacje zasiedleń gniazd bielika i orlika krzykliwego, monitoring i kontrola zasiedleń pilchowatych, akcje przenoszenia płazów, ratowanie dzikich zwierząt), patrolowanie rejonów rezerwatów przyrody, monitorowanie użytków ekologicznych i pomników przyrody, wnoszenie uwag do projektów planów ochrony rezerwatów czy wnoszenie uwag do projektów planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000.
- Lasy Państwowe uczestniczą w monitorowaniu i audytowaniu form ochrony przyrody. Przy ich współudziale powstają ponadto plany zadań ochronnych.
- Samorządy lokalne wypełniają swoje zadania w zakresie monitorowania i pielęgnacji pomników przyrody.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.3.	Opracowywanie i realizacja planów ochrony - sukcesywne opracowywanie i realizacja planów zadań ochronnych oraz w razie potrzeby planów ochrony dla obszarów Natura 2000, - aktualizacja i realizacja planów ochrony rezerwatów, parków krajobrazowych i programów ochrony przyrody w nadleśnictwach, - wzmocnienie kadrowe i finansowe służby leśnej, służb ochrony przyrody, straży rybackiej i straży łowieckiej.	Wojewoda, RDOŚ, RDLP, samorządy	Środki własne

W latach 2013-2014 kontynuowano prace nad odpracowywaniem oraz realizacją planów zadań ochronnych i planów ochrony form ochrony przyrody.

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, odpowiedzialna za nadzór m.in. nad rezerwatami przyrody i obszarami Natura 2000 w analizowanym okresie przeprowadziła wymienione poniżej działania:

- 2013-2014 r.: Kontynuacja realizowanego od 2009 r. projektu „Opracowanie planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 na obszarze Polski”, którego celem był rozwój systemu zarządzania siecią ekologiczną Natura 2000 poprzez opracowanie dokumentacji planów zadań ochronnych tworzących podstawę do prowadzenia właściwych działań ochronnych na obszarach Natura 2000. W latach 2013-2014 opracowano dokumentację dla 35 obszarów Natura 2000, dla 30 obszarów plany zadań ochronnych ustanowiono w formie zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Olsztynie. Proces opracowania dokumentacji przebiegał w sposób uspołeczniony, tzn. dla każdego obszaru przeprowadzono 2-6 spotkań dyskusyjnych (łącznie 83), podczas których uczestnicy spotkań pogłębili swoją wiedzę o obszarach Natura 2000, ich ochronie oraz możliwościach gospodarowania;
- 2013 r.: Opracowanie projektu planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Jezioro Długie” oraz projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Jezioro Długie PLH280030;
- 2014 r.: Opracowanie projektów planów zadań ochronnych dla dwóch obszarów Natura 2000 – Mamerki PLH280004 i Gierłoż PLH280002.

W opiniowaniu wymienionych powyżej dokumentów czynny udział brały parki krajobrazowe, Lasy Państwowe, a także samorządy. Odpowiednie służby na bieżąco realizowały zadania zawarte w planach ochrony.

Ponadto Nadleśnictwa Lasów Państwowych przeprowadzały aktualizacje własnych Programów Ochrony Przyrody.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.4.	Zapewnienie integralności przyrodniczej województwa - wyznaczenie, utrzymanie i właściwe zagospodarowanie lądowych korytarzy ekologicznych, łączących obszary o charakterze węzłowym,	RDOŚ, RZGW, użytkownicy gruntów, GDDKiA, Sł.Pl., samorządy, NGO, ZMiUW	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	- budowa przejść dla zwierząt na trasach komunikacyjnych, - zapewnienie ciągłości morfologicznej rzek, ze szczególnym uwzględnieniem tras migracji ryb, - ochrona tradycyjnych układów drzew wzdłuż alei i dróg - zapewnienie ochrony i renaturalizacja zbiorowisk roślinnych towarzyszących ciekom wodnym, otaczających zbiorniki wodne i obszary podmokłe.		
--	---	--	--

Rozbudowa i modernizacja dróg na terenie województwa warmińsko-mazurskiego coraz częściej odbywa się z uwzględnieniem zachowania i odtwarzania korytarzy ekologicznych poprzez budowę przejść dla zwierząt. W latach 2013-2014 Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad wybudowała przejścia dla zwierząt w ramach następujących inwestycji:

- 2013 r.: „Budowa obwodnicy Olecka w ciągu drogi krajowej nr 65”,
- 2014 r.: „Rozbudowa drogi krajowej nr 16 na odcinku Biskupiec – Borki Wielkie od km 180+500 do km 189+000”,
- 2014 r.: „Rozbudowa drogi krajowej nr 65 na odcinku Gołdap – Kowale Oleckie od km 5+564,23 do km 21+191,28”.

We wszystkich tych inwestycjach zadbano o zapewnienie ciągłości cieków wodnych. Dokonaniami w tym zakresie może się w szczególności poszczycić Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Olsztynie, który realizował poniższe zadania:

- 2013 r.: Budowa przepławki w ramach zadania "Odbudowa progu piętrzącego zlokalizowanego w km 0+530 rzeki Guber w m. Sępól, woj. warmińsko-mazurskie" (kontynuacja działania z 2012 r.),
- 2013-2014 r.: Budowa przepławki w ramach zadania „Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Młyńska Struga, m. Bażyny, woj. warmińsko-mazurskie”,
- 2013-2014 r.: Budowa przepławki w ramach zadania „Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Pierławki wraz z odbudową budowli piętrzących, gm. Działdowo, woj. warmińsko-mazurskie”,
- 2014 r.: Budowa przepławki w ramach zadania "Odbudowa jazu w km 1+992 rzeki Młyńska Struga w m. Osetnik, gm. Orneta, woj. warmińsko-mazurskie",

- 2014 r.: Budowa trzech przeprawek w ramach zadania „Odbudowa jazów na rzece Liwna w km 0+900, w km 6+940, w km 20+740 gm. Barciany woj. warmińsko-mazurskie”,
- 2014 r.: Budowa przeprawki w ramach zadania „Budowa jazu na rzece Szkwa w km 47+630, gm. Rozogi, woj. warmińsko-mazurskie”.

Lasy Państwowe (przykładem Nadleśnictwo Elbląg) w ramach zrównoważonej gospodarki leśnej wyłączają z użytkowania gospodarczego obszary podmokłe oraz nad ciekami wodnymi. Ponadto podczas prowadzenia rębni pozostawiane są skupiska drzewa martwego w celu zapewnienia dyspersji ksylofitów i saprobiontów.

Również samorządy lokalne przyczyniają się do zapewnienia integralności przyrodniczej województwa, w szczególności poprzez ochronę tradycyjnych układów drzew wzdłuż alei i dróg. Dzięki stosowaniu odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dbają także o zachowanie korytarzy ekologicznych.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.5.	Ochrona i restytucja elementów rodzimej przyrody - opracowanie i wdrożenie programu eliminacji ekspansywnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla rodzimej przyrody, - wspieranie działań mających na celu restytucję zanikłych i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, - opracowanie i wdrożenie programu ograniczania liczebności zwierząt zagrażających infrastrukturze przeciwpowodziowej, funkcjonowaniu biocenoz oraz racjonalnemu użytkowaniu zasobów przyrodniczych i gospodarczych, - monitorowanie działań związanych z użytkowaniem organizmów modyfikowanych genetycznie oraz wspieranie badań naukowych w zakresie wpływu GMO na różnorodność biologiczną, - weryfikacja i/lub aktualizacja w miarę potrzeb istniejących i planowanych form ochrony przyrody.	RDOŚ, Zarząd Województwa, RZGW, RDLP, PK, ARiMR	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Do realizacji działań mających na celu eliminację ekspansywnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla rodzimej przyrody można zaliczyć:

- 2014 r.: Wykoszenie runi wraz z siewkami i podrostami gatunków drzewiastych w celu ochrony murawy kserotermicznej w rezerwacie „Kulka” (Nadleśnictwo Korpele),
- 2014 r.: Inwentaryzacja terenu występowania Barszczu Kaukaskiego (Nadleśnictwo Maskulińskie).

Do realizacji działań mających na celu restytucję zanikłych i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt można zaliczyć:

- Restytucja cietrzewia. W latach 2013-2014 wsiedlono 35 młodych osobników cietrzewia oraz wykoszono i odkrzaczono powierzchnie otwarte w miejscach występowania tego kuraka. Projekt zrealizowany został przez Nadleśnictwo Jedwabno i Nadleśnictwo Szczytno przy wsparciu m.in. RDLP Olsztyn, WFOŚiGW w Olsztynie, Parku Dzikich Zwierząt w Kadzidłowie, UWM w Olsztynie, Miejskiego Ogrodu Zoologicznego w Warszawie, Komitetu Ochrony Kuraków,
- Ręczne wykaszanie roślinności na 4 stałych arenach tokowych w strefach ochronnych cietrzewia na łącznej powierzchni 65 ha w ramach zadania pn. „Wykaszanie aren tokowych w strefach ochronnych cietrzewia na obszarze Natura 2000 PLB280014 Ostoja Poligon Orzysz (RDLP Białystok),
- Montaż 19 urządzeń małej retencji w celu ochrony torfowisk wysokich na terenie Nadleśnictwa Korpele w 2013 r.,
- Wspieranie działań mających na celu restytucję zagrożonych gatunków roślin – implantacja granicznika płucnika (Nadleśnictwo Miłomłyn oraz RDLP Białystok na terenie Puszczy Boreckiej),
- Aktywna ochrona zagrożonych gatunków roślin: dzwoniecznik wonny, mieczyk dachówkowaty, kosaciec syberyjski, pełnik europejski itp., polegająca na usuwaniu zadrzewień i zakrzaczeń oraz koszenie z usuwaniem biomasy na powierzchni 40 ha (Nadleśnictwo Strzałowo),
- Kontynuacja programu „Projekt Sokół” – restytucja sokoła wędrownego w lasach (Nadleśnictwo Nowe Ramuki),
- Prowadzenie Ośrodka Rehabilitacji Ptaków Drapieżnych (Nadleśnictwo Olsztyn),

- Aktywna ochrona populacji nizinnej rysia w Polsce – w analizowanym okresie wypuszczono 2 dorosłe rysie odłowione w Estonii oraz wzbogacono bazę żerową jeleniowatych będących głównym pokarmem rysia (Nadleśnictwo Spychowo),
- Inwentaryzacja rysia i wilka na terenie RDLP Olsztyn i RDLP Białystok,
- Projekt restytucji cisa (Nadleśnictwo Maskulińskie),
- Realizacja projektów „Ochrona in situ żubra w Polsce – część północno-wschodnia” oraz „Rozwój metapopulacji żubra w północno-wschodniej Polsce”: obsługa stada żubrów, w tym: zakup, przygotowanie, załadunek, dowóz i wyłożenie karmy dla żubrów, poprawa bazy pokarmowej żubra, utworzenie miejsc dokarmiania zimowego na terenie Nadleśnictwa Borki oraz opieka weterynaryjna nad żubrami,
- Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie realizowane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa: wsparcie uprawy zagrożonych zasobów genetycznych gatunków roślin w rolnictwie na powierzchni 4630,57 ha (2013 r.) i odpowiednio 5265,10 ha (2014 r.),
- Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie realizowane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa: wsparcie hodowli zwierząt gospodarskich w rolnictwie zagrożonych utratą zasobów genetycznych do 4429 sztuk (2013 r.), do 4695 sztuk zwierząt (2014 r.).

Zgodnie z ustawą z dnia 22 czerwca 2001 r. o *mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych* (Dz. U. z 2015 r., poz. 806, z późn. zm.) Minister Środowiska ma obowiązek prowadzić publiczne rejestry mikroorganizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMM) i organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO). Rejestry GMM i GMO Ministra Środowiska są jawne i publicznie dostępne. W latach 2013-2014 w żadnym z rejestrów nie ma informacji o postępowaniach o wydanie zgód i zezwoleń na prace z GMO na terenie województwa warmińsko-mazurskiego.

Do realizacji działań mających na celu weryfikację lub aktualizację w miarę potrzeb istniejących i planowanych form ochrony przyrody można zaliczyć coroczny monitoring przyrodniczy na powierzchniach stanowiących formy ochrony przyrody – aktualizowanie listy gatunków w granicach form ochrony przyrody oraz weryfikację stanu obiektów objętych ochroną, a także aktualizację programów ochrony przyrody. W działaniach tych przodują nadleśnictwa Lasów Państwowych.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.6.	Ochrona różnorodności przyrodniczej w krajobrazie rolniczym - promocja i realizacja programów rolnośrodowiskowych, wdrażanie na obszarach cennych przyrodniczo proekologicznych form gospodarowania, - wspieranie gospodarowania na ekstensywnie użytkowanych łąkach i pastwiskach, - powstrzymywanie sukcesji i ograniczanie zalesień na obszarach nieleśnych o wysokiej wartości przyrodniczej, - zachowanie i odtwarzanie śródpolnych remiz, zadrzewień, zakrzaczeń i małych zbiorników wodnych, - utrzymanie i tworzenie różnych form zadrzewień nierozzerwalnie związanych z przestrzenią krajobrazu kulturowego.	ARiMR, ODR, PK, RDOŚ, właściciele gruntów	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

W zakresie ochrony różnorodności przyrodniczej w krajobrazie rolniczym Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa realizowane następujące działania:

- w ramach działania „promocja i realizacja programów rolnośrodowiskowych, wdrażania na obszarach cennych przyrodniczo proekologicznych form gospodarowania” stosowano dopłaty za realizację programu rolnośrodowiskowego, rolno-środowiskowo-klimatycznego w ramach pakietu 1. Rolnictwo zrównoważone w PROW 2007-2013 oraz pakietu 1. Rolnictwo zrównoważone i pakietu 3. Zachowanie sadów tradycyjnych w ramach PROW 2014-2020. Realizacja wymogów przyczynia się do zmniejszenia presji rolnictwa na środowisko w szczególności na gruntach ornych. W 2013 r. udzielono wsparcia do powierzchni 92896,50 ha, natomiast w 2014 r. udzielono wsparcia do powierzchni 86056,35 ha,
- w ramach działania „wspieranie gospodarowania na ekstensywnie użytkowanych łąkach i pastwiskach” udzielano wsparcia finansowego za realizację pakietu 3, 4 i 5 w ramach programu rolnośrodowiskowego oraz pakietu 4 i 5 w ramach programu rolno-środowiskowo-klimatycznego związanego między innymi z opóźnieniem koszenia, zmniejszeniem intensywności użytkowania (koszenia lub wypasu), zaniechaniem lub ograniczeniem nawożenia. Realizacja wymogów przyczynia się do zachowania trwałych użytków zielonych z możliwością ich naturalnej regeneracji oraz ułatwia utrzymanie siedlisk lęgowych ptaków. W 2013 r.

udzielono wsparcia do powierzchni 46482,49 ha, natomiast w 2014 r. udzielono wsparcia do powierzchni 41364,11 ha,

- w ramach zadania „zachowanie i odtwarzanie śródpolnych remiz, zadrzewień, zakrzaczeń i małych zbiorników wodnych” realizowano utrzymanie miedz śródpolnych o szerokości 4 metrów. W 2013 r. utrzymano 12145 metrów bieżących takich miedz, zaś w 2014 r. 15525 metrów bieżących.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.7.	Ochrona różnorodności przyrodniczej w krajobrazie miejskim - zachowanie, powiększanie i pielęgnacja terenów zielonych w miastach, jako obszarów rekreacji i ostoj przyrodniczych, - wprowadzanie do zieleni miejskiej nasadzeń rodzimych gatunków drzew i krzewów przy stopniowej eliminacji gatunków obcych.	Samorządy gminne, Sł. Kom.	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Gminy województwa warmińsko-mazurskiego deklarują, że regularnie prowadzą nasadzenia rodzimych gatunków drzew i krzewów przy okazji pielęgnacji terenów zielonych. Ponadto przy wydawaniu zezwoleń na usunięcia drzew lub krzewów stosowany jest wymóg nasadzeń zastępczych.

Władze gmin przykładają coraz większą uwagę do zagospodarowywania terenów zielonych przyjaznych mieszkańcom, czego przykładami może być rewitalizacja Skweru Mariana Rawicza w Elblągu oraz budowa Parku Centralnego i rewaloryzacja Parku Podzamcze w Olsztynie.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu			
II.1.8.	Ograniczanie negatywnego wpływu rozwoju energetyki wiatrowej na przyrodę, mieszkańców, krajobraz oraz obiekty zabytkowe poprzez wieloaspektową analizę potencjalnych oddziaływań i określanie warunków lokalizacji nowych inwestycji, w tym wskazanie w planie zagospodarowania przestrzennego województwa obszarów wyłączonych z możliwości lokalizacji obiektów energetyki wiatrowej.	Samorządy gminne i powiatowe, NGO, Sł. Pl.	Środki własne

W latach 2013-2014 w województwie warmińsko-mazurskim miał miejsce szybki wzrost liczby inwestycji w duże elektrownie wiatrowe. W związku z brakiem w owym czasie skutecznych i jednoznacznych zapisów prawnych regulujących kwestie lokalizacji farm wiatrowych i pojedynczych elektrowni, inwestycjom w energetykę wiatrową towarzyszyło wiele kontrowersji. W związku z licznymi protestami społecznymi dotyczącymi uciążliwości powodowanych przez sąsiedztwo wiatraków w stosunku do mieszkańców, samorządy gminne zajęły się uporządkowaniem kwestii dostępności terenów pod budowę elektrowni wiatrowych w studiach zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W 2013 r. na zlecenie Marszałka Województwa opracowano raport pn. „Delimitacja obszarów potencjalnej lokalizacji dużej energetyki wiatrowej na terenie województwa warmińsko-mazurskiego”, mający na celu wskazanie obszarów wyłączonych z możliwości lokalizacji turbin wiatrowych oraz określenie obszarów, na terenie których ich lokalizacja może być, po uprzednim spełnieniu ustalonych kryteriów, dopuszczona. Według kryteriów przyjętych w opracowywanym raporcie tereny predysponowane do rozwoju dużej energetyki wiatrowej zajmują łącznie 51,98 km², co stanowi 0,22% całkowitej powierzchni województwa warmińsko-mazurskiego. Ponadto, wyznaczając kierunki rozwoju województwa, w uchwalonej w 2013 r. *Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025* umieszczono zapis mówiący, że „biorąc pod uwagę uwarunkowania przyrodnicze, koncentrację środków finansowych oraz warunki prawne, produkcja energii elektrycznej na terenie województwa powinna rozwijać się w oparciu o biogazownie rolnicze, fotowoltaikę, układy kogeneracyjne oraz małe elektrownie wiatrowe w układzie rozproszonym”, tym samym faworyzując inne formy odnawialnych źródeł energii, które w mniejszym stopniu oddziałują na środowisko i krajobraz.

3.2.2. Cel: Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Lesistość	% powierzchni województwa	30,6%	30,9%	31,0%	GUS

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
--	------------------	--	------------	--	------------------

Powierzchnia pokryta lasami w województwie warmińsko-mazurskim w analizowanym okresie ulegała stopniowemu zwiększeniu. Na koniec 2014 r. lesistość województwa wynosiła 31%, o 1,6 punktów procentowych powyżej średniej krajowej, co lokowało województwo warmińsko-mazurskie pod tym względem na 6. miejscu w Polsce.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.2. Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej			
II.2.1.	Aktualizacja planów urządzenia lasów, w celu zapewnienia racjonalnego użytkowania zasobów leśnych, kształtowania właściwej struktury gatunkowej i wiekowej drzewostanów, z zachowaniem bogactwa biologicznego siedlisk przyrodniczych, flory, fauny i grzybów.	RDLP, właściciele gruntów, samorządy	Środki własne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Zgodnie z ustawą z dnia 28 września 1991 r. *o lasach* (Dz. U. z 2015 r., poz. 2100, z późn. zm.) plan urządzenia lasu to szczegółowy leśny plan gospodarczy, stanowiący podstawowy dokument gospodarki leśnej opracowywany dla lasów stanowiących własność Skarbu Państwa. Lasy Państwowe dokonują aktualizacji planów urządzenia lasów co 10 lat. W analizowanym okresie nowe plany urządzenia lasów uchwalono w następujących nadleśnictwach:

- Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Olsztynie:
 - Nadleśnictwo Dwukoły (na lata 2014-2023),
 - Nadleśnictwo Korpele (na lata 2014-2023),
 - Nadleśnictwo Kudypy (na lata 2014-2023),
 - Nadleśnictwo Miłomłyn (na lata 2014-2023),
 - Nadleśnictwo Olsztynek (na lata 2013-2022),
 - Nadleśnictwo Spychowo (na lata 2013-2022),
 - Nadleśnictwo Strzałowo (na lata 2014-2023),
- Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Białymstoku:
 - Nadleśnictwo Czerwony Dwór (na lata 2014-2023),
 - Nadleśnictwo Ełk (na lata 2013-2022),
 - Nadleśnictwo Pisz (na lata 2014-2023).

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.2. Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej			
II.2.2.	Uzupełnianie i aktualizacja planów urządzenia lasów, niebędących w zarządzie Lasów Państwowych.	RDLP, właściciele gruntów, samorządy	Środki własne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Zgodnie z art. 21 ustawy *o lasach* dla lasów prywatnych i wspólnot gruntowych sporządza się uproszczone plany urządzenia lasu (UPUL) na zlecenie właściwego miejscowo starosty, natomiast dla lasów innych właścicieli – na zlecenie i koszt tych właścicieli. Uproszczone plany urządzenia lasu zawierają podobne treści jak plany dla nadleśnictw jednak sporządzane są z mniejszą szczegółowością, zarówno w odniesieniu do opisu taksacyjnego lasu, opisu ogólnego jak i sporządzanych map. Dla lasów nie będących w zarządzie Lasów Państwowych, o powierzchni mniejszej niż 10 ha wykonuje się inwentaryzację stanu lasu (ISL) w zakresie jeszcze bardziej ograniczonym niż to ma miejsce w przypadku uproszczonych planów urządzenia lasu.

W latach 2013-2014 starostwa powiatowe z terenu województwa warmińsko-mazurskiego wskazały na następujące działania:

- Powiat Bartoszycki
 - 2014 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu w gminie Bartoszyce (dla 612,1756 ha) i w gminie Górowo Iławeckie (dla 1244,5510 ha);
- Powiat Braniewski
 - 2013 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu o powierzchni 1877 ha;
- Powiat Giżycki
 - 2014 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu (4 na terenie gminy Giżycko i 3 na terenie gminy Wydminy) oraz inwentaryzacji stanu lasów (po 19 w gminie Giżycko i gminie Wydminy);
- Powiat Iławski
 - 2013-2014 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu i inwentaryzacji stanu lasów na terenie gmin: Iława (16 UPUL), Lubawa (14 UPUL/ISL), Kisielice (3 UPUL), Susz (11 UPUL/ISL), Zalewo (2 UPUL/ISL);
- Powiat Kętrzyński
 - 2014 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasów;
- Powiat Nowomiejski
 - 2014 r.: Przystąpienie do opracowania UPUL dla gminy Kurzętnik;

- Powiat Olecki
 - 2014 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu dla gruntów leśnych o pow. 1201 ha położonych na terenie miasta i gminy Olecko oraz gminy Wieliczki;
- Powiat Olsztyński
 - 2014 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu dla gruntów leśnych położonych na terenie gminy Jonkowo (obręb Stękiń), gminy Purda i gminy Olsztynek;
- Powiat Szczycieński
 - 2013-2014 r.: Opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu dla 619 ha oraz inwentaryzacji stanu lasów dla 2718,15 ha;
- Miasto Olsztyn
 - 2014 r.: Opracowanie uproszczonego planu urządzenia lasu dla Lasu Miejskiego w Olsztynie.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.2. Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej			
II.2.3.	Realizacja zadań wynikających z planów urządzenia lasu, programów ochrony przyrody nadleśnictw oraz programów gospodarczo-ochronnych Leśnych Kompleksów Promocyjnych „Lasy Mazurskie” i „Lasy Olsztyńskie”.	RDLP, właściciele gruntów, samorządy	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Realizacja zadań wynikających z planów urządzenia lasu, programów ochrony przyrody nadleśnictw oraz programów gospodarczo-ochronnych Leśnych Kompleksów Promocyjnych „Lasy Mazurskie”, „Lasy Olsztyńskie” oraz utworzonego w 2011 r. Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Elbląsko-Żuławskie” przez jednostki Lasów Państwowych polegała między innymi na prowadzeniu gospodarki leśnej (w tym zadań dotyczących hodowli i ochrony lasu, ochrony przeciwpożarowej oraz użytkowania lasu – pozyskania drewna i użytków ubocznych), udostępnianiu lasu poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc postojowych, ścieżek przyrodniczych, wiat edukacyjnych itp. oraz na czynnej ochronie przyrody opisanej w ramach Kierunku działań – II.1. Ochrona przyrody i krajobrazu.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.2. Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej			
II.2.4.	Aktualizacja programu zwiększania lesistości i kontynuacja zalesień, z uwzględnieniem potrzeb ochrony wartościowych siedlisk nieleśnych, kształtowania korytarzy ekologicznych i rekultywacji terenów zdegradowanych.	RDLP, Zarząd Województwa, ARiMR	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Do realizacji programu zwiększania lesistości przyczynia się działanie nr 221/223 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 pn. „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne”. W Polsce występuje nadwyżka gruntów niskich klas bonitacyjnych użytkowanych do niedawna bądź jeszcze obecnie jako grunty rolne. Wyłączenie tych gruntów z uprawy ma uzasadnienie ekonomiczne z uwagi na ich niską produktywność. Zalesienie takich gruntów wpływa korzystnie na ich wartość ekonomiczną i jednocześnie pozwala na znaczącą poprawę wskaźników statystycznych dotyczących wielkości obszarów leśnych w Polsce. Proponowane rozwiązania w zakresie sposobu zakładania upraw, ich składu gatunkowego oraz wykorzystania istniejących samosiewów, wpływają korzystnie na utrzymanie różnorodności biologicznej oraz kondycję zakładanych upraw leśnych. Na podstawie wniosków o przyznanie pomocy z PROW 2007-2013 na zalesianie w województwie warmińsko-mazurskim zostało zalesionych 395,9 ha gruntów w 2013 r. i 281,37 ha w 2014 r.

Zalesianiem gruntów porolnych zajmują się Lasy Państwowe. Zalesienia prowadzone są sztucznie lub też poprzez uznanie sukcesji naturalnej. Lasy Państwowe dokonują także rekultywacji na cele przyrodnicze terenów zdegradowanych, poligonowych i powojсковych. W tym celu usuwane są niewybuchy, niewypały, a następnie tereny są uprzątane i zalesiane.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.2. Rozwijanie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej			
II.2.5.	Rozbudowa i modernizacja bazy szkółkarskiej oraz infrastruktury służącej ochronie lasów.	RDLP	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Lasy Państwowe prowadzą szereg działań związanych z rozbudową i modernizacją infrastruktury służącej ochronie lasów. W latach 2013-2014 były to między innymi:

- Budowa i utrzymanie dróg dojazdów pożarowych (Nadleśnictwo Lidzbark – budowa 7,1 km drogi, Nadleśnictwo Spychowo – budowa 1,4 km drogi, Nadleśnictwo Olsztyn, Nadleśnictwo Wichrowo);

- Utrzymanie dostrzegalni przeciwpożarowych i baz sprzętu przeciwpożarowego, modernizacja deszczowni;
- Budowa budynku administracyjno-gospodarczego (Nadleśnictwo Mrągowo).

Nadleśnictwo Olsztynek w latach 2013-2014 kontynuowało rozpoczętą w 2012 r. rozbudowę Gospodarstwa Szkółkarskiego Mielno, w której zakres wchodziła budowa:

- 5 nowych tuneli foliowych,
- 2 otwartych pól hodowlanych z rampami zraszającymi,
- hali siewu z automatyczną linią do siewu nasion,
- chłodni do przechowywania sadzonek,
- budynku przepompowni z wyposażeniem, oraz rozbudowa sieci dróg technologicznych.

Ponadto Nadleśnictwo Wichrowo przeprowadziło modernizację Szkółki Leśnej, która obejmowała:

- zakup kaset (20 400 szt.) i podpór styropianowych pod kasety,
- zakup napełniacza,
- modernizację linii siewnej.

Przeprowadzenie modernizacji spowodowało rozszerzenie mocy produkcyjnej Szkółki Leśnej Wichrowo z 841 tys. szt. sadzonek w 2012 r. do 2,03 mln szt. sadzonek w 2015 r.

3.2.3. Cel: Racjonalne gospodarowanie zasobami wody

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Wodochłonność produkcji	ilość wody zużytej na cele przemysłowe [m³]/ wartość produkcji sprzedanej [mln zł]	1187,1 m³/mln zł	1052,6 m³/mln zł	1192,3 m³/mln zł	GUS
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych na 1 odbiorcę	m³/rok	34,6 m³/rok	34,1 m³/rok	32,8 m³/rok	GUS

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
100% wody dostarczanej ludności do spożycia z wodociągów odpowiada wymaganiom sanitarnym	% ludności zaopatrywanej w wodę odpowiadającą wymaganiom sanitarnym przez wodociągi o wydajności [m ³ /dobę]: - poniżej 100 - 100 - 1 000 - 1 001 - 10 000 - powyżej 10 000	- 86,7% - 87,3% - 87,6% - 100,0%	- 90,7% - 93,1% - 96,7% - 100,0%	- 99,8% - 100,0% - 100,0% - 100,0%	GUS, WSSE
100% długości wałów przeciwpowodziowych ma właściwy stan techniczny	% długości wałów w stosunku do całego rozmiaru ewidencyjnego długości wałów	58,7% (2009 r.)	57,3%	65,3% (2015 r.)	GUS, ZMiUW

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
--	------------------	--	------------	--	------------------

W trzech spośród czterech wskaźników realizacji celu „Racjonalne gospodarowanie zasobami wody” odnotowano znaczące postępy. W 2014 r. niemal 100% ludności w województwie warmińsko-mazurskim zaopatrywanych było w wodę odpowiadającą wymaganiom sanitarnym. Jedynie w przypadku wodociągu Wielki Las w powiecie piskim, klasyfikowanego wśród wodociągów o najmniejszej wydajności (do 100 m³/dobę), stwierdzono przekroczenie normy dla zawartości arsenu.

Odnotowano stopniowy spadek zużycia wody z wodociągów w gospodarstwach domowych na 1 odbiorcę z 34,6 m³/rok w 2010 r. przez 34,1 m³/rok w 2012 r. do 32,8 m³/rok w 2014 r.

Zwiększył się procent długości wałów przeciwpowodziowych z właściwym stanem technicznym. Według danych Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Olsztynie z 2015 r. (brak danych za rok 2014) 65,3% długości wałów w województwie ma właściwy stan techniczny.

Brak poprawy na koniec analizowanego okresu stwierdzono w zakresie wodochłonności produkcji. Według danych z końca 2014 r. na wyprodukowanie 1 mln zł wartości sprzedaży potrzeba było 1192,3 m³ wody, czyli o przeszło 5 m³ więcej niż w roku 2010.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.3. Racjonalne gospodarowanie zasobami wody			
II.3.1.	Ochrona przed deficytem wody - realizacja projektów mających na celu zapewnienie odpowiedniej ilości zasobów wodnych na potrzeby ludności i gospodarki, - utrzymanie i modernizacja systemów melioracyjnych, w tym urządzeń piętrzących wodę, umożliwiających sterowanie odpływem i zmniejszenie nierównomierności przepływu cieków, - poprawa zdolności retencyjnych poprzez ochronę retencji naturalnej, budowę zbiorników retencyjnych raz instalowanie urządzeń regulujących odpływ wód, - utrzymanie i odnawianie urządzeń melioracji szczegółowych, - dążenie do maksymalizacji oszczędności zasobów wodnych przeznaczonych na cele przemysłowe i konsumpcyjne, propagowanie zachowań sprzyjających oszczędzaniu wody.	RZGW, ZMiUW, samorządy gminne, właściciele gruntów, Sł. Kom.	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie w 2014 r. opracował trzy dokumenty, tj.

- „Wskazanie obszarów występowania zjawiska suszy wraz z określeniem jej zasięgu i natężenia na terenie RZGW w Warszawie oraz analiza możliwości zwiększenia na wskazanych obszarach dyspozycyjności zasobów wodnych”,
- „Opracowanie dla regionów wodnych RZGW w Warszawie Katalogów działań służących ograniczeniu skutków suszy na obszarach na suszę narażonych”,
- „Budowa bazy danych elementów systemu przeciwdziałania skutkom suszy w zakresie systemów melioracyjnych na obszarze działania RZGW w Warszawie służących ograniczeniu skutków suszy na obszarach na suszę narażonych”.

Wyniki wymienionych opracowań stanowią podstawę do opracowania wymaganych – zgodnie z art. 88s ust. 2 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. *Prawo wodne* (Dz. U. z 2015 r., poz. 469, z późn. zm.) – planów przeciwdziałania skutkom suszy w regionach wodnych: Środkowej Wisły, Niemna, Jarft, Świeżej oraz Łyny i Węgorapy.

Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Olsztynie oraz Żuławski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Elblągu realizowały następujące działania:

Kontynuacja w 2013 r. działań zapoczątkowanych w 2012 r.:

- Odbudowa progu piętrzącego zlokalizowanego w km 0+530 rzeki Guber w m. Sępól; wykonano jeden próg piętrzący i jedną przepławkę;
- Modernizacja stacji pomp Szczepanki, gm. Wydmyny; zmodernizowano jedną stację pomp;
- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Struga Przykop w km 1+600 - 5+600 wieś Przykop, Nowa wieś, gm. Purda; odbudowano 4 km koryta cieku;
- Zabezpieczenie przeciwerozyjne koryta rzeki Kwieli w obrębie Sanktuarium w Głotowie, gm. Dobre Miasto; odbudowano 0,83 km koryta cieku;
- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Chmielówki w km 0+000 - 3+800, gm. Orzysz; odbudowano 3,8 km koryta cieku;
- Przebudowa urządzeń melioracji użytków rolnych wsi Nogat, gm. Gronowo Elbląskie; przebudowano 3,055 km kanałów podstawowych oraz dokonano melioracji szczegółowych na obszarze 115,8 ha;

Działania zrealizowane w 2013 r.:

- Przebudowa nabrzeża rzeki Łyny na odcinku w km 140+545 - 140+625 od mostu w ciągu ulicy Kopernika do schodów w ul. Dębowej, gm. Lidzbark Warmiński; umocniono 0,08 km skarpy rzeki;
- Kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego koryta rzeki Orzyc na odcinku od km 121+700 do km 123+200 oraz od km 124+500 do km 125+460 gm. Janowo, Janowiec Kościelny; odbudowano 2,46 km koryta cieku;

Działania zrealizowane w latach 2013-2014:

- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Młyńska Struga, m. Bażyny; odbudowano 1,65 km cieku oraz wybudowano jedną przepławkę;
- Melioracje użytków rolnych wsi Swędrówka, Pleśno, Bajdyty, gm. Bisztynek; dokonano melioracji 124,2 ha gruntów;
- Kształtowanie przekroju poprzecznego i podłużnego koryta rzeki Wkry na odcinku km 188+050-190+703 oraz km 191+790-192+900 gm. Lidzbark, gm. Płońnica; odbudowano 3,77 km koryta cieku;

- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Pierławki wraz z odbudową budowli piętrzących, gm. Działdowo; odbudowano 1,53 km koryta cieku, wykonano jedną przepławkę;
- Melioracje użytków rolnych wsi Żydy, Wężewo gm. Kowale Oleckie; dokonano melioracji 42,79 ha gruntów;
- Melioracje użytków rolnych wsi Gąski gm. Olecko i wsi Leśniki, gm. Świątajno; dokonano 29,71 ha gruntów;
- Odbudowa stacji pomp „Golanka”, „Machary”, gm. Piecki, wraz z odtworzeniem – kształtowaniem przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Golanka, gm. Piecki; odbudowa 0,5 km koryta cieku, odbudowano dwie stacje pomp;
- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Groblica w km 0+000 - 3+000 wraz z odbudową lub remontem budowli, gm. Nowe Miasto Lubawskie; odbudowano 3,00 km koryta cieku;
- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta Cieku Suskiego, gm. Susz; odbudowano 3,42 km koryta cieku;
- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Struga Rumian, gm. Lubawa; odbudowano 1,4 km koryta cieku;
- Odbudowa jazów na rzece Rudna w km 7+870, w km 9+630, km 10+830, w km 12+210, w km 14+080, w km 15+050, gm. Pisz; odbudowano 6 jazów
- Przebudowa istniejących kanałów podstawowych polder 23 Majkowo, gm. Gronowo Elbląskie;

Działania zrealizowane w 2014 r.:

- Odbudowa jazu w km 1+992 rzeki Młyńska Struga w m. Osetnik, gm. Orneta; odbudowano jeden jaz, wybudowano jedną przepławkę;
- Melioracje użytków rolnych wsi Doliwy, gm. Olecko; dokonano melioracji 35,87 ha gruntów;
- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Reszel, gm. Reszel; odbudowano 1,16 km koryta cieku;
- Odbudowa jazów na rzece Liwna w km 0+900, w km 6+940, w km 20+740 gm. Barciany; odbudowano trzy jazy, wybudowano trzy przepławki;

- Odtworzenie – kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta rzeki Trybówka, gm. Rozogi; odbudowano 4,35 km koryta ciek;
- Budowa jazu na rzece Szkwa w km 47+630, gm. Rozogi; wybudowano jeden jaz wraz z przepławką;
- Przebudowa prawego wału Kanału Jagiellońskiego, polder 35 Kępa Rybacka, km 0+000÷5+400, gm. Elbląg.

Samorządy lokalne w ramach swoich obowiązków dokonywały renowacji rowów melioracyjnych, utrzymania i odnawiania urządzeń melioracji szczegółowej, renowacji zbiorników małej retencji, odbudowy koryt cieków wodnych, budowy ujęć wody oraz rozbudowy sieci wodociągowych.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.3. Racjonalne gospodarowanie zasobami wody			
II.3.2.	Ochrona przed powodzią - przygotowanie wstępnej oceny ryzyka powodziowego, która wskazywać będzie obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi, dla których należy do 22 grudnia 2013 r. opracować mapy zagrożenia i mapy ryzyka powodziowego oraz ich opracowanie, - wyznaczenie obszarów zalewowych, gdzie nie zostały jeszcze wyznaczone, - przygotowanie planów zarządzania ryzykiem powodziowym, - utrzymanie, modernizacja, remonty i rozbudowa infrastruktury przeciwpowodziowej: kanałów, przepustów wałowych, stacji pomp i budowli piętrzących, wałów przeciwpowodziowych i koryt cieków naturalnych, - budowa i modernizacja dróg dojazdowych do obiektów osłony przeciwpowodziowej.	starostowie powiatów, RZGW, KZGW, CZK, ZMiUW	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

W ramach Wstępnej Oceny Ryzyka Powodziowego, jednego z czterech dokumentów planistycznych wymaganych Dyrektywą 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (Dyrektywa Powodziowa), której celem jest wyznaczenie obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi, czyli obszarów, na

których istnieje znaczące ryzyko powodziowe lub na których wystąpienie dużego ryzyka jest prawdopodobne, na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego w I cyklu planistycznym WOPR do opracowania map zagrożenia i map ryzyka powodziowego wskazano odcinek rzeki Łyny w km 0-168 oraz odcinek rzeki Elk do km 68.

W 2013 r. **Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie** wraz z Krajowym Zarządem Gospodarki Wodnej dokonywał kontroli merytorycznej map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego opracowanych w ramach projektu „Informatyczny System Osłony Kraju przed nadzwyczajnymi zagrożeniami” (ISOK) przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej PIB – Centra Modelowania Powodzi i Suszy w Gdyni, Poznaniu, Krakowie i we Wrocławiu. Mapy zagrożenia i mapy ryzyka powodziowego zostały wykonane w wersji kartograficznej i numerycznej, a następnie przekazane do jednostek administracji publicznej.

Na mapach zagrożenia powodziowego przedstawiono obszary o określonym prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi:

1. obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie i wynosi raz na 500 lat (Q 0,2%),
2. obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie i wynosi raz na 100 lat (Q 1%),
3. obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie i wynosi raz na 10 lat (Q 10%),

oraz obszary obejmujące tereny narażone na zalanie w przypadku:

- zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego,
- zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwsztormowego (budowli ochronnych pasa technicznego – według ustawy *Prawo wodne*, obowiązującej przed 12 lipca 2014 r.).

Ponadto na mapach zagrożenia powodziowego przedstawiono:

- głębokość wody,
- prędkość wody i kierunki przepływu wody – dla miast wojewódzkich i miast na prawach powiatu oraz innych miast o liczbie mieszkańców przekraczającej 100 000 osób.

Na mapach ryzyka powodziowego przedstawione zostały:

- szacunkowa liczba ludności zamieszkującej obszar zagrożony;
- budynki mieszkalne oraz obiekty o szczególnym znaczeniu społecznym (tj. szpitale, szkoły, przedszkola, hotele, centra handlowe i inne) - dla których

głębokość wody wynosi >2 m oraz <2 m (graniczna wartość głębokości wody – 2 m została przyjęta w związku z przyjętymi przedziałami głębokości wody i ich wpływu na stopień zagrożenia dla ludności i obiektów budowlanych);

- obszary i obiekty zabytkowe;
- obszary chronione tj. ujęcia wód, strefy ochronne ujęć wody, kąpieliska, obszary ochrony przyrody;
- potencjalne ogniska zanieczyszczeń wody, w przypadku wystąpienia powodzi tj. zakłady przemysłowe, oczyszczalnie ścieków, przepompownie ścieków, składowiska odpadów, cmentarze;
- wartości potencjalnych strat dla poszczególnych klas użytkowania terenu, tj. tereny zabudowy mieszkaniowej, tereny przemysłowe, tereny komunikacyjne, lasy, tereny rekreacyjno-wypoczynkowe, użytki rolne, wody.

Ponadto w latach 2013-2014 prowadzono prace przygotowawcze na potrzeby opracowania Planów Zarządzania Ryzykiem Powodziowym.

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku także nadzorował przygotowanie map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego na swoim obszarze obejmującym częściowo teren województwa warmińsko-mazurskiego. Poza tym w latach 2013-2014 realizowano projekt „Kompleksowe Zabezpieczenie Przeciwpowodziowe Żuław – Etap I” (trwający od 2011 do 2015), w ramach którego m.in. przebudowano koryta rzek Dzierżgoń (na długości 21 km) i Wąska (na długości 13 km) oraz wybudowano System Monitoringu Ryzyka Powodziowego.

Poza tym RZGW Gdańsk dokonał wymiany 4 zasuw jazu Zielona w m. Lubień gm. Miłomłyn na Kanale Elbląskim.

Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Olsztynie i Żuławski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Elblągu w latach 2013-2014 wykonały szereg działań związanych z ochroną przeciwpowodziową:

ZMIUW Olsztyn:

➤ 2013 r.

- roboty konserwacyjne na 2550,0 km rzek i kanałów
 - koszenie skarp i dna - 146 572 ary
 - odmulenie - 392,1 km
 - hakowanie - 11 437 ary
- konserwacja 33,0 km wałów przeciwpowodziowych
- naprawy i utrzymanie 105 sztuk budowli piętrzących

- utrzymanie 29 sztuk stacji pomp
- utrzymanie 0,7 km rurociągów podstawowych
- 2014 r.
 - roboty konserwacyjne i remontowe na 2809,1 km rzek i kanałów
 - koszenie skarp i dna - 165 451 ary
 - odmulenie - 502,4 km
 - hakowanie - 14 554 ary
 - konserwacja 34,3 km wałów przeciwpowodziowych
 - naprawy i utrzymanie 116 sztuk budowli piętrzących
 - utrzymanie 29 sztuk stacji pomp

ŻZMIUW Elbląg (część działań stanowi kontynuację działań sprzed 2013 r.):

- Przebudowa stacji pomp nr 70 Wężina, gm. Elbląg
- Regulacja rzeki Kumieli w km 2+887-6+142, od Grobli św. Jerzego do ul. Marymonckiej – część hydrotechniczna, miasto Elbląg; dokonano regulacji rzeki na odcinku 3,225 km
- Regulacja rzeki Elszki w km 0+000-11+740 wraz z remontem istniejących obwałowań L 0+000-4+875, P 0+000-0+290, gm. Elbląg i Pasłęk; dokonano regulacji rzeki na odcinku 7,021 km oraz przebudowy wałów na odcinku 5,265 km
- Budowa jazu – kaskady Zakrzewski Młyn na rzece Kumieli w km 7+067, miasto Elbląg
- Naprawa urządzeń melioracji podstawowych i osłony przeciwpowodziowej – Zabudowa uszkodzeń prawego wału rz. Nogat, polder 53 Nowotki; dokonano remontu wału na długości 1 km oraz wbudowania gruntu w korpus wału – 600 m³
- Zabezpieczenie przeciwpowodziowe polderu 43 Rubno, gm. Elbląg; dokonano przebudowy wałów na długości 4,037 km oraz przebudowy kanałów na długości 1,342 km
- Rozbudowa wałów przeciwpowodziowych rzeki Cieplicówki km 0+000-4+650 wał prawy, km 0+000-5+400 wał lewy, gmina Elbląg; dokonano przebudowy wałów na długości 9,677 km
- Przebudowa systemu kanałów podstawowych polderów Nr 5 i Nr 9, gmina Markusy; dokonano przebudowy kanałów na długości 8,155 km
- Utrzymywanie wód istotnych do regulacji stosunków wodnych na potrzeby rolnictwa oraz urządzeń melioracji wodnych podstawowych na terenie powiatu

elbląskiego (ziemskiego i grodzkiego) i braniewskiego poprzez sterowanie pracą pompowni melioracyjnych oraz wykonywanie robót konserwacyjnych (tj. koszenie odmulenie, hakowanie, usuwanie zatorów, rozbiórka tam bobrowych na ciekach i kanałach) i usuwanie awarii wałów przeciwpowodziowych, kanałów koryt cieków naturalnych, przepustów wałowych i budowli piętrzących

- 2013: stacje pomp – 61 sztuk, kanały melioracyjne z budowlami – 412,9 km, cieki naturalne z budowlami – 218,1 km, wały przeciwpowodziowe – 333,9 km, zbiorniki wodne – 3 sztuki, przepusty wałowe – 171 sztuk
- 2014: stacje pomp – 61 sztuk, kanały melioracyjne z budowlami – 389,6 km, cieki naturalne z budowlami – 263,2 km, wały przeciwpowodziowe – 341,9 km, zbiorniki wodne – 3 sztuki, przepusty wałowe – 176 sztuk.

Ponadto ŻZMIUW w Elblągu realizował 20 zadań inwestycyjnych w ramach projektu POIS 2007-2013 pn. „Kompleksowe zabezpieczenie przeciwpowodziowe Żuław – Etap I – Żuławski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Elblągu”. Zadania te polegały na przebudowie wałów przeciwpowodziowych oraz przebudowie stacji pomp w celu zwiększenia skuteczności ochrony przeciwpowodziowej.

Samorządy lokalne także w pewnym zakresie realizują działania związane z ochroną przeciwpowodziową, m.in. przez remonty przepustów drogowych umożliwiających utrzymanie w sprawności ciągów melioracyjnych, odnawianie miejskich wałów przeciwpowodziowych oraz monitoring stanu cieków i obszarów zagrożonych zalaniem.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.3. Racjonalne gospodarowanie zasobami wody			
II.3.3.	Ochrona zasobów wód podziemnych - opracowanie regionalnych dokumentacji hydrogeologicznych dla głównych zbiorników wód podziemnych bez izolacji, które takich dokumentacji nie posiadają, - identyfikacja i weryfikacja głównych obszarów zasilania wód podziemnych i odpowiednie ich zagospodarowanie, - ustanowienie obszarów ochrony słabo izolowanych zbiorników wód podziemnych i stref ochrony ujęć wód oraz ich właściwe użytkowanie, - likwidacja nieczynnych ujęć wody, prowadzenie monitoringu wód podziemnych.	PSH, RZGW, właściciele ujęć, samorządy, PIG, WIOŚ	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie w 2013 r. wykonał opracowanie pn. „Identyfikacja oddziaływań zmian poziomów wód podziemnych w regionach wodnych RZGW w Warszawie”, którego celem było określenie trendów zmian położenia zwierciadeł wód podziemnych wszystkich poziomów wodonośnych, w tym także płytko występujących wód gruntowych związanych z podglebiem, analiza i ocena zagrożeń dla zasobów wód podziemnych wynikających ze zmian hydrodynamicznych, identyfikacja oddziaływań oraz prognoza długookresowych skutków wywołanych tymi zmianami.

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku wydał rozporządzenie w sprawie ustanowienia strefy ochronnej ujęcia wód podziemnych dla Rozlewni Wód P.P.H. „Lupus” w Wilczkowie, powiat lidzbarski (w 2014 r.), oraz wydał 2 pozwolenia wodnoprawne na likwidację ujęć wody na terenach zamkniętych (po jednym w 2013 i 2014 r.).

Państwowy Instytut Geologiczny w latach 2013-2014 opracował dokumentację hydrogeologiczną dla następujących głównych zbiorników wód podziemnych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego:

- Nr 205 Subzbiornik Warmia,
- Nr 207 Zbiornik międzymorenowy Morąg,
- Nr 212 Zbiornik międzymorenowy Olsztynek,
- Nr 214 Zbiornik Działdowo.

Dokumentowanie zbiornika nr 202 Sandr Gołdap rozpoczęto w 2013 r.

Od 2013 r. realizowane są dokumentacje hydrogeologiczne ustalające zasoby dyspozycyjne wód podziemnych:

- Zlewni górnej Łyny,
- Zlewnia Pregoty (bez Łyny)
- Zlewnia dolnej Łyny, Jarft i Świeżej w granicach państwa,
- Zlewnia Orzyca, Omulwi i Orza (częściowo w granicach województwa),
- Zlewnia Osy i Fryby (częściowo w granicach województwa).

W latach 2013-2014 prowadzono pomiary łącznie w 62 punktach monitoringu stanu ilościowego oraz dokonano analizy chemicznej w 43 punktach (2013 r.) i w 48 punktach (2014 r.). Są to zadania ciągłe i będą kontynuowane. Wyniki obserwacji wykorzystywane są m.in. w Komunikatach i Prognozach Państwowej Służby Hydrologicznej, w Kwartalnych Biuletynach Informacyjnych Wód Podziemnych PSH,

w Rocznikach PSH, ocenie stanu ilościowego i chemicznego jednolitych wód części wód podziemnych oraz są podstawą prac naukowych i opracowań realizowanych w jednostkach naukowych, instytucjach lub firmach.

Samorządy lokalne prowadzą regularny monitoring wód podziemnych ujęć wody poprzez pomiar zwierciadła wody, odczyty wydajności studni i szczegółowe badania laboratoryjne wody. Ponadto zajmują się m.in. doborem właściwych pomp głębinowych, ustanawianiem strefy ochrony bezpośredniej stacji uzdatniania wody oraz utrzymywaniem w dobrym stanie ogrodzenia stref i utrzymywaniem porządku w strefach. W analizowanym okresie dokonywano także likwidacji nieczynnych ujęć wody, np. w Antonowie (gmina Giżycko, powiat giżycki), w Bądkach (gmina Zalewo, powiat iławski), w Mątykach i Karasiu (gmina Iława, powiat iławski) oraz 3 ujęć wody wchodzących w skład ujęcia wody Łęczycka w Elblągu.

3.2.4. Cel: Ochrona powierzchni ziemi

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Udział gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych	% powierzchni użytków rolnych	49% (2007-2010)	46% (2009-2012)	41% (2011-2014)	GUS, OSCh-R
Powierzchnia terenów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji	ha	4711 ha	4715 ha	4592 ha	GUS
Gospodarstwa ekologiczne	szt.	697	2160	4234	GUS

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
--	------------------	--	------------	--	------------------

Zmiany wskaźników określonych w *Programie* sugerują poprawę stanu środowiska w zakresie ochrony powierzchni ziemi. Udział gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych zmalał z 49% do 41%, a powierzchnia terenów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji została zredukowana z 4711 ha w 2010 r. do 4592 ha w roku 2014 r. Ponadto nastąpił gwałtowny przyrost liczby gospodarstw ekologicznych – z 697 w 2010 r. przez 2160 w 2012 r. do 4234 w 2014 r.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.4. Ochrona powierzchni ziemi			
II.4.	- rozwój systemu monitoringu gleb, - upowszechnianie zasad dobrej praktyki rolniczej oraz doskonalenie doradztwa rolniczego, - przeciwdziałanie erozji gleb poprzez wprowadzanie trwałej pokrywy roślinnej oraz stosowanie odpowiednich zabiegów agrotechnicznych, - zapobieganie ruchom masowym ziemi i ich skutkom, - budowa urządzeń ograniczających erozję wodną, - przeciwdziałanie degradacji terenów rolnych, łąkowych i wodno-błotnych przez czynniki antropogenne, w szczególności zapobieganie dewastacji gleb hydrogenicznych, - zwiększenie skali rekultywacji gleb zdegradowanych i zdewastowanych, dla przywrócenia im funkcji przyrodniczej, rekreacyjnej lub rolniczej, - waloryzacja terenów pod względem ich przydatności do produkcji zdrowej żywności, - promocja rolnictwa ekologicznego i rolnictwa integrowanego, - stosowanie urządzeń zabezpieczających glebę przed zanieczyszczeniem, - usuwanie zanieczyszczeń gleb celem ograniczenia ich negatywnego wpływu na zdrowie ludzi i środowisko.	OSChR, IUNG, starostowie, właściciele i użytkownicy gruntów, ODR, ARiMR, PK, NGO, jednostki certyfikujące, właściciele gospodarstw rolnych	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w ramach przeciwdziałania erozji gleb poprzez wprowadzanie trwałej pokrywy roślinnej oraz stosowanie odpowiednich zabiegów agrotechnicznych rokrocznie dokonuje wsparcia finansowego zasiewu międzyplonów oraz utrzymania okrywy roślinnej zimą. W 2013 r. udzielono wsparcia do powierzchni 42454,58 ha, a w 2014 r. do 37709,35 ha.

Ponadto dokonuje się dopłat do powierzchni określonych upraw prowadzonych metodami rolnictwa ekologicznego (wsparcie 99851,35 ha w 2013 r. i 93284,74 ha w 2014 r.). Gospodarstwa podlegają kontroli jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym.

Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Olsztynie prowadzi doradztwo w sprawach nawożenia oraz działalność szkoleniową i informacyjną. W 2014 r. OSChR w Olsztynie brała aktywny udział w kampanii informacyjnej pt. „Racjonalna gospodarka nawozami” ogłoszonej przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Ośrodki doradztwa rolniczego prowadzą regularne szkolenia oraz przekazują informacje upowszechniające zasady dobrej praktyki rolniczej.

W zakresie zwiększenia skali rekultywacji gleb zdegradowanych i zdewastowanych, dla przywrócenia im funkcji przyrodniczej, rekreacyjnej lub rolniczej samorządy oraz podmioty korzystające z gruntu w analizowanym okresie przeprowadziły następujące działania:

- w 2013 r. zakończono rekultywację w kierunku rolnym gruntów o łącznej pow. 2,7989 ha w obrębie geodezyjnym Samplawa, na których prowadzono wydobywanie kruszywa ze złóż Samplawa, Samplawa I oraz Samplawa II (gmina Lubawa),
- w 2014 r. zakończono rekultywację w kierunku leśnym gruntów o powierzchni 4,41 ha w obrębie Czerwona Karczma, na których prowadzono wydobywanie kruszywa naturalnego ze złoża „Iława II” (gmina Iława),
- w okresie 1.03.2014 r. – 8.10.2014 r. przeprowadzono rekultywację składowiska odpadów w Suszu,
- w 2013 r. zakończono rekultywację terenu przemysłowego dawnej gazowni położonej w zakolu Łyny przy ul. Knosały w Olsztynie, usunięto grunty zanieczyszczone substancjami ropopochodnymi, metalami ciężkimi i cyjankami o masie 10 838,5 Mg. Dla tego terenu przewiduje się funkcje usługowe i mieszkalne.

Lasy Państwowe wymagają od wykonawców prowadzących prace leśne stosowania bioolejów oraz mat sorpcyjnych w celu zmniejszenia skażenia wód i gruntu.

3.2.5. Cel: Właściwe gospodarowanie zasobami geologicznymi

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.5. Właściwe gospodarowanie zasobami geologicznymi			
II.5.	- racjonalizacja zaopatrzenia ludności oraz sektorów gospodarczych w kopaliny i wodę z zasobów podziemnych, z wykorzystaniem BAT, - uzupełnienie rozpoznania zasobów kopalin w województwie,	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, PIG, Sł.Kom., Sł.Pl.	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	- opracowanie dokumentacji hydrogeologicznych dla ważnych ujęć komunalnych oraz dla ujęć na obszarach podatnych na zanieczyszczenia z powierzchni terenu, - budowa i modernizacja sieci wodociągowych oraz stacji uzdatniania wody, - ograniczenie zużycia wody z ujęć podziemnych do celów przemysłowych, - eliminacja nielegalnej eksploatacji kopalin.		
--	--	--	--

Organy wydające koncesje przeprowadzają kontrole w zakresie wykonywania postanowień udzielonych koncesji na eksploatację kopalin. W przypadku stwierdzenia nielegalnej eksploatacji kopalin, przeprowadza się postępowania administracyjne w sprawie naliczenia opłaty podwyższonej za wydobycie kruszywa bez koncesji.

Liczne działania realizowane były w zakresie budowy i modernizacji sieci wodociągowych oraz stacji uzdatniania wody. Efektami rzeczowymi tych działań było powstanie 167,1 km sieci wodociągowej w 2013 r. i 290 km w roku 2014, a także zwiększenie potencjału uzdatniania wody w wielkości odpowiednio 675 m³/dobę i 708 m³/dobę.

Tabela 2. Efekty rzeczowe inwestycji ochrony środowiska i gospodarki wodnej oddane w roku sprawozdawczym w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)

Rok	Sieć wodociągowa [km]	Ujęcia wody – wydajność na dobę [m ³]	Uzdatnianie wody na dobę [m ³]
2013	167,1	2590	675
2014	290,0	2500	708

Oprócz rozbudowy systemu wodociągowego oraz budowy i modernizacji stacji uzdatniania wody prowadzony jest monitoring zużycia wody i stosowanie wodooszczędnych technik, budowa studni głębinowych, wykonanie urządzeń do poboru wody, budowa stacji podnoszenia ciśnienia wody, budowa zbiorników retencyjnych, a także instalacje inteligentnych systemów zarządzania siecią wodociągową.

Tabela 3. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)

Rok	Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w województwie warmińsko-mazurskim [hm ³]
2010	1142,9
2011	1145,9
2012	1148,3
2013	1144,7
2014	1144,6

3.2.6. Cel: Ochrona klimatu

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.6. Ochrona klimatu			
II.6.	- wycofywanie z obrotu i stosowania substancji niszczących warstwę ozonową, - promocja wykorzystania odnawialnych źródeł energii w celu zapewnienia wzrostu udziału OZE w bilansie energii pierwotnej, - aktualizacja i realizacja wojewódzkiego programu ekoenergetycznego, - zwiększanie efektywności energetycznej gospodarki i ograniczanie zapotrzebowania na energię, - prowadzenie gospodarki leśnej w sposób zapewniający przyrost zasobności drzewostanów (kumulację dwutlenku węgla).	Zarząd Województwa, RDOŚ, samorządy gminne i powiatowe, NGO, WIOŚ, organizacje handlowe, właściciele urządzeń z substancjami niszczącymi warstwę ozonową	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

W ramach wycofywania z obrotu i stosowania substancji niszczących warstwę ozonową **Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie** przeprowadza kontrole w zakresie przestrzegania ustawy *o substancjach zubożających warstwę ozonową oraz o niektórych fluorowanych gazach cieplarnianych* (SZWO) (Dz. U. z 2015, poz. 881, z późn. zm.). W latach 2013-2014 skontrolowano ogółem 25 podmiotów. Kontrole obejmowały użytkowników i serwisantów SZWO. W 2 kontrolowanych zakładach dokonano wcześniejszej wymiany czynnika chłodniczego z chlorofluorowęglowodorów (HCFC) na czynnik należący do grupy wodorofluorowęglowodorów (HFC) tzw. fluorowanych gazów cieplarnianych (F-gazów).

W trakcie kontroli stwierdzono nieprawidłowości tj.:

- prowadzenie działalności w zakresie dotyczącym substancji kontrolowanych bądź produktów, urządzeń lub instalacji zawierających te substancje bez wymaganego świadectwa kwalifikacji,
- nie przekazywanie ewidencji do Biura Ochrony Warstwy Ozonowej i Klimatu w ustawowym terminie,
- nie naliczanie i nie wnoszenie opłat za korzystanie ze środowiska oraz nie składanie informacji dotyczących danych, na podstawie których nalicza się opłaty.

W wyniku stwierdzonych nieprawidłowości ogółem udzielono 7 pouczeń i wydano 7 zarządzeń pokontrolnych.

W imieniu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego działania związane z promocją wykorzystania odnawialnych źródeł energii w celu zapewnienia wzrostu udziału OZE w bilansie energii pierwotnej prowadziła **Warmińsko-Mazurska Agencja Energetyczna Sp. z o.o.**, która w ramach swojej działalności organizowała, współorganizowała oraz uczestniczyła w konferencjach, seminariach i wyjazdach studyjnych oraz współpracowała z samorządami, przedsiębiorstwami z branży OZE oraz z innymi agencjami energetycznymi, w tym z Bałtycką Agencją Poszanowania Energii S.A. i Krajową Agencją Poszanowania Energii S.A.

W latach 2013-2014 WMAE Sp. z o.o. współorganizowała między innymi:

- 8 spotkań na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w ramach międzynarodowego projektu Promo BIO (realizowanego w Polsce przez Krajową Agencję Poszanowania Energii S.A.), którego celem była promocja energetycznego wykorzystania biomasy oraz wsparcie opracowania i wdrożenia lokalnych i regionalnych programów bioenergetycznych,
- 4 warsztaty oraz zwiedzanie oczyszczalni ścieków w Olsztynie w ramach realizacji projektu *Energooszczędne zarządzanie zasobami – wspólne modele dla małych miast na przykładzie Kętrzyna i Sviетlego*,
- konferencję pn. *I Międzynarodowe dni ekologii na Warmii i Mazurach – nowe technologie w służbie ochrony środowiska*,

ponadto opracowała ekspertyzę pn. *Koncepcja rozwoju OZE w województwie warmińsko-mazurskim do 2020 r.*

Udział w promocji wykorzystania odnawialnych źródeł energii miały także samorządy powiatowe i gminne poprzez organizację kampanii informacyjnych z wykorzystaniem ulotek i materiałów uzyskanych między innymi z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie, a także przez omawianie problematyki na zebraniach i spotkaniach z udziałem mieszkańców i ekspertów.

W Giżycku w 2013 r. zorganizowano spotkanie pn. „Debata klimatyczna”, które zostało objęte patronatem Ministra Środowiska oraz Starosty Giżyckiego. Brało w nim udział osiemnaście osób, w tym przedstawiciele samorządów, rad gmin i powiatu, reprezentanci służby zdrowia, oświaty oraz lokalnych organizacji pozarządowych. Celem debaty było wypracowanie społecznych założeń do powiatowego programu niskowęglowego rozwoju. Uczestnicy debaty podjęli decyzję, aby wizja rozwoju powiatu

w związku ze zmianami klimatycznymi oparta była na propagowaniu mikroenergetyki i małej energetyki oraz na wdrażaniu systemu sieci inteligentnych smart grid.

W ramach projektu pn. „Promocja regionalnych inicjatyw bioenergetycznych – PromoBio” opracowano Plan Bioenergetyczny Powiatu Olsztyńskiego, który prezentuje uwarunkowania rozwoju bioenergetycznego w powiecie. Plan jest częścią projektu Inteligentna Energia Europa, który ma promować i pomagać wdrażać energetyczne wykorzystywanie biomasy w Polsce, Węgrzech i Słowacji.

Wzrost udziału OZE w bilansie energii pierwotnej zapewniany był głównie przez inwestycje w biogazownie rolnicze (np. w Łęgutach – Gmina Gietrzwałd, w Giżach i w Zajdach – Gmina Olecko, w Upałtach Małych – Gmina Giżycko, w Kisielicach – Gmina Kisielice, w Sławkowie – Gmina Kętrzyn), duże elektrownie wiatrowe oraz instalacje fotowoltaiczne (głównie niewielkie – o mocy do 40 kW) i pompy ciepła.

3.2.7. Cel: Doskonalenie gospodarowania zasobami energetycznymi

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – II.7. Doskonalenie gospodarowania zasobami energetycznymi			
II.7.	- nadzór nad sporządzaniem przez poszczególne gminy projektów założeń do planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe oraz opiniowanie tych planów przez samorząd województwa.	Zarząd Województwa, PSE, PGNiG	Środki własne

Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. *Prawo energetyczne* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1059, z późn. zm.) zobowiązuje jednostki samorządu terytorialnego do planowania i organizacji zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe na ich obszarze. Zgodnie z art. 19 ww. ustawy wójt (burmistrz, prezydent miasta) opracowuje projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, zwany dalej „projektem założeń”. Projekt założeń sporządza się dla obszaru gminy na okres co najmniej 15 lat i aktualizuje co najmniej raz na 3 lata. Projekt założeń powinien określać:

- ocenę stanu aktualnego i przewidywanych zmian zapotrzebowania na ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe,
- przedsięwzięcia racjonalizujące użytkowanie ciepła, energii elektrycznej i paliw gazowych,

- możliwości wykorzystania istniejących nadwyżek i lokalnych zasobów paliw i energii, z uwzględnieniem energii elektrycznej i ciepła wytwarzanych w odnawialnych źródłach energii, energii elektrycznej i ciepła użytkowego wytwarzanych w kogeneracji oraz zagospodarowania ciepła odpadowego z instalacji przemysłowych,
- możliwości stosowania środków poprawy efektywności energetycznej w rozumieniu ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o efektywności energetycznej,
- zakres współpracy z innymi gminami.

Projekt założeń opiniowany jest przez Zarząd Województwa w zakresie koordynacji współpracy z innymi gminami oraz w zakresie zgodności z polityką energetyczną państwa. Zgodnie z art. 20 ustawy *Prawo energetyczne*, w przypadku gdy plany przedsiębiorstw energetycznych nie zapewniają realizacji założeń, o których mowa w art. 19, wójt (burmistrz, prezydent miasta) opracowuje projekt planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, dla obszaru gminy lub jej części. Projekt planu opracowywany jest na podstawie uchwalonych przez radę tej gminy założeń i winien być z nim zgodny. Plan zaopatrzenia powinien zawierać:

- propozycje w zakresie rozwoju i modernizacji poszczególnych systemów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, wraz z uzasadnieniem ekonomicznym,
- propozycje w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii i wysokosprawnej kogeneracji,
- propozycje stosowania środków poprawy efektywności energetycznej w rozumieniu ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o efektywności energetycznej,
- harmonogram realizacji zadań,
- przewidywane koszty realizacji proponowanych przedsięwzięć oraz źródło ich finansowania.

W latach 2013-2014 Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego opiniował następujące projekty założeń do planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe:

- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Kozłowo na lata 2012-2027,
- Aktualizacja projektu założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Biskupiec pow. nowomiejski na lata 2013-2028,

- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Sępólno na lata 2013-2028,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Płońsk na lata 2013-2028,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Piekary na lata 2013-2028,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Kurzętnik na lata 2013-2028,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Kętrzyn na lata 2013-2027,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Dąbrówno na lata 2013-2027,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy miejskiej Lidzbark Warmiński na lata 2013-2028,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe miasta i gminy Miłomłyn na lata 2013-2028,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe miasta Bartoszyce na lata 2013-2027,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Janowiec Kościelny na lata 2013-2027,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe miasta Ostróda na lata 2013-2030,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Tolkmicko na lata 2013-2028,
- Aktualizacja projektu założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Nidzica na lata 2014-2030,
- Aktualizacja projektu założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Giżycko na lata 2014-2029,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Rybno na lata 2014-2030,
- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Mrągowo na lata 2014-2030,

- Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Sorkwity na lata 2014-2030.

3.3. Priorytet III: Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego

Dla obszaru priorytetowego III – **Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego** przy monitorowaniu stopnia realizacji *Programu* określono 6 celów:

- Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia,
- Poprawa jakości powietrza,
- Poprawa jakości wód,
- Doskonalenie systemu gospodarki odpadami,
- Ograniczenie oddziaływania hałasu i pól elektroenergetycznych,
- Ograniczenie zagrożeń ze strony substancji chemicznych w środowisku.

3.3.1. Cel: Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.1. Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia			
III.1.1.	Koordinacja działań z zakresu monitoringu zagrożeń dla zdrowia mieszkańców poprzez: - zbieranie i udostępnianie informacji na temat zagrożeń dla zdrowia społeczeństwa (zarówno nagłych, jak i długotrwałych), - wykonywanie analiz ryzyka zdrowotnego dla procedur związanych z dopuszczaniem inwestycji do realizacji, - poprawę technicznego wyposażenia służb kontrolnych w nowoczesny sprzęt oraz sieci alarmowe, - wspieranie akcji edukacyjno-szkoleniowych dla służb zakładów przemysłowych i pracowników administracji publicznej w zakresie zapobiegania	Zarząd Województwa, WIOŚ, PSP, PIS	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej

Realizacją zadań związanych z monitoringiem zagrożeń dla zdrowia mieszkańców zajmuje się między innymi **Państwowa Inspekcja Sanitarna** – w przypadku województwa warmińsko-mazurskiego zaangażowaną jednostką jest **Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Olsztynie**. Wśród jej zadań wymienić można czynności

kontrolne, badania i analizy laboratoryjne, oceny i analizy środowiskowe i epidemiologiczne. W celu sprawnego i profesjonalnego wykonywania obowiązków WSSE w Olsztynie regularnie dokonuje inwestycji w niezbędny sprzęt i akcesoria laboratoryjne. W latach 2013-2014 zakupiono: aparat Kocha, chłodziarko-zamrażarkę, sterylizator parowy laboratoryjny, aparat filtracyjny do diagnostyki bakterii z rodzaju Legionella w basenach i wodzie użytkowej, pipetę automatyczną, palniki, Spektrometr Absorpcji Atomowej, przystawkę Headspace z pętlą do chromatografu gazowego ze spektrometrem mas Varian GC do analiz skażeń środowiska, spektrometru FT-IR do analiz śladowych z wyposażeniem do wykonywania oznaczeń metodą tabletek z KBr, zestaw ELISA z komputerem PC i akcesoriami, zestaw trójstanowiskowego z pompą próżniową współpracujący z zestawem ELISA, spektrofotometr UV/Vis typu NanoDrop, termocykler, zestaw do automatycznego zliczania kolonii, 3 inkubatory z wymuszonym obiegiem powietrza, aparat do pomiaru aktywności wody.

Ważną rolę w koordynacji działań z zakresu monitoringu zagrożeń dla zdrowia mieszkańców spełniają także wojewódzkie i powiatowe centra zarządzania kryzysowego.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.1. Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia			
III.1.2.	Prowadzenie rejestru zakładów o dużym i zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnych awarii oraz potencjalnych sprawców awarii.	WIOS, PSP	Środki własne

Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej w Olsztynie prowadzi rejestry zakładów o dużym i zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnych awarii. Z wykazami można zapoznać się na stronie Biuletynu Informacji Publicznej KWSP.

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie przeprowadza kontrole podmiotów, których działalność może stanowić przyczynę powstania poważnej awarii oraz prowadzi rejestr zakładów, których działalność może być przyczyną poważnej awarii. Rejestr potencjalnych sprawców poważnych awarii prowadzony jest w formie elektronicznej w programie „Potencjalni Sprawcy Poważnych Awarii”. Kwartalne sprawozdania zawierające zaktualizowane wpisy przekazywane są do Generalnego Inspektoratu Ochrony Środowiska, który prowadzi całość spraw związanych z poważnymi awariami.

W latach 2013-2014 rejestr zakładów potencjalnych sprawców poważnych awarii obejmował 74 zakłady, w tym:

- 2 zakłady o dużym ryzyku wystąpienia poważnych awarii przemysłowych (ZDR) tj.
 - Rozlewnia Gazu Płynnego w Redakach DRAGON GAZ Sp. z o.o, 14-240 Susz, powiat iławski,
 - GLOB-TERMINAL Sp. z o.o. Terminal przeładunkowy w Braniewie, ul. Olsztyńska 5, 14-500 Braniewo, powiat braniewski,
- 5 zakładów o zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnych awarii przemysłowych (ZZR) tj.
 - Polski Koncern Naftowy ORLEN – Baza Magazynowa Olsztyn, Gutkowo 54, powiat olsztyński,
 - Rozlewnia Gazu BARTER-SAGA – Sp. z o.o., ul. Zatorze 1, Barczewo, powiat olsztyński,
 - Ferma Drobiu INDYKPOL S.A. Trękusek gm. Purda, powiat olsztyński,
 - Gazownia Elk, ul. Sportowa 1, Elk, powiat elcki,
 - Zakład Produkcyjny MICHELIN Polska S.A., ul. Leonharda 9, 10-454 Olsztyn, powiat olsztyński.
- 67 pozostałych zakładów mogących spowodować poważne awarie przemysłowe.

Do grupy zakładów pozostałych zaliczone zostały zakłady, w których ilość substancji niebezpiecznej, znajdującej się w zakładzie nie klasyfikuje ich do ZDR i do ZZR, jednak z uwagi na rodzaj substancji stanowi potencjalne zagrożenie wystąpienia poważnej awarii.

W porównaniu do danych z 2012 roku, ogólna liczba podmiotów ujętych w rejestrze zwiększyła się o 2 zakłady. Natomiast z uwagi na zmniejszenie posiadanych ilości substancji niebezpiecznych jeden z zakładów zwiększonego ryzyka został zaliczony do potencjalnych sprawców poważnych awarii.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.1. Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia			
III.1.3.	Sporządzanie wojewódzkich i powiatowych planów zarządzania ryzykiem wystąpienia awarii.	PSP, WIOŚ, CZK	Środki własne

W 2013 r. opracowano przyjęty 14 lutego 2014 r. przez Ministra Administracji i Cyfryzacji Wojewódzki Plan Zarządzania Kryzysowego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Plan jest dokumentem sporządzonym na potrzeby funkcjonowania procesu zarządzania kryzysowego w województwie warmińsko-mazurskim, w tym Warmińsko-Mazurskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego oraz uczestników tego procesu. Reguluje on problematykę zakresu udziału i odpowiedzialności poszczególnych podmiotów w procesie zarządzania kryzysowego na poziomie województwa.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.1. Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia			
III.1.4.	Doposażenie wyspecjalizowanych jednostek w sprzęt do wykrywania i lokalizacji awarii, likwidacji oraz analizy skutków tych awarii.	GIOŚ, GDOŚ, Wojewoda	Budżet Państwa, ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie ze środków własnych oraz *Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013* dofinansował w latach 2013-2014 zakup przez **państwowe i ochotnicze jednostki straży pożarnej** niezbędnego sprzętu do ratownictwa techniczno-ekologicznego.

Tabela 4. Efekty rzeczowe - realizacja podpisanych przez WFOŚiGW w Olsztynie umów w dziedzinie "poważne awarie" (źródło: WFOŚiGW w Olsztynie)

	2013	2014
Liczba jednostek PSP/OSP wyposażonych w sprzęt do ratownictwa techniczno-ekologicznego	188	Brak danych
Liczba zakupionych wozów pożarniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof	10	26
Liczba zakupionego sprzętu do ratownictwa techniczno-ekologicznego	720	793
Liczba zakupionego wyposażenia/uzbrojenia osobistego strażaka	157	654
Liczba naprawionych obiektów po klęsce żywiołowej	Brak danych	1

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III. 1. Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia			
III.1.5.	Prowadzenie rejestru awarii EKOAWARIE, jako bazy danych do analizy doświadczeń z przebiegu zaistniałych awarii i akcji ratowniczych.	GIOŚ	Środki własne

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie prowadzi rejestr awarii EKOAWARIE dla obszaru województwa warmińsko-mazurskiego. W okresie 2013-2014 odnotowano jedną poważną awarię – zjawisko śnięcia ryb przy Małej Elektrowni Wodnej w Wężynie (gmina Elbląg), do którego doszło 20 maja 2014 r.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.1. Ograniczanie środowiskowych zagrożeń zdrowia i życia			
III.1.6.	Analizowanie sytuacji dotyczącej stanu zaopatrzenia ludności w wodę do picia o dobrej jakości oraz, w miarę potrzeb, inicjowanie działań naprawczych.	samorządy, PIS, WIOŚ	Środki własne

Czynności kontrolne, badania i analizy laboratoryjne, oceny i analizy środowiskowe i epidemiologiczne wody do przeznaczonej do spożycia przeprowadza **Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Olsztynie**.

Badania wód do picia przeprowadzane są na bieżąco przez służby komunalne. W celu utrzymania norm jakości wody realizowane są działania konserwacyjne i naprawcze urządzeń systemów wodociągowych.

Do działań poprawiających sytuację zaopatrzenia ludności w wodę zaliczyć można także inicjatywy związane z modernizacją i rozbudową sieci wodociągowych realizowane przez samorządy, opisane w Działaniu II.5.

3.3.2. Cel: Poprawa jakości powietrza

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Emisja zanieczyszczeń z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza	tys. Mg/rok	SO ₂ – 4,1 NO _x – 2,6 CO – 2,7	SO ₂ – 4,1 NO _x – 2,5 CO – 2,5	SO ₂ – 3,6 NO _x – 2,3 CO – 2,1	GUS
Redukcja zanieczyszczeń powietrza w zakładach szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza	% zanieczyszczeń wytworzonych zatrzymanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń	zanieczyszczenia - pyłowe - 97,7% - gazowe - 7,1%	zanieczyszczenia - pyłowe - 97,7% - gazowe - 1,2%	zanieczyszczenia: - pyłowe – 98,1% - gazowe – 2,0%	GUS
Ludność korzystająca z sieci gazowej	% ogółu ludności	43,8%	43,1%	42,8%	GUS

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Wszystkie oceniane stężenia zanieczyszczeń we wszystkich strefach ² nie przekraczają wartości dopuszczalnych i docelowych ze względu na ochronę zdrowia i ochronę roślin	zanieczyszczenie nie spełniające wymogów w strefie	1. <u>pył zawieszony PM10</u> – miasto Elbląg i strefa warmińsko-mazurska, 2. <u>benzo(a)piren w pyłe PM10</u> – miasta Olsztyn i Elbląg, strefa warmińsko-mazurska	1. <u>pył zawieszony PM10</u> – strefa warmińsko-mazurska 2. <u>benzo(a)piren w pyłe PM10</u> – miasta Olsztyn i Elbląg, strefa warmińsko-mazurska	1. <u>pył zawieszony PM10</u> – miasto Olsztyn i strefa warmińsko-mazurska 2. <u>benzo(a)piren w pyłe PM10</u> – miasta Olsztyn i Elbląg, strefa warmińsko-mazurska	WIOŚ, PMŚ

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
	Zmiany niejednoznaczne				

Wyniki emisji zanieczyszczeń oraz stopnia redukcji zanieczyszczeń w zakładach szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza wskazują na zmniejszenie ilości zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery. Zanotowane zmniejszenie emisji SO₂, NO_x i CO wyniosło średnio ok. 10% wartości wyjściowych (z 2012 r.), natomiast skuteczność zatrzymywania zanieczyszczeń pyłowych i gazowych wzrosła odpowiednio o 0,4 i 0,8 punktów procentowych. Trzeba jednak podkreślić, że według danych GUS skuteczność redukcji zanieczyszczeń gazowych powietrza w zakładach szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza była wyraźnie wyższa w 2010 r. niż w latach 2012 i 2014.

Odnotowano spadek odsetka ludności korzystającej z sieci gazowej. Niewątpliwie wpływ na ten stan rzeczy ma coraz powszechniejsze stosowanie kuchenek elektrycznych zamiast gazowych i tym samym brak instalacji gazowych w nowopowstających budynkach mieszkalnych. Może to być także związane z rozwinięciem miejskich sieci ciepłowniczych oraz z rozwojem wykorzystania odnawialnych źródeł energii w celu ogrzewania domostw, jednak nie można również wykluczyć zwiększenia wykorzystania w celach grzewczych węgla (zwłaszcza w silnie rozwijających się podmiejskich osiedlach domów jednorodzinnych), dlatego też trudno określić, czy zmiana ta ma charakter pozytywnej czy negatywnej. W kolejnych latach należy obserwować trend szukając przyczyn.

Parametry zanieczyszczenia pyłem zawieszonym PM10 w 2014 r. nie spełniały wymagań w strefie miasta Olsztyn oraz w strefie warmińsko-mazurskiej. Nieprzerwanie od 2010 r. stężenie benzo(a)pirenu w pyłe PM10 nie spełnia wymagań we wszystkich trzech strefach: miasta Olsztyn, miasta Elbląg i strefie warmińsko-mazurskiej.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.2. Poprawa jakości powietrza			
III.2.1.	Redukcja emisji SO₂, NO_x i pyłu drobnego z procesów wytwarzania energii poprzez: - likwidację lokalnych kotłowni o dużej emisji i rozbudowę sieci ciepłowniczej, - zamianę kotłowni węglowych na obiekty niskoemisyjne, - instalowanie wysokosprawnych urządzeń ciepłowniczych i budowę nowoczesnych sieci ciepłowniczych, - instalowanie i modernizacja urządzeń ochrony powietrza, - prowadzenie kontroli prawidłowości eksploatacji urządzeń energetycznych, - rozbudowę sieci gazowej (przesyłowej i rozdzielczej) województwa, - zmniejszanie zapotrzebowania na energię: stosowanie energooszczędnych technologii w gospodarce, dokonywanie termomodernizacji budynków, wprowadzanie nowoczesnych systemów grzewczych w domach jednorodzinnych, zmniejszanie strat energii w systemach przesyłowych (elektroenergetycznych i ciepłych).	samorządy gminne i powiatowe, St. Kom., WIOŚ, nadzór budowlany, właściciele budynków, zakłady przemysłowe, PSE, BGK, odbiorcy energii, PGNiG	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie przeprowadza kontrole instalacji energetycznego spalania paliw, tj. kotłowni grzewczych powyżej 5 MWt podlegające obowiązkowi posiadania pozwolenia na wprowadzanie gazów i pyłów do powietrza. W analizowanym okresie przeprowadzono ogółem 36 kontroli, podczas których nie stwierdzono rażących zaniedbań w eksploatacji urządzeń redukujących pyły.

W ramach działań zmierzających do redukcji emisji SO₂, NO_x i pyłu drobnego z procesów wytwarzania energii w latach 2013-2014 realizowano m.in. następujące przedsięwzięcia:

- likwidacja lokalnych kotłowni o dużej emisji i rozbudowa sieci ciepłowniczej
 - likwidacja 3 kotłowni i rozbudowa sieci ciepłowniczej na terenie gminy Kisielice, wyłączenie z eksploatacji kolejnych około 130 kotłowni indywidualnych (Gmina Kisielice),

- przyłączenie nowych odbiorców ciepła do centralnej sieci ciepłowniczej, likwidacja małych źródeł emisji o niskiej sprawności (kotły węglowe) (Powiat Olecki),
- likwidacja lokalnej kotłowni, podłączenie budynku Urzędu Gminy do sieci ciepłowniczej (Gmina Lidzbark Warmiński),
- likwidacja kotłowni lokalnych oraz indywidualnych źródeł ciepła (ogrzewania piecowego i indywidualnego – kotłów węglowych i gazowych) (Miasto Ostróda),
- budowa sieci ciepłowniczej z rur preizolowanych o długości 6379 mb – podłączenie do sieci ciepłowniczej 106 budynków a tym samym likwidacja indywidualnych kotłowni (Gmina Prostki),
- zamiana kotłowni węglowych na obiekty niskoemisyjne
 - wymiana dwóch kotłów węglowych na zasilanie ekogroszkiem (Gmina Zalewo),
 - przebudowa pieca grzewczego (lokalnych kotłowni i kotłowni węglowej) zasilającego bloki, budynek Ośrodka Zdrowia w Jonkowie oraz Przedszkola Samorządowego, na nowy obiekt grzewczy zasilany gazem; przejście w Szkole Podstawowej w Jonkowie z ogrzewania olejowego na gazowe (Gmina Jonkowo we współpracy z Powiatem Olsztyńskim),
 - budowa kotłowni na paliwa odnawialne o mocy 4,5 MW (Gmina Prostki),
 - przebudowa i remont kotłowni osiedlowej przy ul. Słonecznej w Bisztyнку – wymienione 3 kotły i 1 komin (Miasto Bisztynek),
 - udzielenie dotacji 94 osobom na likwidację pieców węglowych i instalację ogrzewania niskoemisyjnego (Miasto Ełk),
- instalowanie wysokosprawnych urządzeń ciepłowniczych i budowa nowoczesnych sieci ciepłowniczych
 - dotacje na zakup pompy ciepła i na zakup pieca opalanego pelletem (Powiat Elbląski),
 - zakup i montaż pieców centralnego ogrzewania w SP w Turzy Wielkiej, SP w Uzdowie, Zespole Szkół w Księżym Dworze, SP w Ruszkowie (Gmina Działdowo),
 - modernizacja kotłowni SP w Kiełpinach, modernizacja instalacji centralnego ogrzewania w świetlicy w Jeleniu (Gmina Lidzbark),

- konserwacja naczynia zbiorczego centralnego ogrzewania z montażem, przegląd techniczny i konserwacja kotła gazowego w Liceum Ogólnokształcącym w Lidzbarku, naprawa kotła gazowego w Zespole Szkół Zawodowych w Malinowie, konserwacja kotłowni w Domu Pomocy Społecznej w Uzdowie, przegląd kotłów gazowych i gaśnic w Liceum Ogólnokształcącym przy Zespole Szkół Nr 1 w Działdowie (Powiat Działdowski),
- modernizacja systemu ciepłowniczego budynku szpitala i budynku starostwa (Powiat Olecki),
- modernizacja systemu grzewczego w budynku użyteczności publicznej w Brąswaldzie (Powiat Olsztyński),
- modernizacja gospodarki energetycznej w budynkach użyteczności publicznej służących mieszkańcom powiatu Olsztyńskiego i Nidzickiego,
- wymiana wyeksploatowanej sieci ciepłowniczej kanałowej na sieć preizolowaną oraz modernizacja węzłów ciepłowniczych, likwidacja węzłów grupowych, zastosowanie w szerokim zakresie automatyki, energooszczędnych pomp oraz płytowych wymienników ciepła (Miasto Elbląg),
- wymiana i budowa sieci w technologii preizolowanej (Miasto Giżycko),
- budowa i modernizacja sieci ciepłowniczych oraz przyłączy na technologie rur preizolowanych, budowa i modernizacja zautomatyzowanych węzłów cieplnych (Miasto Olsztyn),
- rozbudowa sieci cieplnej preizolowanej (Miasto Ostróda),
- zakup i montaż pieca co w Urzędzie Miasta i Gminy Miłomłyn oraz w budynku ośrodka zdrowia w Miłomłynie (Miasto i Gmina Miłomłyn),
- zmiana źródeł ciepła z kotłowni olejowej na kotłownię na biomasę przy w Rucianem-Nidzie (Miasto i Gmina Ruciane-Nida),
- instalowanie i modernizacja urządzeń ochrony powietrza
 - modernizacja instalacji odpylania spalin dla kotłów WCO80 (Miasto Braniewo),
 - rozpoczęcie inwestycji modernizacji instalacji odpylania kotłowni węglowej w Kętrzynie (Miasto Kętrzyn),
 - modernizacja instalacji oczyszczania spalin 3 kotłów WR-25 (Miasto Olsztyn),

- przebudowa instalacji odpylania spalin dla kotłów WR-10 nr K-2 i K-3 oraz kotła WR-5 nr K-1 na terenie Kotłowni Rejonowej w Ostródzie, wymiana odpylaczy cyklonowych na bardziej efektywne odpylacze hybrydowe (cyklonowe + filtry workowe) (Miasto Ostróda),
- prowadzenie kontroli prawidłowości eksploatacji urządzeń energetycznych
 - działalność kontrolna Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Olsztynie, w tym kontrole zakładów, na terenie których stosowane są instalacje stosujące ciężki olej opałowy:
 - przeprowadzono 4 kontrole w 2013 r.: w 2 przypadkach pobrano próbki oleju do badań na zawartość siarki w paliwie – dopuszczalny poziom siarki w pobranych próbkach nie został przekroczony; w jednym zakładzie odstąpiono od używania jako opału ciężkiego oleju opałowego na rzecz gazu propan-butan,
- rozbudowa sieci gazowej (przesyłowej i rozdzielczej) województwa
 - rozbudowę sieci gazowej wskazano na terenie miasta i gminy Lubawa oraz w Mieście Elbląg,

Tabela 5. Długość czynnej sieci gazowej w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)

	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.
Długość czynnej sieci przesyłowej [m]	803 359	818 523	818 563	818 695
Długość czynnej sieci rozdzielczej [m]	1 885 573	1 915 722	1 973 713	2 094 801
Długość czynnej sieci ogółem [m]	2 688 932	2 734 245	2 792 276	2 913 496

- zmniejszanie zapotrzebowania na energię: stosowanie energooszczędnych technologii w gospodarce, dokonywanie termomodernizacji budynków, wprowadzanie nowoczesnych systemów grzewczych w domach jednorodzinnych, zmniejszanie strat energii w systemach przesyłowych (elektroenergetycznych i cieplnych)
 - termomodernizacja budynków gminnych i mieszkalnych, w tym modernizacja dachów, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, ocieplenie budynków (m.in. Miasto i Gmina Działdowo, Gmina Grunwald, Gmina Jedwabno, Gmina Kolno, Miasto i Gmina Korsze, Gmina Kurzętnik, Miasto i Gmina Lidzbark, Gmina Lubawa, Miasto i Gmina Miłomłyn, Gmina

Nowe Miasto Lubawskie, Gmina Pozezdrze, Gmina Susz, Gmina Zalewo, Miasto Elbląg, Miasto Giżycko, Miasto Iława, Miasto Lidzbark Warmiński, Miasto Ostróda, Powiat Olsztyński, Powiat Ostródzki),

- wykonanie audytu efektywności ekologicznej dla obiektów użyteczności publicznej Powiatu Ostródzkiego,
- wykorzystanie do ogrzewania budynków pomp ciepła (Gmina Bartoszyce, Gmina Gietrzwałd, Gmina Kolno, Gmina Korsze),
- wykorzystanie do ogrzewania budynków pelletu (Gmina Kolno, Gmina Kurzętnik),
- budowa energooszczędnego oświetlenia drogowego (Gmina Iława, Miasto i Gmina Miłomłyn, Miasto Kętrzyn),
- modernizacja kotłowni olejowej polegająca na przebudowie istniejącej kotłowni na wykorzystanie biomasy jako źródła ciepła wraz z montażem instalacji solarowej, budowa przyłącza ciepłego oraz termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej w Sorkwicach; zrealizowana inwestycja obejmowała: modernizację kotłowni olejowej poprzez zastąpienie kotłów olejowych kotłami na biomasę (2 kotły na zrębki drzewne, każdy o mocy 600 kW), montaż kolektorów słonecznych na dachu zmodernizowanego budynku kotłowni na potrzeby pozyskiwania energii dla przygotowania c.w.u., budowę podręcznego magazynu na biomasę z ruchomą podłogą, budowę magazynu głównego na biomasę, budowę przyłącza sieci dwuprzewodowej na potrzeby c. o. w celu podłączenia budynku Szkoły Podstawowej w Sorkwicach, zakup urządzeń do przygotowania biomasy na własne potrzeby, kompleksową termomodernizację dwóch budynków użyteczności publicznej (Gminny Ośrodek Kultury oraz Szkoła Podstawowa w Sorkwicach) w zakresie przewidzianym w audytach energetycznych (Gmina Sorkwity).

W niektórych gminach województwa warmińsko-mazurskiego budynki i mieszkania wciąż opalane są niestety głównie węglem lub drewnem, a kotłownie ekologiczne występują niezwykle rzadko. Taki stan rzeczy wynika z niskiego poziomu materialnego społeczeństwa.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.2. Poprawa jakości powietrza			
III.2.2.	Ograniczenie emisji ze środków transportu poprzez: - modernizację taboru samochodowego, rozwój systemów komunikacji zbiorowej przyjaznych środowisku i promocję korzystania z publicznych środków transportu, - poprawę jakości dróg i organizacji ruchu kołowego.	Zarząd Województwa, samorządy gminne i powiatowe, Sł. Kom., PKS, GDDKiA, ITD, Policja	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Upłynnienie ruchu kołowego dzięki modernizacji dróg oraz lepszej organizacji ruchu przyczynia się do ograniczenia emisji ze środków transportu. W województwie warmińsko-mazurskim w analizowanym okresie w każdym powiecie i w każdej gminie realizowano budowy nowych i modernizację istniejących dróg, w efekcie czego ogólny stan dróg w regionie ulega stopniowej poprawie.

Tabela 6. Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)

	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.
Drogi gminne [km]	2698,6	2705,7	2898,5	3015,0
Drogi powiatowe [km]	6935,1	6941,6	6942,9	6941,7
Drogi wojewódzkie [km]	1911,7	1910,5	1911,2	1910,0
Drogi krajowe [km]	1330,4	1331,3	1327,2	1327,0
Ogółem [km]	12 875,8	12 889,1	13 079,8	13 193,7

Tabela 7. Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej ulepszonej w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)

	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.
Drogi gminne [km]	2283,9	2298,3	2470,7	2527,9
Drogi powiatowe [km]	6490,4	6513,9	6504,4	6493,2
Drogi wojewódzkie [km]	1909,3	1908,1	1909,2	1907,9
Drogi krajowe [km]	1330,3	1331,3	1327,2	1327,0
Ogółem [km]	12 013,9	12 051,6	12 211,5	12 256,0

Podmioty odpowiedzialne dokonują także modernizacji systemów komunikacji zbiorowej, np. przebudowy przystanków autobusowych i kolejowych. Miasto Elbląg przeprowadziło rozbudowę systemu Elbląskiej Karty Miejskiej (EKM) o moduł planowania podróży, rozbudowę programu MyBus o możliwość odbioru komunikatów przesyłanych przez Dyspozytora Zarządu Komunikacji Miejskiej oraz rozbudowę systemu dynamicznej informacji pasażerskiej o kolejne 3 elektroniczne tablice przystankowe. Uruchomiono ponadto Internetową Obsługę EKM umożliwiającą zakup imiennych biletów okresowych oraz doładowanie elektronicznej portmonetki na imiennych EKM. Miasto Olsztyn przystąpiło do realizacji dużej inwestycji związanej z projektu pn. „Modernizacja i rozwój zintegrowanego systemu transportu zbiorowego w Olsztynie”, którego

najważniejszą częścią jest wprowadzenie tramwajów do systemu transportu zbiorowego miasta. Ponadto w analizowanym okresie rozpoczęto instalację elektronicznych tablic przystankowych, a także uruchomiono usługę CallPay, dzięki której pasażerowie mogą kupić bilety jednorazowe, miejskie, aglomeracyjne oraz czasowe za pośrednictwem telefonu komórkowego.

W miastach posiadających publiczną komunikację miejską dokonywano unowocześnienia taboru autobusowego (np. Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o. w Elku – zakup 7 autobusów Mercedes Benz Citaro; Miasto Kętrzyn – zakup 4 nowych autobusów komunikacji miejskiej, Miasto Olsztyn – zakup i wprowadzenie do eksploatacji 40 szt. nowych autobusów spełniających normę emisji spalin EURO 6 z jednoczesnym wycofaniem z eksploatacji autobusów z silnikami spełniającymi normy EURO 2 i 3, Gmina Młynary – wprowadzenie do eksploatacji autobusu spełniającego normę czystości spalin EURO 5 wyprodukowanego w 2014 r. i przystosowanego do przewozu osób niepełnosprawnych w miejsce autobusu wyprodukowanego w 2003 r.).

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.2. Poprawa jakości powietrza			
III.2.3.	Opracowanie gminnych planów zaopatrzenia w ciepło, z uwzględnieniem wykorzystania odnawialnych źródeł energii.	samorządy gminne, Sł.Kom., Sł.Pl.	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

W latach 2013-2014 samorządy lokalne dokonały następujących aktualizacji planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe:

- Urząd Gminy Biskupiec – Aktualizacja projektu założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Biskupiec na lata 2013-2028
- Urząd Gminy Dąbrówno – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe Gminy Dąbrówno na lata 2013-2028,
- Urząd Gminy Giżycko – Aktualizacja projektu założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Giżycko na lata 2014-2029,
- Urząd Gminy Kętrzyn – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Kętrzyn na lata 2013-2027,
- Urząd Gminy Kurzętnik – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe Gminy Kurzętnik na lata 2013-2028,

- Urząd Miasta Lidzbark Warmiński – Projektu założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla obszaru Gminy Miejskiej Lidzbark Warmiński na lata 2013-2028,
- Urząd Miasta i Gminy Miłomłyn – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe wraz prognozą oddziaływania na środowisko dla Miasta i Gminy Miłomłyn na lata 2013-2028,
- Urząd Gminy Mrągowo – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Mrągowo na lata 2014-2030,
- Urząd Miasta Nidzica – Aktualizacja założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla miasta i gminy Nidzica do 2020 roku,
- Urząd Miasta Ostróda – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla obszaru Gminy Miejskiej Ostróda na lata 2013-2030,
- Urząd Gminy Piecki – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Płońska na lata 2013-2028,
- Urząd Gminy Płońska – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Płońska na lata 2013-2028,
- Urząd Gminy Rybno – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Rybno na lata 2014-2030,
- Urząd Gminy Sępólno – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Sępólno na lata 2013-2028,
- Urząd Gminy Tolkmicko – Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Tolkmicko na lata 2013-2028.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.2. Poprawa jakości powietrza			
III.2.4.	Opracowanie i wdrożenie programów ochrony powietrza dla stref, dla których nastąpiło przekroczenie standardów jakości powietrza.	Zarząd Województwa, WIOŚ, SiL Pł.	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Podstawowym dokumentem wskazującym na konieczność wykonania programu ochrony powietrza w danej strefie jest ocena jakości powietrza w województwie warmińsko-mazurskim wykonana przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie.

Program ochrony powietrza jest dokumentem, który wskazuje istotne powody (źródła) występowania przekroczeń zanieczyszczeń powietrza benzo(a)pirenem oraz określa skuteczne i możliwe do zrealizowania działania, których wdrożenie spowoduje obniżenie poziomu zanieczyszczeń co najmniej do poziomu docelowego. Głównym celem sporządzenia i wdrożenia programu ochrony powietrza jest przywrócenie naruszonych standardów jakości powietrza, a przez to poprawa warunków życia mieszkańców, podwyższenie standardów cywilizacyjnych oraz lepsza jakość życia w mieście.

Realizacja zadań wynikających z programu ochrony powietrza ma na celu zmniejszenie stężenia substancji zanieczyszczającej w powietrzu w danej strefie do poziomu docelowego i utrzymywania go na takim poziomie.

Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego w 2013 r. określił „Program ochrony powietrza ze względu na przekroczenie poziomu docelowego benzo(a)pirenu dla strefy miasto Olsztyn” oraz „Program ochrony powietrza ze względu na przekroczenie poziomu docelowego benzo(a)pirenu dla strefy miasto Elbląg”.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.2. Poprawa jakości powietrza			
III.2.5.	Prowadzenie monitoringu powietrza atmosferycznego.	GIOŚ, WIOŚ, IOŚ, IMGW	Środki własne

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie prowadził monitoring powietrza zgodnie z zapisami Programu Państwowego Monitoringu Środowiska województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2013-2015. W ramach monitoringu wykonywane są oceny jakości powietrza w strefach w województwie warmińsko-mazurskim.

Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego jakość powietrza atmosferycznego mierzona jest na ośmiu stacjach pomiarowych, z których 7 administrowanych jest przez WIOŚ w Olsztynie, a jedna stacja w Puszczy Boreckiej zarządzana jest przez Instytut Ochrony Środowiska. Wyniki pomiarów służą do oceny jakości powietrza w 3 strefach w województwie:

- Strefie Miasto Olsztyn,
- Strefie Miasto Elbląg,
- Strefie warmińsko-mazurskiej.

Analiza danych za lata 2013-2014 zawarta w *Raportach o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego* opracowanych przez WIOŚ w Olsztynie pozwala

wnioskować, że jakość powietrza w województwie warmińsko-mazurskim jest na ogół dobra. Zanieczyszczenia gazowe takie jak: SO₂, NO₂, benzen i CO w szczególności charakteryzują się niskimi notowanymi wartościami stężeń w stosunku do poziomów dopuszczalnych. Wartości średnioroczne wspomnianych zanieczyszczeń przez kilka poprzednich lat były na podobnym poziomie i nie można mówić o zagrożeniu wystąpienia przekroczeń poziomów dopuszczalnych określonych dla tych substancji. Jedyne minimalne zagrożenie wystąpienia przekroczeń mogło dotyczyć NO₂, z uwagi na rozwijający się transport kołowy, w szczególności w Ostródzie i Olsztynie.

Lokalnie mogły występować sytuacje niekorzystne dla zdrowia mieszkańców, np. w miejscu o zwiększonej emisji spalin samochodowych, zanieczyszczeń przemysłowych, zanieczyszczeń powstających przy niepełnym spalaniu paliw stałych. Niekorzystną dla zdrowia jakość powietrza mogły potęgować ciasna zabudowa miejska oraz rzeźba terenu.

Analizując lokalizację stanowisk pomiarowych i uzyskiwane w nich wyniki badań należy stwierdzić, że znacznie lepsze warunki zdrowotne pod względem jakości powietrza były na obszarach zaopatrywanych w energię ciepłą z centralnych ciepłowni lub zmodernizowanych kotłowni lokalnych, z dala od tras komunikacyjnych o dużym nasileniu ruchu. Wyniki różnego rodzaju analiz oraz wyniki pochodzące ze stacji pomiarowych pokazują, że południowo-zachodnia i zachodnia część województwa są narażone na gorszą jakość powietrza atmosferycznego. Drugim obszarem potencjalnego zagrożenia są miasta powyżej 100 tys. mieszkańców, czyli Olsztyn i Elbląg. Niebezpieczeństwo pogorszenia jakości powietrza wynika tu głównie ze wzrostu ilości pojazdów mechanicznych poruszających się po drogach, a co za tym idzie zmniejszenia się przepustowości ulic w miastach. Dodatkowym źródłem zagrożenia mógł być rozwój źle zlokalizowanego przemysłu. Niebezpieczeństwo pogorszenia się jakości powietrza dotyczy głównie zanieczyszczenia pyłem zawieszonym PM₁₀, benzo(a)pirenem i NO₂. Interesującym jest fakt wystąpienia niskich wartości pyłu zawieszonego PM_{2,5} w stosunku do wyników pomiarów pyłu zawieszonego PM₁₀. Taka sytuacja może oznaczać, że w strukturze chemicznej pyłu PM_{2,5} niewielka ilość pyłu o tej frakcji pochodzi ze spalania węgla oraz innych paliw stałych. Stosunkowo duże stężenia benzo(a)pirenu mogły oznaczać, oprócz spalania słabej jakości paliw stałych, wykorzystanie tworzyw sztucznych do ogrzewania gospodarstw domowych.

Jakość powietrza pod kątem benzo(a)pirenu została oceniona jako C we wszystkich strefach w województwie, a pod kątem pyłu zawieszonego PM₁₀ w strefach: miasto Olsztyn i warmińsko-mazurskiej. Przekroczenia dotyczą wyłącznie jakości powietrza ze

względu na ochronę zdrowia ludzi. Nie zanotowano przekroczeń ze względu na ochronę roślin.

3.3.3. Cel: Poprawa jakości wód

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Ładunek zanieczyszczeń w ściekach odprowadzany do wód lub ziemi	Mg/rok	BZT5 – 349,0 ChZT – 2887,6 zawiesina – 430,7 azot ogólny – 593,5 fosfor ogólny – 41,6	BZT5 – 387,3 ChZT – 2923,3 zawiesina – 647,7 azot ogólny – 618,1 fosfor ogólny – 42,8	BZT5 – 311,4 ChZT – 2519,6 zawiesina – 403,9 azot ogólny – 560,6 fosfor ogólny – 44,3	GUS
Ludność korzystająca z kanalizacji	% ogółu ludności	66,0%	67,7%	73,4%	GUS
Dobry stan ekologiczny jednolitych części wód (rzeki, kanały)	% ogólnej liczby ocenianych JCW (rzeki, kanały)	2% – stan bardzo dobry 14% – stan dobry	2,6% - stan bardzo dobry 57,9% - stan dobry	0% – stan bardzo dobry 42,5% – stan dobry	WIOŚ, PMŚ
Dobry stan ekologiczny jednolitych części wód jeziornych	% ogólnej liczby ocenianych JCW jeziornych	8% – stan bardzo dobry 48% – stan dobry	12,2% - stan bardzo dobry 24,2% - stan dobry	11,5% - stan bardzo dobry 15,4% - stan dobry	WIOŚ, PMŚ
Dobry stan ekologiczny jednolitej części wód przejściowych (Zalew Wiślany)	stan ekologiczny	zły	zły	zły	WIOŚ, PMŚ
Dobry stan chemiczny i ilościowy jednolitych części wód podziemnych	% ogólnej ilości JCWPd w województwie	100% (2007 r.)	100%	100% (2012 r.)	WIOŚ, PIG, PMŚ

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
--	------------------	--	------------	--	------------------

W porównaniu do 2012 roku na koniec 2014 r. odsetek ludności województwa warmińsko-mazurskiego korzystającej z kanalizacji wzrósł o 5,7 punktów procentowych. Jednocześnie wyraźnemu zmniejszeniu uległ ładunek zanieczyszczeń w ściekach odprowadzonych do wód lub ziemi:

- BZT5 o 19,6% (z 387,3 Mg/rok na 311,4 Mg/rok),
- ChZT o 13,8% (z 2923,3 Mg/rok na 2519,6 Mg/rok),
- zawiesina o 37,6% (z 647,7 Mg/rok na 403,9 Mg/rok),
- azot ogólny o 9,3% (z 618,1 Mg/rok na 560,6 Mg/rok),

wzrost zanotowano jedynie w przypadku fosforu ogólnego – o 3,5% (z 42,8 Mg/rok na 44,3 Mg/rok).

Gorsze wyniki odnotowano natomiast w stosunku do stanu ekologicznego jednolitych części wód – rzek i kanałów oraz jednolitych części wód jeziornych. Procent ogólnej liczby ocenianych jednolitych części wód o stanie bardzo dobrym jak i dobrym uległ zmniejszeniu między 2012 a 2014 r. zarówno w przypadku rzek i kanałów, jak i wód jeziornych. Trzeba jednak zauważyć, że lista akwenów podlegających ocenie w poszczególnych latach ulega zmianom, więc nie należy analizować wyników w sposób bezpośredni, a jedynie jako wyrażenie pewnego trendu. Jednocześnie niezmiennie zły stan ekologiczny utrzymuje się dla jednolitej części wód przejściowych – na Zalewie Wiślanym.

W 2013 i 2014 roku nie badano stanu chemicznego i ilościowego jednolitych części wód podziemnych. Opierając się na wcześniejszych wynikach (z 2007 r. i z 2012 r.) można domniemywać, że jednolite części wód podziemnych w województwie nie uległy pogorszeniu.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.3. Poprawa jakości wód			
III.3.	- budowa lub modernizacja oczyszczalni ścieków oraz rozbudowa sieci kanalizacyjnych, - osiąganie wymaganych prawem norm jakości ścieków oczyszczonych, - budowa systemów kanalizacji sanitarnej na terenach wiejskich, w miejscowościach zwodociągowanych, położonych na obszarach zlewni pojeziernych, w zlewisku Zalewu Wiślanego oraz skupiskach zabudowy rekreacyjnej zlokalizowanej nad jeziorami, - wyposażenie istniejących sieci kanalizacji deszczowej w urządzenia podczyszczające oraz budowa systemów kanalizacji deszczowej na terenach zurbanizowanych, - opracowanie i wdrożenie programu rekultywacji zanieczyszczonych zbiorników wodnych, - uruchomienie działań zapisanych w planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy oraz w programie wodnośrodowiskowym kraju,	samorządy gminne, Sł.Kom., zakłady przemysłowe, KZGW, RZGW, właściciele gruntów, WIOŚ, IMGW, podmioty zanieczyszczające	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	- ograniczanie zanieczyszczenia powodowanego przez substancje niebezpieczne i priorytetowe pochodzące ze źródeł przemysłowych, - wyposażenie zakładów sektora rolno-spożywczego w wysokosprawne oczyszczalnie ścieków, - wyposażenie jak największej liczby gospodarstw rolnych w zbiorniki na gnojowicę i płyty obornikowe, stosowanie zasad dobrej praktyki rolniczej, - utrzymywanie trwałej pokrywy roślinnej i ograniczanie zabudowy strefy brzegowej wód, - rozwój systemu monitoringu wód powierzchniowych.		
--	--	--	--

W zakresie poprawy jakości wód w województwie warmińsko-mazurskim, w dużej mierze dzięki środkom pozyskiwanym z Unii Europejskiej oraz z funduszy celowych, w latach 2013-2014 zrealizowano wiele inwestycji.

Tabela 8. Efekty rzeczowe inwestycji w oczyszczalnie ścieków w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)

	komunalne				ogółem			
Liczba inwestycji [szt.]	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.
Mechaniczne	3	1	2	1	3	1	2	2
Biologiczne (z wyjątkiem komór fermentacyjnych)	3	0	4	10	3	0	4	10
Ogółem	6	1	6	11	6	1	6	12
Przepustowość [m ³ /dobę]	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.
Mechaniczne	376	591	110	225	376	591	210	4225
Biologiczne (z wyjątkiem komór fermentacyjnych)	930	1775	1277	1350	930	1775	2077	1350
Ogółem	1306	2366	1387	1575	1306	2366	2287	5575

Tabela 9. Efekty rzeczowe inwestycji w sieć kanalizacyjną w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)

	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.
Odprowadzająca ścieki [km]	443,6	637,7	259,2	335,0
Odprowadzająca wody opadowe [km]	82,6	19,3	23,1	35,2

Tabela 10. Ludność województwa warmińsko-mazurskiego korzystająca z oczyszczalni ścieków

	2011 r.	2012 r.	2013 r.	2014 r.
W miastach [%]	97,1	97,9	98,2	96,8
Na wsi [%]	35,5	37,7	40,8	43,4
Ogółem [%]	72,1	73,4	74,8	75,0

W wyniku ankietyzacji samorządów lokalnych uzyskano informacje na temat wymienionych poniżej działań:

- budowa lub modernizacja oczyszczalni ścieków oraz rozbudowa sieci kanalizacyjnych:
 - rozbudowa kanalizacji sanitarnej (Gmina Barciany, Gmina Bartoszyce, Gmina Biskupiec, Gmina Bisztynek, Gmina Braniewo, Gmina Dobre Miasto, Gmina Działdowo, Gmina Gietrzwałd, Gmina Grunwald, Gmina Iława, Gmina Iłowo-Osada, Gmina Janowiec Kościelny, Gmina Jedwabno, Gmina Jeziorany, Gmina Jonkowo, Gmina Kowale Oleckie, Gmina Korsze, Gmina Olsztynek, Gmina Orneta, Gmina Kozłowo, Gmina Kurzętnik, Gmina Lidzbark Warmiński, Gmina Lubawa, Gmina Lubomino, Gmina Łukta, Gmina Małdyty, Gmina Miłakowo, Gmina Miłki, Gmina Miłomłyn, Gmina Młynary, Gmina Mrągowo, Gmina Nowe Miasto Lubawskie, Gmina Olecko, Gmina Płońska, Gmina Prostki, Gmina Reszel, Gmina Rybno, Gmina Ryn, Gmina Srokowo, Gmina Stawiguda, Gmina Szczytno, Gmina Świętajno, Gmina Tolkmicko, Gmina Wilczęta, Gmina Miejska Działdowo, Gmina Miejska Elbląg, Gmina Miejska Elk, Gmina Miejska Giżycko, Gmina Miejska Iława, Gmina Miejska Kętrzyn, Gmina Miejska Lidzbark Warmiński, Gmina Miejska Lubawa, Gmina Miejska Olsztyn),
 - budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków (Gmina Barciany – rozbudowa oczyszczalni we Frączkowie, Gmina Bisztynek – rozbudowa oczyszczalni ścieków w Sątopach, Gmina Dąbrówno – budowa osadnika w oczyszczalni ścieków, Gmina Dobre Miasto – modernizacja oczyszczalni ścieków w Smolajnach, Gmina Działdowo – budowa oczyszczalni ścieków w Gąsiorowie, Gmina Dźwierzuty – rozbudowa oczyszczalni ścieków w Dźwierzutach, Gmina Elbląg – rozbudowa oczyszczalni ścieków w Lisowie, Gmina Iłowo-Osada – przebudowa i remont oczyszczalni ścieków w Iłowie-Osadle i Białutach, Gmina Janowo – modernizacja oczyszczalni ścieków w Janowie, Gmina Janowiec Kościelny – modernizacja oczyszczalni ścieków w Kucach, Gmina Kiwity – budowa oczyszczalni ścieków w Klutajnach, Gmina Kowale Oleckie – remont oczyszczalni ścieków w Kowalach Oleckich, Gmina Nidzica – budowa instalacji do unieszkodliwiania osadów ściekowych w oczyszczalni ścieków w Tatarach, Gmina Orneta – budowa oczyszczalni ścieków w Miłkowie,

Gmina Płońnica – modernizacja zbiorników SBR i zakup prasy do osadu w oczyszczalni ścieków, Gmina Protki – budowa kontenerowej oczyszczalni ścieków we wsi Zawady-Tworki, Gmina Stawiguda – modernizacja oczyszczalni ścieków w Gąglawkach, Gmina Wielbark – rozbudowa oczyszczalni i wymiana części urządzeń, Gmina Wydminy – budowa zbiorczej oczyszczalni ścieków w Białej Giżyckiej, Gmina Miejska Elbląg – budowa nowego zbiornika biogazu na oczyszczalni ścieków, Gmina Miejska Elk – modernizacja oczyszczalni przez zakup agregatu prądotwórczego do spalania biogazu i zadaszenie kompostowni, Gmina Miejska Giżycko – wymiana pomp, rurociągów drenażowych, recyrkulacji osadu, modernizacja reaktora biologicznego, piaskownika, termomodernizacja zbiorników autotermicznej termofilowej stabilizacji osadów (ATSO), Gmina Miejska Kętrzyn – modernizacja sterowania i monitorowania linii technologicznej systemu napowietrzania ścieków oczyszczalni mechaniczno-biologicznej Trzy Lipy, Gmina Miejska Lidzbark Warmiński, Gmina Miejska Olsztyn – wykonanie instalacji do płukania pomp piaskownika, montaż mieszadeł w reaktorach biologicznych oraz usprawnienie procesów technologicznych, budowa budynku stacji odwadniania osadów, budowa magazynu na sorbenty, montaż wagi, modernizacja i rozbudowa oprogramowania węzłów GS14 i GS18, montaż nowych wyłączników średniego napięcia na stacji transformatorowej P1 i T2, Gmina Miejska Ostróda – modernizacja zamkniętych komór fermentacyjnych na oczyszczalni ścieków w Tyrowie),

- budowa przydomowych oczyszczalni ścieków (Gmina Działdowo, Gmina Grodziczno, Gmina Młynary),

- osiągnięcie wymaganych prawem norm jakości ścieków oczyszczonych,

W latach 2013–2014 na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zrealizowano wiele inwestycji mających na celu osiągnięcie wymaganych prawem norm jakości ścieków oczyszczonych, a tym samym ochronę wód przed zanieczyszczeniem. Ważniejsze z nich to: budowa nowych oczyszczalni ścieków, np. w Łazdojach, Radostowie, Safronce, Trękusku, oczyszczalni dla Oddziału Zakładu Produkcji Soków i Napojów „Tymbark” w Olsztynku; modernizacja, przebudowa lub rozbudowa istniejących oczyszczalni, np.: w Dźwierzutach, Gąglawkach, Mrągowie, Spychowie; wyłączenie z eksploatacji

niektórych małych oczyszczalni ścieków, np. w Zajączkach, Stobojach, Kamienniku i skierowanie ścieków z tych miejscowości do większych oczyszczalni.

- budowa systemów kanalizacji sanitarnej na terenach wiejskich, w miejscowościach zwodociągowanych, położonych na obszarach zlewni pojeziernych, w zlewisku Zalewu Wiślanego oraz skupiskach zabudowy rekreacyjnej zlokalizowanej nad jeziorami,
 - budowa Ekologicznych Miniprzystani (Ekomarin) mających na celu poprawę i zapobieganie degradacji środowiska, poprzez budowę specjalnych miejsc, w których łodzie mogą zacumować i pozostawić nieczystości, by nie wyrzucać ich do wód (Gmina Ryn, Gmina Miejska Pisz),
- wyposażenie istniejących sieci kanalizacji deszczowej w urządzenia podczyszczające oraz budowa systemów kanalizacji deszczowej na terenach zurbanizowanych,
 - wyposażenie istniejących sieci kanalizacji deszczowej w urządzenia podczyszczające, w tym montaż separatorów z osadnikami (Gmina Miejska Działdowo, Gmina Miejska Elk, Gmina Miejska Giżycko, Gmina Miejska Iława, Gmina Miejska Kętrzyn, Gmina Miejska Nowe Miasto Lubawskie)
 - rozbudowa sieci kanalizacji deszczowej (Gmina Gołdap, Gmina Lidzbark, Gmina Miłakowo, Gmina Orneta, Gmina Ryn, Gmina Miejska Działdowo, Gmina Miejska Elbląg, Gmina Miejska Elk, Gmina Miejska Giżycko, Gmina Miejska Iława, Gmina Miejska Kętrzyn, Gmina Miejska Nowe Miasto Lubawskie, Gmina Miejska Olsztyn)
- opracowanie i wdrożenie programu rekultywacji zanieczyszczonych zbiorników wodnych – nie realizowano,
- uruchomienie działań zapisanych w planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy oraz w programie wodnośrodowiskowym kraju,

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie

- opracowanie w 2013 r. strategicznej oceny oddziaływania na środowisko warunków korzystania z wód regionu wodnego Łyny i Węgorapy,
- kontynuacja prac związanych z opracowaniem warunków korzystania z wód regionów wodnych: Środkowej Wisły, Łyny i Węgorapy, Jarft i Świeżej

w zakresie umożliwiającym przygotowanie rozporządzeń Dyrektora RZGW w Warszawie,

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku

- w ramach realizacji zadań wskazanych w Planie Gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły, Dyrektor RZGW w Gdańsku wydał rozporządzenie Nr 9/2014 w sprawie warunków korzystania z wód regionu wodnego Dolnej Wisły, które weszło z życie z dniem 12 grudnia 2014 r.,
- ograniczanie zanieczyszczenia powodowanego przez substancje niebezpieczne i priorytetowe pochodzące ze źródeł przemysłowych – brak danych,
- wyposażenie zakładów sektora rolno-spożywczego w wysokosprawne oczyszczalnie ścieków,
 - budowa oczyszczalni ścieków dla Oddziału Zakładu Produkcji Soków i Napojów „Tymbark” w Olsztynku,
- wyposażenie jak największej liczby gospodarstw rolnych w zbiorniki na gnojowicę i płyty obornikowe, stosowanie zasad dobrej praktyki rolniczej – brak danych,
- utrzymywanie trwałej pokrywy roślinnej i ograniczanie zabudowy strefy brzegowej wód – brak danych,
- rozwój systemu monitoringu wód powierzchniowych

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie

- prowadzenie monitoringu jakości wód powierzchniowych zgodnie z zapisami Programu Państwowego Monitoringu Środowiska województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2013-2015; w ramach monitoringu wykonywano oceny jakości wód powierzchniowych w województwie warmińsko-mazurskim. Wyniki monitoringu wód powierzchniowych publikowane są przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie corocznie w *Raporcie o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego* oraz w *Ocenach jakości wód*.

3.3.4. Cel: Doskonalenie systemu gospodarki odpadami

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Odpadowość produkcji	ilość odpadów wytworzonych przez zakłady produkcyjne [Mg]/wartość produkcji sprzedanej [mln zł]	45,5 Mg/mln zł	30,0 Mg/mln zł	45,4 Mg/mln zł	GUS
Ilość wytworzonych odpadów komunalnych	tys. Mg/rok	328,22	323,13	363,27	GUS
Ludność objęta zbiórką odpadów komunalnych	% ogółu ludności	80,6%	80,2%	100%	GUS

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
	Zmiana niejednoznaczna				

Odpadowość produkcji na koniec 2014 r. osiągnęła wartość niemal jednakową z rokiem 2010 r., ale wyraźnie wyższą niż w roku 2012. W 2014 r. odnotowano wzrost wytworzonych odpadów komunalnych o ponad 12% względem roku 2012. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2014 r. w województwie warmińsko-mazurskim 100% ludności objętych było zbiórką odpadów komunalnych. Wszyscy mieszkańcy województwa zostali objęci systemem selektywnego zbierania odpadów w 2014 r.

W województwie warmińsko-mazurskim w 2013 r. wprowadzony został system gospodarki odpadami, w wyniku którego gminy i związki międzygminne regionu Warmii i Mazur przejęły obowiązki właścicieli nieruchomości w zakresie zagospodarowania odpadów komunalnych. Zmiany wprowadzone w systemie gospodarowania odpadami komunalnymi nałożyły na gminy obligatoryjny obowiązek zorganizowania przetargu na odbieranie lub przetargu na odbieranie i zagospodarowanie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości, a także osiągania ustawowych poziomów: ograniczenia masy odpadów ulegających biodegradacji kierowanych do składowania, poziomu recyklingu i przygotowania do ponownego użycia frakcji odpadów komunalnych: papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła oraz poziomu recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami innych niż niebezpieczne odpadów budowlanych i rozbiórkowych:

- gminy województwa warmińsko-mazurskiego osiągnęły łącznie w 2014 roku 32% poziom ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania;

- gminy województwa osiągnęły łącznie w 2014 roku 24,3% poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła i znacznie przekroczyły poziom wymagany na ten rok (14%).

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.4. Doskonalenie gospodarki odpadami			
III.4.	- realizacja <i>Planu gospodarki odpadami dla województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2011- 2016</i> , - realizacja <i>Programu usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2011-2015 z perspektywą do roku 2020.</i>	Zarząd Województwa, samorządy gminne, celowe związki międzygm., Sł. Kom., podmioty edukujące, WIOŚ	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Zgodnie z zapisami *Planu gospodarki odpadami dla województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2011-2016* województwo zostało podzielone na pięć Regionów gospodarki odpadami. Regiony zostały określone przede wszystkim w oparciu o granice sześciu Związków Międzygminnych: Związku Gmin Regionu Ostródzko-Iławskiego „Czyste Środowisko” w Ostródzie, Ekologicznego Związku Gmin „Działdowszczyzna” w Działdowie, Mazurskiego Związku Międzygminnego – Gospodarka Odpadami w Giżycku, Kętrzyńskiego Związku Międzygminnego Gospodarka Odpadami w Kętrzynie, Związku Międzygminnego „Gospodarka Komunalna” w Elku oraz Związku Gmin „Czyste Mazury” w Mrągowie (Regiony: Zachodni, Północno-Wschodni i Wschodni, częściowo Centralny) oraz porozumień międzygminnych (Region Centralny i Północny), w obrębie których zlokalizowane zostały Regionalne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK).

Według stanu na dzień 31.12.2014 r. na terenie poszczególnych Regionów funkcjonowało 12 instalacji RIPOK: instalacje mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów komunalnych (MBP) zlokalizowanych w miejscowościach: Elbląg, Rudno/Zbożne, Działdowo/Zakrzewo, Spytkowo, Bisztynek i Siedliska oraz składowiska w miejscowościach: Elbląg, Wysieka, Rudno, Spytkowo, Siedliska i Różanki oraz 14 instalacji służących do zastępczej obsługi Regionów, w tym:

- 2 instalacje MBP w miejscowości Kętrzyn/Pudwąg i Różanki,
- 1 instalacja mechaniczno-ciepłego przetwarzania odpadów w miejscowości Różanki,
- 4 sortownie odpadów w miejscowościach: Świętajno, Wysieka, Olsztyn, Olecko,
- 1 kompostownia odpadów w miejscowości Wysieka,

- 6 składowisk odpadów w miejscowościach: Wólka, Mażany, Worpławki, Zakrzewo, Ciechanówko, Janowo.

W 2014 roku na etapie realizacji inwestycji pozostawał Zakład Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych lokalizowany w Olsztynie, który został oddany do użytku w drugiej połowie 2015 roku.

Na podstawie *Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032*, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwałą Nr 21/316/13/IV z dnia 30 kwietnia 2013 r. przyjął *Program usuwania wyrobów zawierających azbest na lata 2011-2015 z perspektywą do roku 2020*, stanowiący aktualizację Programu przyjętego dnia 15 listopada 2011 r. uchwałą Nr 59/737/11/IV Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Do podstawowych celów *Programu usuwania wyrobów zawierających azbest na lata 2011-2015 z perspektywą do roku 2020* zaliczono:

- usunięcie i unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest,
- minimalizację negatywnych skutków zdrowotnych spowodowanych kontaktem z włóknami azbestu,
- likwidację szkodliwego oddziaływania azbestu na środowisko,
- monitoring usuwania oraz prawidłowego postępowania z wyrobami zawierającymi azbest,
- organizowanie kampanii edukacyjno-informacyjnych w zakresie prawidłowego użytkowania i usuwania wyrobów zawierających azbest,
- wskazanie potencjalnych źródeł finansowania, które pozwolą na bezpieczne usunięcie wyrobów zawierających azbest z obszaru województwa.

W zakresie realizacji działań dotyczących doskonalenia gospodarki odpadami w części dotyczącej postępowania z wyrobami zawierającymi azbest ankietowane gminy wskazywały na demontaż i przekazywanie do utylizacji ww. wyrobów. Na realizację tego działania wskazały Gmina Barciany, Gmina Dąbrówno, Gmina Dźwierzuty, Gmina Elbląg, Gmina Gietrzwałd, Gmina Gołdap, Gmina Gronowo Elbląskie, Gmina Grunwald, Gmina Iława, Gmina Iłowo-Osada, Gmina Janowiec Kościelny, Gmina Jedwabno, Gmina Kolno, Gmina Kowale Oleckie, Gmina Kozłowo, Gmina Kurzętnik, Gmina Lidzbark, Gmina Lidzbark Warmiński, Gmina Lubomino, Gmina Miłomłyn, Gmina Młynary, Gmina Nidzica, Gmina Nowe Miasto Lubawskie, Gmina Olecko, Gmina Olsztynek, Gmina Orzysz, Gmina Pasym, Gmina Piecki, Gmina Rozogi, Gmina Rybno, Gmina Sorkwity, Gmina Srokowo, Gmina Szczytno, Gmina Świętajno, Gmina Wilczęta, Gmina Wydminy, Gmina Miejska Górowo Iławeckie, Gmina Miejska Iława, Gmina Miejska Lidzbark

Warmiński, Gmina Miejska Lubawa, Gmina Miejska Nowe Miasto Lubawskie, Gmina Miejska Olsztyn.

Inne działania zmierzające do poprawy gospodarki odpadami na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zrealizowane w latach 2013-2014 to m.in.:

- likwidacja dzikich wysypisk odpadów (Gmina Bartoszyce),
- zakup worków do segregacji odpadów (Gmina Biskupiec),
- zwiększenie liczby punktów selektywnej zbiórki odpadów (Gmina Elbląg),
- rekultywacja składowisk odpadów komunalnych (Gmina Budry, Gmina Gołdap, Gmina Miłki, Gmina Nowe Miasto Lubawskie, Gmina Węgorzewo, Miasto Elbląg, Miasto Giżycko, Miasto Iława),
- wdrożenie systemu odbioru odpadów komunalnych (Gmina Kalinowo),
- rozwój systemu selektywnej zbiórki odpadów (Miasto Braniewo),
- rozbudowa kompostowni odpadów ulegających biodegradacji w Pudwągach (Gmina Reszel – zgłoszone przez Miasto Kętrzyn),
- porozumienie z ZUO w Elblągu na zagospodarowywanie odpadów z terenu Gminy Miejsko-Wiejskiej Frombork.

3.3.5. Cel: Ograniczenie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
Zakłady emitujące hałas o wielkościach ponadnormatywnych	liczba zakładów, w których stwierdzono przekroczenia w trakcie kontroli WIOŚ	8	5	5 (2013 r.) 10 (2014 r.)	WIOŚ
Realizowane programy ochrony przed hałasem	szt.	1 (miasto Olsztyn 2011 r.)	1 (miasto Olsztyn 2011 r.)	3 (miasto Olsztyn 2011, miasto Elbląg 2013, w-m 2014)	Urząd Marszałkowski Woj. Warm.-Maz.
Brak przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych	% ogólnej liczby punktów pomiarowych	100%	100%	100% (2013 r.) 100% (2014 r.)	WIOŚ, PMŚ

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
	Zmiany niejednoznaczne				

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie przeprowadza pomiary hałasu przemysłowego w ramach zaplanowanego wcześniej cyklu kontrolnego lub

w ramach działań interwencyjnych na wniosek. W 2013 r. na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego przeprowadzono ogółem 45 kontroli w zakresie uciążliwości akustycznej w tym 36 z pomiarem hałasu. W 5 zakładach stwierdzono przekroczenie dopuszczalnego poziomu hałasu. W roku 2014 skontrolowano wraz z wykonaniem pomiarów hałasu przemysłowego 37 zakładów. Przekroczenie dopuszczalnego poziomu hałasu stwierdzono w 10 zakładach.

Na koniec 2014 r. w województwie warmińsko-mazurskim realizowano 3 programy ochrony przed hałasem. Były to:

- *Program ochrony środowiska przed hałasem dla miasta Olsztyna* (przyjęty uchwałą Nr IX/118/11 Rady Miasta Olsztyn z dnia 27 kwietnia 2011 roku),
- *Program ochrony środowiska przed hałasem dla miasta Elbląg* (przyjęty uchwałą Nr 625/2013 pełniącego funkcję organów miasta Elbląg działającego za Radę Miejską),
- *Program ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, położonych wzdłuż dróg krajowych oraz wojewódzkich na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, o obciążeniu ponad 3 mln pojazdów rocznie, których eksploatacja spowodowała negatywne oddziaływanie akustyczne w wyniku przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu określonych wskaźnikami L_{DWN} i L_N* (przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego Uchwałą Nr III/42/2014 z dnia 30.12.2014 r.).

Podobnie jak w latach poprzednich w latach 2013 i 2014 w żadnym z punktów pomiarowych nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.1.	Prowadzenie monitoringu hałasu i pól elektromagnetycznych oraz dokonywanie oceny narażenia społeczeństwa na czynniki ponadnormatywne, w tym: - aktualizowanie/opracowywanie map akustycznych Olsztyna i Elbląga, - ocena stanu akustycznego dróg i linii kolejowych, których eksploatacja może powodować negatywne oddziaływanie akustyczne, - prowadzenie rejestru	samorządy Elbląga i Olsztyna, Sł.Pl., WIOŚ, PIS	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	wojewódzkiego, zawierającego informacje o terenach, na których stwierdzono przekroczenie dopuszczalnych poziomów hałasu i pól elektromagnetycznych, z uwzględnieniem terenów mieszkaniowych i innych miejsc dostępnych dla ludności.		
--	--	--	--

W latach 2013-2014 **Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie** prowadził monitoring hałasu i pól elektromagnetycznych zgodnie z zapisami Programu Państwowego Monitoringu Środowiska województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2013-2015. W ramach przeprowadzonych kontroli w 2013 r. przekroczenia norm hałasu stwierdzono w 5 zakładach, natomiast w 2014 r. 10 zakładów emitowało hałas o wielkościach ponadnormatywnych.

W 2013 r. monitoring hałasu komunikacyjnego był prowadzony na terenie trzech miast – Nidzicy, Olecka i Lubawy. W przypadku pomiarów długookresowych poziomów hałasu przeprowadzonych w Olecku i Nidzicy nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych wartości, natomiast analiza równoważnych poziomów hałasu oraz wartości przekroczeń poziomów dopuszczalnych wskazała na przekroczenia we wszystkich 4 punktach pomiarowych w Lubawie (zarówno w dzień jak i w nocy) oraz przekroczenie dopuszczalnego poziomu hałasu w dzień w jednym punkcie pomiarowym w Olecku.

W 2014 r. monitoring hałasu komunikacyjnego był prowadzony na terenie trzech miast – Działdowa, Pasłęka i Orzysza. Podobnie jak w 2013 r. w przypadku Olecka i Nidzicy, także w 2014 r. w Działdowie i Pasłęku nie zanotowano przekroczeń dopuszczalnych wartości długookresowych średnich poziomów dźwięku. W zakresie równoważnych poziomów hałasu zarówno w Działdowie jak i w Pasłęku przekroczenia poziomów dopuszczalnych odnotowano w jednym punkcie pomiarowym, natomiast w Orzyszu sytuacja taka miała miejsce we wszystkich 4 punktach pomiarowych.

Ponadto w 2013 r. zaktualizowano mapy akustyczne miasta Elbląga i miasta Olsztyna.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.2.	Uwzględnianie w planowaniu przestrzennym ochrony przed hałasem, stosownie do wymogów ustawy <i>Prawo ochrony środowiska</i> , między innymi poprzez właściwe kształtowanie przestrzeni urbanistycznej.	samorządy gminne i powiatowe, St.Pł.	Środki własne

Ustalenia planów miejscowych zawierające także nakazy i zakazy, linie zabudowy itp. stanowią prawo miejscowe i są wiążące przy sporządzaniu przez inwestorów prywatnych i publicznych projektów budowlanych celem uzyskania pozwolenia na budowę inwestycji ustalonych w planach miejscowych. Ustalenia planów miejscowych, celem właściwego kształtowania przestrzeni urbanistycznej obowiązkowo respektują wszelkie wymogi przepisów odrębnych, w tym między innymi przepisów ustawy *Prawo ochrony środowiska* w zakresie ochrony przed hałasem a także w zakresie oddziaływania pól elektromagnetycznych.

W Gminie Wydminy np. w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stosuje się zapis ograniczenia akustycznego do 500 m przy budowie dużych elektrowni wiatrowych, natomiast w Mieście Olsztyn w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stosuje się zasady strefowania funkcjonalnego ekranując źródła hałasu lub wprowadzając zieleń izolacyjną.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.3.	Opracowanie programów ochrony przed hałasem na terenach, przekraczającym wartość dopuszczalną i realizacja przedsięwzięć technicznych i organizacyjnych dla zmniejszenia poziomu hałasu.	Zarząd Województwa, samorządy Elbląga i Olsztyna, samorządy powiatowe, WIOŚ, Sł. Pl.	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

Przepisy prawa ochrony środowiska nakładają obowiązek dokonywania oceny stanu akustycznego środowiska dla aglomeracji o liczbie mieszkańców większej niż 100 tysięcy. Na potrzeby oceny stanu akustycznego środowiska starosta sporządza, co 5 lat, mapy akustyczne. W województwie warmińsko-mazurskim obowiązkiem tym objęte są powiaty miejskie: Olsztyn i Elbląg.

Na koniec 2014 r. w województwie warmińsko-mazurskim realizowane były 3 programy ochrony środowiska przed hałasem: *Program ochrony środowiska przed hałasem dla miasta Olsztyna* (przyjęty w 2011 r.), *Program ochrony środowiska przed hałasem dla miasta Elbląg* (przyjęty w 2013 r.) oraz *Program ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, położonych wzdłuż dróg krajowych oraz wojewódzkich na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, o obciążeniu ponad 3 mln pojazdów rocznie, których eksploatacja spowodowała negatywne oddziaływanie*

akustyczne w wyniku przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu określonych wskaźnikami L_{DWN} i L_N (przyjęty w 2014 r.).

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.4.	Ograniczanie hałasu, zwłaszcza w osiedlach mieszkaniowych przez np. tworzenie stref wolnych od transportu, ograniczenie szybkości ruchu, tworzenie pasów zadrzewień, budowę ekranów akustycznych.	GDDKiA, samorządy, Sł.Kom	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE Środki własne

Program ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, położonych wzdłuż dróg krajowych oraz wojewódzkich na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, o obciążeniu ponad 3 mln pojazdów rocznie, których eksploatacja spowodowała negatywne oddziaływanie akustyczne w wyniku przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu określonych wskaźnikami L_{DWN} i L_N (przyjęty w 2014 r.) wskazuje kierunki i działania, których konsekwentna realizacja spowoduje dostosowanie poziomu hałasu do dopuszczalnego, na terenach, na których nastąpiły przekroczenia obowiązujących norm.

Głównym źródłem hałasu jest hałas drogowy. W celu zmniejszenia jego oddziaływania do poziomu wartości dopuszczalnych stosuje się modernizację dróg, z zastosowaniem ekranów dźwiękochłonnych, oraz budowę tras rowerowych na terenach zurbanizowanych, czego zamierzeniem jest ograniczenie ruchu samochodowego.

Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad w 2014 r. instalowała ekrany akustyczne podczas następujących inwestycji:

- „Rozbudowa drogi krajowej nr 16 na odcinku Biskupiec-Borki Wielkie od km 180+500 do km 189+000”,
- „Budowa obwodnicy Olecka w ciągu drogi krajowej nr 65”.

Ponadto nałożono obowiązek budowy ekranów akustycznych w otoczeniu drogi krajowej nr 51 na odcinków Barcikowo-Spręcowo.

Gminy dążą do redukcji hałasu komunikacyjnego na terenie osiedli mieszkaniowych przez stosowanie ograniczeń prędkości ruchu samochodów, a także wprowadzanie zieleni izolacyjnej. W większych miastach promowane jest korzystanie z transportu publicznego.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.5.	Wprowadzenie koniecznych zmian w inżynierii ruchu drogowego (budowa obwodnic, poprawa stanu nawierzchni ulic i dróg, zapewnienie płynności ruchu).	GDDKiA, samorządy, Sł.Kom zakłady produkcyjne i usługowe, samorządy	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE Środki własne

W latach 2013-2014 **Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad** realizowała następujące inwestycje związane z wprowadzeniem koniecznych zmian w inżynierii ruchu drogowego:

- „Rozbudowa drogi krajowej nr 65 na odcinku Gołdap – Kowale Oleckie od km 5+564,23 do km 21+191,28” – wymiana nawierzchni,
- „Budowa obwodnicy Olecka w ciągu drogi krajowej nr 65” – wyprowadzenie ruchu tranzytowego z miasta Olecka.

Ponadto w analizowanym okresie na terenie całego województwa prowadzono liczne inwestycje drogowe o charakterze powiatowym i gminnym, w tym m.in. przebudowa skrzyżowań, budowa obwodnic, wymiana nawierzchni dróg, naprawa chodników.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.6.	Stosowanie zabezpieczeń przed nadmiernym hałasem od urządzeń, maszyn, linii technologicznych, wymiana na urządzenia o mniejszej emisji hałasu.	GDDKiA, samorządy, Sł.Kom zakłady produkcyjne i usługowe, samorządy	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE Środki własne

Wśród stosowanych zabezpieczeń przed nadmiernym hałasem od urządzeń, maszyn i linii technologicznych najczęściej spotykanymi rozwiązaniami są wymiana okien na takie o lepszej izolacji akustycznej, maty wibroizolacyjne zmniejszające hałas i wibracje, ekrany dźwiękochłonne ograniczające emisję hałasu, tłumiki hałasu na wlotach i wylotach powietrza (lub gazu) maszyn przepływowych, dźwiękoszczelne kabiny. Ponadto wykorzystuje się odpowiednią organizację pracy, np. ograniczanie produkcji do godzin dziennych czy otwieranie wrót do hal produkcyjnych w ograniczonym okresie.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.7.	Propagowanie transportu intermodalnego (szynowo-drogowego).	Zarząd Województwa, PKP, PKS	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE Środki własne

Województwo Warmińsko-Mazurskie było partnerem projektu TransGovernance współfinansowanego ze środków Programu Współpracy Transnarodowej Region Morza Bałtyckiego 2007-2013. Projekt, którego partnerem wiodącym był szwedzki Region Blekinge, miał na celu zaprezentowanie, jak różne modele wielopoziomowego zarządzania mogą przyczynić się do skuteczniejszego wdrażania polityki transportowej regionu Morza Bałtyckiego na różnych poziomach administracyjnych dzięki lepszemu wkomponowaniu perspektywy przedsiębiorców. Rezultatem projektu miało być zwiększenie motywacji publicznych i prywatnych przewoźników do osiągnięcia przyjaznego środowiska i efektywnego transportu w regionie Morza Bałtyckiego, zgodnego ze strategią Unii Europejskiej dotyczącej Morza Bałtyckiego.

W ramach projektu w 2013 r. na zlecenie Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego opracowano ekspertyzę pt. „Perspektywy lokalizacji w województwie warmińsko-mazurskim platformy logistycznej o charakterze ogólnodostępnym zintegrowanej z siecią TEN-T”, której celem było określenie warunków determinujących utworzenie w województwie warmińsko-mazurskim platformy logistycznej zgodnie z założeniami Komisji Europejskiej zawartymi w propozycji *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego oraz Rady w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T)* z dnia 19.12.2011 r.

Dokument potwierdza, że Braniewo oraz Elk, wskazane w *Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego oraz Rady w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju Transeuropejskiej Sieci Transportowej*, stanowią dogodne lokalizacje perspektywicznych platform logistycznych, które mogą być uznane za terminale transportu intermodalnego. Dodatkowo ich oferty powinny się wzajemnie uzupełniać w ramach obsługi różnych grup klientów na różnych etapach procesów biznesowych.

Częścią projektu TransGovernance była także organizacja cyklu spotkań poświęconych perspektywom rozwoju branży Transport – Spedycja – Logistyka, których wyniki wskazują na pozytywny klimat dla inwestycji w tym sektorze.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.8.	Wprowadzanie ograniczeń emisji hałasu na obszarach i akwenach cennych przyrodniczo.	samorządy gminne, PK	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE Środki własne

W powiecie olsztyńskim uchwałą nr XXII/307/2013 Rady Powiatu w Olsztynie z dnia 30 sierpnia 2013 r. w sprawie wprowadzenia zakazu używania jednostek pływających z silnikami spalinowymi na niektórych akwenach wodnych powiatu olsztyńskiego wprowadzono zakaz używania jednostek pływających z silnikami spalinowymi na 28 jeziorach i 1 rzece.

Podobne zakazy obowiązują w powiatach:

- szczycieńskim (Uchwała Nr XV/138/2012 z dnia 5 czerwca 2012 r. – 24 akweny),
- piskim (Uchwała Nr XXV/162/12 z dnia 28 listopada 2012 r., – 10 jezior),
- nowomiejskim (Uchwała Nr XXII/205/2012 z dn. 26 kwietnia 2012 r. – 11 akwenów),
- oleckim (Uchwała Nr XVI/118/04 z dnia 22 kwietnia 2004 r. – 12 jezior),
- gołdapskim (Uchwała nr XXIV/44/02 z dnia 7 października 2002 r. – 7 jezior),
- mrągowskim (Uchwała Nr VII/30/03 z dnia 26 marca 2003 r., Uchwała Nr VIII/45/2011 z dnia 28 marca 2011 r. – 23 jeziora),
- nidzickim (Uchwała Nr VII/37/03 z dnia 23 kwietnia 2003 r., Uchwała Nr XIV/76/03 z dnia 29 grudnia 2003 r. – 7 jezior),
- ostródzkim (Uchwała Nr VII/62/2011 z dnia 6 lipca 2011 r. – 21 jezior),
- giżyckim (Uchwała Nr XIX/118/2008 z dnia 29 maja 2008 r. – 26 jezior i 1 rzeka),
- ełckim (Uchwała Nr XI.214.2012 z dnia 31 maja 2012 r. – 80 jezior),
- lidzbarskim (Uchwała Nr 219/XXXI/09 z dnia 2 września 2009 r. – 2 jeziora).

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.5. Ograniczanie oddziaływania hałasu i pól elektromagnetycznych			
III.5.9.	Budowa tras rowerowych na terenach zurbanizowanych.	samorządy gminne, Śl.Kom.	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

W latach 2013-2014 trasy rowerowe na terenach zurbanizowanych budowano m.in.:

- w Olsztynie (ścieżki rowerowe łączące tereny Jeziora Długiego, Lasu Miejskiego i Starego Miasta),
- w Elblągu (kontynuacja budowy systemu ścieżek rowerowych od ul. Odrodzenia do ul. Fromborskiej),
- w Ełku (budowa ścieżki rowerowej przy ul. Kilińskiego oraz od ul. Bosko do ul. M. Teresy z Kalkuty),

- w Giżycku (ścieżka dwukierunkowa pieszo-rowerowa nad Kanałem Giżyckim oraz przy ul. Nadbrzeżnej),
- w Ostródzie (urządzenie ciągu pieszo-rowerowego przy ul. Chrobrego),
- w Ornecie (w ramach kompleksowe przygotowania terenów inwestycyjnych przy ul. Przemysłowej).

Ponadto w północnej części województwa w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013 realizowano projekt budowy trasy rowerowej Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo, który jest najdłuższym, spójnie oznakowanym szlakiem rowerowym w Polsce, o łącznej długości ponad 2000 km specjalnie wytyczonej trasy (trasa główna 1887,5 km, trasy łącznikowe i boczne: łącznie 192 kilometry), przebiegającym poza województwem warmińsko-mazurskim (397 km) także przez województwa: podlaskie (598 km), lubelskie (414 km), podkarpackie (459 km) i świętokrzyskie (210 km). Przebiega głównie po asfaltowych drogach publicznych o niskim natężeniu ruchu pojazdów. Niemal 580 km (29% długości trasy) stanowią odcinki prowadzące przez tereny leśne, a 180 km (9% długości trasy) przypada na doliny rzek. Około 300 kilometrów trasy stanowią nowe i przebudowane drogi rowerowe oraz ciągi pieszo-rowerowe, a blisko 150 kilometrów to wyremontowane drogi gruntowe. Powstało lub wyremontowanych zostało ponad 30 mostów i kładek, przebudowie uległo ponad 20 kluczowych skrzyżowań. Na trasie wybudowanych zostało 228 MOR-ów, czyli Miejsc Obsługi Rowerzystów, wyposażonych w stojaki, wiaty i ławki oraz kosze na śmieci i tablice informacyjne. Wzdłuż szlaku zidentyfikowano ponad 8000 kilometrów oznakowanych szlaków rowerowych i setki godnych uwagi atrakcji turystycznych. Trasa prowadzi przez pięć parków narodowych i szereg parków krajobrazowych.

Na poziomie poszczególnych województw projekt wdrażany był przez samorządy wojewódzkie, zaś w realizację projektu zaangażowanych było 211 partnerów:

- 5 Oddziałów regionalnych Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad,
- 38 samorządów powiatowych,
- 144 samorządy gminne i miejskie,
- 16 Regionalnych Dyrekcji Lasów Państwowych i Nadleśnictw,
- 17 innych instytucji zaangażowanych w projekt.

3.3.6. Cel: Ograniczenie zagrożeń ze strony substancji chemicznych w środowisku

Wskaźniki	Jednostka miary	Stan na koniec 2010 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2012 r. (lub okres badań)	Stan na koniec 2014 r. (lub okres badań)	Źródło informacji o wskaźnikach
100% zakładów, o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, posiada wewnętrzne i zewnętrzne plany operacyjno-ratownicze	udział [%] w ogólnej liczbie tych zakładów	100%	100%	100%	WIOŚ, PSP

	Zmiana pozytywna		Brak zmian		Zmiana negatywna
--	------------------	--	------------	--	------------------

Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego oba podmioty zaliczone do zakładów o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej posiadają plany operacyjno-ratownicze:

- Rozlewnia Gazu Płynnego w Redakach DRAGON GAZ Sp. z o.o, 14-240 Susz, powiat iławski, – plan operacyjno-ratowniczy przyjęty 11.11.2010 r.,
- GLOB-TERMINAL Sp. z o.o. Terminal przeładunkowy w Braniewie, ul. Olsztyńska 5, 14-500 Braniewo, powiat braniewski, – plan operacyjno-ratowniczy przyjęty 1.04.2008 r.

Nr działania	Działanie	Podmioty realizujące	Źródło finansowania
Kierunek działań – III.6. Ograniczanie zagrożeń ze strony substancji chemicznych w środowisku			
III.6.	- sprawowanie nadzoru nad obrotem i stosowaniem substancji chemicznych dopuszczonych na rynek, zgodnego z zasadami Rozporządzenia REACH i innymi aktami normatywnymi, - nakładanie i egzekwowanie przez właściwe organy sankcji wobec posiadaczy PCB, którzy nie zapewnili usunięcia i unieszkodliwienia PCB i urządzeń, które je zawierają w obowiązującym terminie, tj. do dnia 31 grudnia 2010 r., - kontynuacja programu usuwania azbestu, - prowadzenie szkoleń dotyczących odpowiedzialnego stosowania chemikaliów, ich obrotu, postępowania z odpadami,	PIS, PIH, WIOŚ, Zarząd Województwa, NGO, organizacje handlowe, samorządy gminne i powiatowe, Sł. Kom., podmioty edukujące, właściciele budynków, nadzór budowlany	Środki własne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze UE

	- propagowanie produktów z substancji ulegających biodegradacji (np. torby na zakupy i naczynia jednorazowego użytku).		
--	--	--	--

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczące bezpiecznego stosowania chemikaliów, poprzez ich rejestrację i ocenę oraz w niektórych przypadkach udzielanie zezwoleń i ograniczenia handlu i stosowania niektórych chemikaliów, określone **Rozporządzeniem REACH**, weszło w życie w dniu 1 czerwca 2007 r. i zastępuje kilkadziesiąt dotychczas obowiązujących wspólnotowych aktów prawnych, zarówno rozporządzeń, jak i dyrektyw wprowadzonych do prawa polskiego ustawą o substancjach chemicznych i ich mieszaninach.

Przepisom rozporządzenia REACH podlegają w zasadzie wszystkie chemikalia, jednakże szereg chemikaliów, takich jak np. środki ochrony roślin, produkty biobójcze, produkty lecznicze, kosmetyki czy dodatki do żywności lub pasz, regulowane innymi przepisami wspólnotowymi, są wyłączone spod działania niektórych lub prawie wszystkich przepisów rozporządzenia. Rejestracji nie podlegają także substancje pozyskiwane z przyrody, o ile nie są niebezpieczne i nie zostały zmodyfikowane chemicznie.

Nadzór nad przestrzeganiem przepisów rozporządzeń REACH oraz CLP (rozporządzenie wprowadzające w Unii Europejskiej nowy system klasyfikacji, oznakowania i pakowania substancji i mieszanin, które uzupełnia rozporządzenie REACH) zgodnie z rozdziałem 6 Ustawy z dnia 25 lutego 2011 r. o *substancjach chemicznych i ich mieszaninach* sprawują: Państwowa Inspekcja Sanitarna, Państwowa Inspekcja Sanitarna Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Wojskowa Inspekcja Sanitarna, Inspekcja Ochrony Środowiska, Państwowa Inspekcja Pracy, Inspekcja Handlowa, Państwowa Straż Pożarna, organy celne.

W analizowanym okresie do **Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Olsztynie** wpłynęło 6 skarg lub informacji o podejrzeniach związanych z naruszeniem przepisów dotyczących REACH. W latach 2013 i 2014 WIOŚ w Olsztynie przeprowadził w sumie 85 kontroli w zakresie przestrzegania przepisów Rozporządzenia REACH (45 kontroli w 2013 r. i 40 kontroli w 2014 r.). Kontrole w zakresie REACH służą sprawowaniu nadzoru nad stosowaniem substancji chemicznych, w tym poprzez informowanie podmiotów o prawach i obowiązkach wynikających z przepisów REACH. Sprawdzana jest rzetelność przestrzegania przepisów. W przypadku wystąpienia

naruszenia podmiot jest zobowiązany do jego usunięcia na drodze zarządzenia pokontrolnego lub sankcji.

Do zakresu działania **Państwowej Inspekcji Sanitarnej** należy m.in. kontrola przestrzegania przez producentów, importerów, stosujących lub eksportujących substancje chemiczne i ich mieszaniny obowiązków wynikających z ustawy o substancjach chemicznych i ich mieszaninach. W związku z powyższym u producentów, importerów oraz wprowadzających do obrotu substancje i mieszaniny chemiczne klasyfikowane jako niebezpieczne, prowadzone są kontrole pod kątem spełniania przez nich wymagań nałożonych rozporządzeniem REACH i CLP. Nadzór nad właściwym stosowaniem wprowadzonych do obrotu substancji i mieszanin chemicznych organy PIS sprawują w zakładach stosujących je w procesach technologicznych pod kątem m.in. właściwego ich przechowywania - miejsce i opakowanie, bezpiecznego stosowania, posiadania spisu i kart charakterystyki substancji i mieszanin chemicznych klasyfikowanych jako niebezpieczne. Ponadto, PIS prowadzi nadzór w zakresie przestrzegania przez pracodawców przepisów dotyczących narażenia/kontaktu pracowników na czynniki rakotwórcze lub mutagenne. Warmińsko-Mazurski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny corocznie wprowadza dane z terenu województwa do Krajowego Rejestru Czynniki Rakotwórczych (obsługa programu „Czyn-rak”).

Państwowa Inspekcja Sanitarna prowadzi także bieżący nadzór sanitarny w zakresie:

- stosowania, dystrybucji, przywozu i wywozu na terenie Polski, UE i państw trzecich prekursorów kat. 2 i 3,
- wprowadzania do obrotu produktów biobójczych (m.in. pozwolenia na obrót, odpowiednie opakowanie, właściwie oznakowanie, skład chemiczny, magazynowanie).

W wyniku przeprowadzanych kontroli przez Państwowych Powiatowych Inspektorów Sanitarnych województwa zakłady sukcesywnie poprawiają warunki pracy dla pracowników poprzez:

- wykonywanie badania środowiska pracy,
- uświadamianie/szkolenie pracowników w zakresie zagrożenia wynikającego ze stosowanych czynników chemicznych,
- zapobieganie chorobom zawodowym,
- uzupełnianie lub aktualizowanie dokumentacji.

Ponadto organ PIS sprawuje bieżący nadzór nad przestrzeganiem przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w związku z usuwaniem/ zabezpieczaniem/ transportem wyrobów zawierających azbest.

PIS w trakcie kontroli przekazuje na bieżąco przedsiębiorcom informacje dotyczące stosowania chemikaliów, ich obrotu, postępowania z odpadami. Cyklicznie organizowane są szkolenia dla pracowników PIS w zakresie chemikaliów.

W miarę zgłaszanych potrzeb organizowane są szkolenia we wskazanym powyżej zakresie dla określonej grupy odbiorców tj. dla pracowników służb bhp, laboratorium, nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych.

O kontynuacji programu usuwania azbestu wspomniano przy opisie celu III.4. Doskonalenie systemu gospodarki odpadami.

4. Źródła finansowania przewidzianych do realizacji zadań

Do przygotowania niniejszego rozdziału wykorzystano informacje zawarte w *Sprawozdaniu z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie* za rok 2013 i za rok 2014, dane pozyskane ze stron internetowych poświęconych Regionalnemu Programowi Operacyjnemu Warmia i Mazury 2007-2013 oraz dane dotyczące realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich przekazane przez Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Zadania z zakresu ochrony środowiska w latach 2013-2014 były finansowane w głównej mierze z następujących źródeł:

- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie,
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie,
- Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013,
- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013,
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 – Pomoc Techniczna Schemat I i II,
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 – Pomoc Techniczna Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Schemat III,
- środków własnych jednostek samorządu terytorialnego,
- środków firm, przedsiębiorstw, fundacji, itp.

4.1. Finansowanie z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie

W latach 2013-2014 środki przekazywane w ramach wsparcia z WFOŚiGW w Olsztynie na zadania związane z ochroną środowiska służyły realizacji następujących celów: ochronie wód i gospodarce wodnej, ochronie powierzchni ziemi, ochronie powietrza atmosferycznego, ochronie przyrody, likwidacji poważnych awarii, monitoringowi środowiska oraz edukacji ekologicznej.

W 2013 r. zawarto 493 umowy o dofinansowanie przedsięwzięć związanych z ochroną środowiska na łączną kwotę dofinansowania 123 937 342,89 zł, natomiast w 2014 r. zawarto 621 umów na łączną kwotę 166 994 525,28 zł. W sumie w latach 2013-2014 WFOŚiGW w Olsztynie zawarł 1114 umów na kwotę 270 382 487,99 zł.

(z uwzględnieniem środków przekazanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury i Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko).

Pomoc finansowa z funduszy własnych WFOŚiGW w Olsztynie udzielana była w formie pożyczek, dotacji, umorzeń części pożyczek oraz dopłat do oprocentowania kredytów i kształtowała się następująco:

Tabela 11. Dofinansowanie przedsięwzięć z WFOŚiGW w Olsztynie (źródło: Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie)

Lp.	Dziedzina	Liczba umów		Kwota umowy	
		2013	2014	2013	2014
Pożyczki					
1	Ochrona wód i gospodarka wodna	10	14	8 170 582,34	19 893 740,15
2	Ochrona powierzchni ziemi	2	3	1 403 774,00	48 590 606,79
3	Ochrona powietrza atmosferycznego	7	19	4 131 900,00	12 750 212,55
4	Ochrona przyrody	1	-	122 000,00	-
5	Likwidacja poważnych awarii	3	2	887 122,32	736 536,00
6	Edukacja ekologiczna	1	-	189 041,40	-
		24	38	14 904 420,06	81 971 095,49
Dotacje					
1	Ochrona wód i gospodarka wodna	1	2	46 000,00	164 086,89
2	Ochrona powierzchni ziemi	60	76	1 677 444,75	1 580 096,37
3	Ochrona powietrza atmosferycznego	39	34	358 538,98	672 375,50
4	Ochrona przyrody	30	36	585 897,50	756 042,97
5	Likwidacja poważnych awarii	30	61	321 000,00	550 756,48
6	Monitoring środowiska	9	6	649 910,00	594 963,00
7	Edukacja ekologiczna	219	263	2 564 177,57	3 193 008,83
		388	466	6 202 968,80	7 511 330,04
Umorzenia części pożyczek					
1	Ochrona wód i gospodarka wodna	11	6	829 150,00	361 130,00
2	Ochrona powierzchni ziemi	5	-	73 610,00	-
3	Ochrona powietrza atmosferycznego	3	6	321 000,00	300 800,00
4	Likwidacja poważnych awarii	-	4	-	38 100,00
		19	16	1 223 760,00	700 030,00
RAZEM		431	520	22 331 148,86	90 182 455,53
		Liczba beneficjentów		Wartość dopłat	
		2013	2014	2013	2014
Dopłaty do oprocentowania kredytów					
1	Łącznie	37	22	416 742,00	323 792,44
RAZEM		468	542	22 747 890,86	90 506 247,97

Tabela 12. Struktura dofinansowania przedsięwzięć związanych z ochroną środowiska przez WFOŚiGW w Olsztynie w latach 2013-2014 - wg form i dziedzin dofinansowania (źródło: Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie)

Lp.	Forma dofinansowania	% udział w ogólnej kwocie dofinansowania		Kwota dofinansowania zł	
		2013	2014	2013	2014
Forma finansowania					
1	Pożyczki	65,52	90,57	14 904 420,06	81 971 095,49
2	Dotacje	27,27	8,30	6 202 968,80	7 511 330,04
3	Umorzenia części pożyczek	5,38	0,77	1 223 760,00	700 030,00
4	Dopłaty do oprocentowania kredytów	1,83	0,36	416 742,00	323 792,44
SUMA		100,00	100,00	22 747 890,86	90 506 247,97
Dziedzina finansowania (nie uwzględnia dopłat do oprocentowania kredytów, ponieważ dane nie określają celu wykorzystania)					
1	Ochrona wód i gospodarka wodna	40,51	22,64	9 045 732,34	20 418 957,04
2	Ochrona powierzchni ziemi	14,13	55,63	3 154 828,75	50 170 703,16
3	Ochrona powietrza atmosferycznego	21,54	15,22	4 811 438,98	13 723 388,05
4	Ochrona przyrody	3,17	0,84	707 897,50	756 042,97
5	Likwidacja poważnych awarii	5,41	1,47	1 208 122,32	1 325 392,48
6	Monitoring środowiska	2,91	0,66	649 910,00	594 963,00
7	Edukacja ekologiczna	12,33	3,54	2 753 218,97	3 193 008,83
SUMA		100,00	100,00	22 331 148,86	90 182 455,53

Dominujący wskaźnik pomocy udzielonej w latach 2013-2014 w postaci pożyczki oznacza, że zainwestowane środki przynoszą efekt ekologiczny i rzeczowy, po czym wracają w postaci spłaconych rat kapitałowych i mogą być ponownie wykorzystane dla wsparcia kolejnych działań służących środowisku.

4.2. Dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013

W ramach Osi priorytetowej 6 Środowisko przyrodnicze w 2013 r. ogłoszono 11 konkursów, w ramach których wpłynęło łącznie 114 wniosków o dofinansowanie. W wyniku oceny projektów w 2013 r. podpisano 56 umów o dofinansowanie na łączną kwotę dofinansowania 60,75 mln zł. W 2014 r. ogłoszono 4 konkursy, w ramach których wpłynęło łącznie 78 wniosków o dofinansowanie. W wyniku oceny projektów w 2014 r. podpisano 60 umów o dofinansowanie na łączną kwotę dofinansowania 52,03 mln zł. Beneficjentami tych środków zostały jednostki samorządu terytorialnego i ich związki oraz przedsiębiorcy i stowarzyszenia. Zatwierdzone do dofinansowania projekty realizowały inwestycje w zakresie:

- gospodarki odpadami i ochrony powierzchni ziemi, w ramach której miała miejsce rekultywacja składowisk odpadów,
- gospodarki wodno-ściekowej, w ramach której zostały wybudowane, rozbudowane i/lub zmodernizowane sieci wodno-kanalizacyjne oraz oczyszczalnie ścieków,
- bezpieczeństwa ekologicznego, w ramach którego zostały dofinansowane projekty związane z budową, modernizacją i poprawą stanu technicznego urządzeń przeciwpowodziowych oraz doposażeniem jednostek ratownictwa w specjalistyczny sprzęt,
- wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w ramach którego dofinansowanie otrzymały projekty polegające na budowie jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepłej z odnawialnych źródeł energii,
- systemu odbioru nieczystości z łodzi na jeziorach, w ramach których zostały wybudowane ekologiczne mini przystanie wraz z systemem odbioru i segregacji odpadów.

W ramach Osi priorytetowej 6 Środowisko przyrodnicze przewidziano do realizacji także 28 projektów kluczowych zgodnie z *Indykatywnym Wykazem Indywidualnych Projektów Kluczowych RPO WiM*, na łączną kwotę wsparcia z unijnego funduszu w wysokości ok. 133,4 mln zł, w tym:

- 15 projektów w ramach Programu pt. „Rozbudowa i modernizacja infrastruktury wodno-ściekowej w Regionie Wielkich Jezior Mazurskich – MASTERPLAN” – ok. 94,94 mln zł,
- 12 projektów w ramach Programu pt. „Budowa ekologicznych mini przystani żeglarskich wraz z systemami odbioru i segregacji odpadów na wybranych obszarach regionu warmińsko-mazurskiego” – ponad 23,17 mln zł,
- 1 projekt kluczowy z zakresu gospodarki odpadami pt.: „Budowa Zakładu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych w Spytkowie” – ponad 15,3 mln zł.

W 2013 r. podpisano ostatnią umowę na realizację projektu indywidualnego. Łączna wartość dofinansowania wszystkich 28 umów wyniosła ok. 133,4 mln zł. Do końca 2014 r. 25 projektów indywidualnych zostało rozliczonych i zakończonych, natomiast 3 pozostawały w trakcie realizacji.

Tabela 13. Przykłady projektów zakończonych w 2014 r. dofinansowanych w ramach RPO WiM wskazane w Sprawozdaniu z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie za 2014 rok

Lp.	Tytuł projektu	Beneficjent	Całkowita wartość inwestycji (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
1.	Rekultywacja składowisk odpadów w rejonie Mazurskiego Związku Międzygminnego – Gospodarka Odpadami	Mazurski Związek Międzygminny – Gospodarka Odpadami	1 619 467,29	1 173 953,02
	Projekt polegał na rekultywacji 7 składowisk odpadów komunalnych w: Popiołach, Olszewie, Dowiatach (Gmina Budry), Baniach Mazurskich, Miechach (Gmina Miłki), Wydminach oraz w Czerwonym Dworze (Gmina Węgorzewo). W wyniku realizacji projektu zostało zrekultywowane 20,37 ha terenu składowisk odpadów komunalnych, co przyczyni się do poprawy i ochrony środowiska naturalnego przed dalszym zanieczyszczeniem i degradacją.			
2.	Budowa i przebudowa stacji uzdatniania wody w Nidzicy ul. Wyborska, oczyszczalni ścieków w Tatarach k. Nidzicy i sieci wodociągowej od stacji uzdatniania wody w Nidzicy ul. Wyborska do miejscowości Nibork Drugi	„Miejskie Wodociągi i Kanalizacja” Sp. z o.o. w Nidzicy	14 440 512,03	8 879 402,93
	Celem projektu była ochrona wód powierzchniowych i podziemnych poprzez modernizację oczyszczalni ścieków oraz inwestycje w zakresie sieci i urządzeń wodociągowych. W ramach projektu wykonano 6,84 km sieci wodociągowej, SUW o wydajności 6000 m ³ /d oraz zmodernizowano 1 oczyszczalnię ścieków, na której wykonano instalację do unieszkodliwiania osadów ściekowych o przepustowości 354,05 t/rok.			
3.	Budowa biogazowni rolniczej o mocy nie przekraczającej 0,5 MW na działce 9/5 w Sławkowie	Agro Bio Sp. z o.o.	10 776 837,80	4 012 939,90
	W ramach projektu wybudowano biogazownię o mocy 0,4 MW, która jest w stanie wyprodukować 6624,51 MWh/rok energii.			
4.	Budowa instalacji odnawialnego źródła energii w nowopowstającym Niepublicznym Zakładzie Opiekuńczo-Lecznicznym wraz z Domem Opieki – „Słoneczna Polana” w Biesalu	Dar Days Sp. z o.o.	1 454 724,65	583 327,95
	Przedmiotem projektu była budowa instalacji OZE w nowopowstającym Niepublicznym Zakładzie Opiekuńczo-Lecznicznym wraz z Domem Opieki „Słoneczna Polana” w Biesalu. W ramach planowanego przedsięwzięcia zainstalowano kaskadę trzech pomp ciepła o łącznej mocy 183 kW. Jako dolne źródło wykorzystano grunt poprzez odwierty pionowe w liczbie 53 szt. po 100 mb. Instalacja ma wyprodukować ok. 686,11 MWh/rok energii, co umożliwi uniknięcie emisji zanieczyszczeń CO ₂ do atmosfery w wysokości 395,20 ton/rok.			
5.	Montaż instalacji fotowoltaicznej o mocy 40 kW do produkcji prądu elektrycznego przez Hurtownię Elektryk Sp. z o.o. spółka komandytowa	Hurtownia Elektryk Sp. z o.o.	394 215,00	159 500,00
	Przedmiotem projektu jest zakup i wdrożenie mikroinstalacji fotowoltaicznej do produkcji energii elektrycznej, składającej się ze 168 ogniw o łącznej mocy 40 kW. Ilość energii wytworzonej w wyniku realizacji projektu oszacowano na poziomie 38,50 MWh/rok.			
6.	Zakup nowego średniego samochodu ratowniczo-gaśniczego do Ochotniczej Straży Pożarnej w Ornece	Gmina Orneta	731 960,70	276 768,55
	Przedmiotem projektu był zakup średniego samochodu ratowniczo-gaśniczego dla OSP w Ornece wraz ze specjalistycznym wyposażeniem. Tego typu sprzęt przyczynia się do zwiększenia bezpieczeństwa ludności, ale także środowiska poprzez szybsze zlikwidowanie ogniska palących się silnie trujących substancji. Liczba osób zabezpieczonych w wyniku realizacji projektu wynosi 12 432.			

4.3. Dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowiska na lata 2007-2013

W 2013 r. zakończono realizację i rozliczono 5 projektów realizowanych z POIiŚ, natomiast w 2014 r. zakończono realizację i rozliczono 4 projekty.

W 2013 r. w ramach priorytetu I działanie 1.1. (Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM) odbyły się 4 nabory i wpłynęło 12 wniosków aplikacyjnych, natomiast w ramach priorytetu II działanie 2.1. (Kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych) odbyły się 2 nabory, na które łącznie wpłynął 1 wniosek. W 2014 r. w ramach priorytetu I działanie 1.1. odbyły się 3 nabory i wpłynęło 10 wniosków aplikacyjnych, natomiast w ramach priorytetu II działanie 2.1. odbyły się 4 nabory, na które wpłynęły 3 wnioski aplikacyjne.

W 2013 roku WFOŚiGW w Olsztynie, działając jako Instytucja Wdrażająca z priorytetu I zawarł 6 nowych umów o dofinansowanie, tj.:

- z Gminą Miejską Szczytno na projekt pn. „Poprawa gospodarki ściekowej w aglomeracji Szczytno”,
- z Gminą Miejską Olsztyn na projekt „Uporządkowanie gospodarki ściekowej w Olsztynie”,
- z Zakładem Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Mrągowie na projekt „Modernizacja oczyszczalni ścieków i systemu kanalizacyjnego dla Miasta Mrągowo”,
- z Przedsiębiorstwem Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Morągu na realizację projektu pn. „Modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków w Jędrzychówku dla aglomeracji Morąg”,
- z Przedsiębiorstwem Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Olsztynie na realizację projektu „Uporządkowanie gospodarki ściekowej w aglomeracji Olsztyn”,
- z Gminą Jonkowo na realizację projektu „Budowa kanalizacji sanitarnej na osiedlu Miłym i Leśnym w Gutkowie w ramach Aglomeracji Olsztyn”,

natomiast w 2014 r. zawarł 7 nowych umów o dofinansowanie, tj.:

- z Zakładem Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Węgorzewie na projekt pn. „Budowa kanalizacji sanitarnej oraz modernizacja oczyszczalni ścieków w Aglomeracji Węgorzewo”,

- z Przedsiębiorstwem Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Giżycku na zadanie pn. „Projekt budowlano-wykonawczy rozbudowy instalacji ATSO na Oczyszczalni Ścieków w Giżycku”,
- z Miejskim Przedsiębiorstwem Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Nowym Mieście Lubawskim na zadanie pn. „Opracowanie dokumentacji projektowej na modernizację oczyszczalni ścieków w Nowym Mieście Lubawskim”,
- z Gminą Szczytno na projekt „Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Szymany”,
- z Gospodarką Komunalną Sp. z o.o. w Olsztynku na realizację projektu pn. „Porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w Aglomeracji Olsztynek”,
- z Wodociągami Miejskimi Sp. z o.o. w Braniewie na realizację projektu „Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w aglomeracji Braniewo”,
- z Przedsiębiorstwem Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Gołdapi na realizację projektu „Dostosowanie stopnia oczyszczania ścieków do wymogów UE poprzez modernizację oczyszczalni w Gołdapi”.

W 2013 roku zakończono realizację, odbyły się kontrole i zatwierdzono wnioski o płatność końcową oraz wypłacono końcowe płatności następujących projektów:

- „Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w Olecku” – Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Olecku,
- „Regulacja gospodarki wodno-ściekowej aglomeracji Kętrzyn” – Miejskie Wodociągi i Kanalizacja Sp. z o.o. w Kętrzynie,
- „Ochrona wód zbiornika Olsztynek 212 poprzez budowę kanalizacji zbiorczej w Gminie Olsztynek” – Gmina Olsztynek,
- „Budowa Zakładu Unieszkodliwiania Odpadów komunalnych wraz ze składowiskiem odpadów w Siedliskach k/Elku” – PGO Eko-Mazury Sp. z o.o.,
- „Racjonalizacja gospodarki odpadami komunalnymi i rekultywacja składowisk odpadów w Elblągu” – ZUO Elbląg Sp. z o.o.,

natomiast w 2014 r. zakończono realizację, odbyły się kontrole i zatwierdzono wnioski o płatność końcową oraz wypłacono końcowe płatności następujących projektów:

- „Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w Gminie Olsztyn” – Gmina Olsztyn,
- „Poprawa gospodarki wodno-ściekowej na obszarze aglomeracji Iława” – Iławskie Wodociągi Sp. z o.o.,

- „Budowa kanalizacji sanitarnej na osiedlu Miłym i Leśnym w ramach Aglomeracji Olsztyn” – Gmina Jonkowo,
- „Uporządkowanie gospodarki ściekowej w aglomeracji Olsztyn” – Gmina Olsztyn.

W 2013 r. zakończyła się realizacja projektu indywidualnego pn. „Racjonalizacja gospodarki odpadami komunalnymi i rekultywacja składowisk odpadów w Elblągu” – ZUO Elbląg Sp. z o.o. W ramach projektu wybudowana została m.in. instalacja unieszkodliwiania zmieszanych odpadów komunalnych, kompostownia odpadów, kwatera balastu oraz dokonano rekultywacji składowiska. Projektem zostało objętych ok. 153 tys. osób. Wartość całkowita przedsięwzięcia zamknęła się kwotą 94,8 mln zł, z czego 44,7 mln zł to dofinansowanie z Funduszu Spójności. Po zakończeniu 2014 r. trwały wciąż prace w ramach drugiego projektu kluczowego z zakresu gospodarki odpadami pn. „System zagospodarowania odpadów komunalnych w Olsztynie. Budowa Zakładu Unieszkodliwiania Odpadów”, którego beneficjentem był Zakład Gospodarki Odpadami Komunalnymi Sp. z o.o. w Olsztynie.

W roku 2013 do Wojewódzkiego Funduszu wpłynęły 54 wnioski beneficjentów o płatność. Fundusz zweryfikował i zatwierdził 52 wnioski o płatność, w tym 5 wniosków o płatność końcową na łączną kwotę wydatków kwalifikowalnych 69,1 mln zł, co odpowiada wkładowi UE na poziomie 58,7 mln zł. W 2013 r. Wojewódzki Fundusz przekazał na konta beneficjentów łączne płatności w wysokości 52 mln zł.

W roku 2014 do Wojewódzkiego Funduszu wpłynęło 50 wniosków beneficjentów o płatność, w tym 4 wnioski o płatność końcową – na łączną kwotę wydatków kwalifikowalnych 61,6 mln zł, co odpowiada wkładowi UE na poziomie 52,4 mln zł. W 2014 r. Wojewódzki Fundusz przekazał na konta beneficjentów łączne płatności w wysokości 74 mln zł.

4.4. Dofinansowanie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego pełnił rolę instytucji wdrażającej dla części działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Do najważniejszych z punktu widzenia ochrony środowiska zaliczyć można:

- Oś I – Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego
 - Działanie 125: Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa,

Oś III – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

- Działanie 321: Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej,
- Działanie 313, 322, 323: Odnowa i rozwój wsi,

Oś IV – LEADER

- Działanie 413: Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju.

W poniższej tabeli przedstawiono stan realizacji wymienionych powyżej działań PROW 2007-2013 w województwie warmińsko-mazurskim wg stanu na 31.12.2014 r. W latach 2013-2014 najwięcej wniosków zostało złożonych na realizację działania „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” (103). Kolejnymi działaniami, na które złożono dużą liczbę wniosków, są „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” (37 wniosków) i „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju (operacje 3 i 4, tj. odnowa i rozwój wsi oraz małe projekty)” (35 wniosków).

Tabela 14. Realizacja działań 125, 321, 313, 322, 323, 413 PROW 2007-2013 w województwie warmińsko-mazurskim w latach 2013-2014 (źródło: dane pozyskane z Departamentu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego)

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 osie i działania		Złożone wnioski			Zawarte umowy / wydane decyzje	
Kod	Nazwa działania	Liczba	Wnioskowana kwota [tys. zł]		Pierwotna kwota umów / decyzji	
			Ogółem	Środki EFRROW	Ogółem	Środki EFRROW
Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego						
125	Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	37	199 145 857,93	152 398 281,31	158 012 090,72	121 524 541,27
Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej						
321	Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	103	108 624 988,56	66 101 191,07	134 958 329,23	74 794 808,00
313/322/323	Odnowa i rozwój wsi	0	0	0	0	0
Oś 4 LEADER						
413	Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju (operacje 3 i 4)	35	1 559 658,93	1 114 465,60	605 770,04	462 576,60
SUMA			309 330 505,42	219 613 937,98	293 576 189,99	196 781 925,87

Tabela 15. Realizacja działań 125, 321, 313, 322, 323, 413 PROW 2007-2013 w województwie warmińsko-mazurskim od początku realizacji programu do 2014 r. (źródło: dane pozyskane z Departamentu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego)

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 osie i działania		Złożone wnioski			Zawarte umowy / wydane decyzje	
Kod	Nazwa działania	Liczba	Wnioskowana kwota [tys. zł]		Pierwotna kwota umów / decyzji	
			Ogółem	Środki EFRROW	Ogółem	Środki EFRROW
Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego						
125	Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	86	330 083 436,52	250 601 465,25	283 846 999,83	215 900 723,10
Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej						
321	Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	376	763 689 951,03	480 197 076,87	616 405 369,42	379 452 006,00
313/322/323	Odnowa i rozwój wsi	4	2 247 366,67	1 352 806,00	1 343 991,74	840 561,00
Oś 4 LEADER						
413	Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju (operacje 3 i 4)	115	3 547 214,36	2 642 792,67	1 292 100,39	1 004 292,27
SUMA			1 099 567 968,58	734 794 140,79	902 888 461,38	597 197 582,37

W zakresie działania „**Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa**” wnioski składane były przez Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Olsztynie oraz Żuławski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Elblągu. Do największych z finansowego punktu widzenia (złożone wnioski na ponad 10 mln zł wartości) projektów zgłoszonych w latach 2013-2014 i wdrożonych do realizacji można zaliczyć:

- „Przebudowa istniejących kanałów podstawowych polder 23 Majkowo, gm. Gronowo Elbląskie” (ŻZMiUW w Elblągu),
- „Przebudowa prawego wału Kanału Jagiellońskiego, polder 35 Kępa Rybacka, km 0+000÷5+400, gm. Elbląg” (ŻZMiUW w Elblągu).

Inne realizowane działania obejmowały: melioracje użytków rolnych, odtwarzanie i kształtowanie przekrojów podłużnych i poprzecznych oraz układów poziomych koryt rzek i cieków, odbudowę stacji pomp, budowy i odbudowy jazów, przebudowę urządzeń wodnych niedostosowanych do przepływu wód wezbraniowych, budowę zbiornika retencyjnego, przebudowy i rozbudowy wałów.

W zakresie działania „**Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej**” wnioski składane były przez urzędy gmin oraz przedsiębiorstwa komunalne. Zadania realizowane w ramach tej kategorii dotyczyły głównie budowy, rozbudowy i modernizacji systemów zaopatrzenia w wodę i kanalizacyjnych. Do największych z finansowego punktu widzenia (złożone wnioski na ponad 1 mln zł wartości) projektów zgłoszonych w latach 2013-2014 i wdrożonych do realizacji można zaliczyć:

- „Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowości Probark, Nowy Probark, Kosewo, Kosewo Kolonia w Gminie Mrągowo” (Gmina Mrągowo),
- „Zbiornice zaopatrzenie w wodę wsi Solanka - Kolonia oraz kanalizacji sanitarnej Sińczyk, Siniec Kolonia, Kąty, Leśny Rów - Silec Gmina Srokowo” (Gmina Srokowo),
- „Budowa kanalizacji sanitarnej Rasząg – Rzeck” (Gmina Biskupiec),
- „Budowa zbiorowego zaopatrzenia w wodę miejscowości Bobrówko, Nowy Most, Strzałowo, Jakubowo oraz Kołowin” (Gmina Piecki),
- „Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Gminie Wilczęta - II etap wraz z modernizacją sieci wodociągowej w miejscowości Słobity” (Gmina Wilczęta - Zakład Komunalny w Wilczętach),
- „Budowa kanalizacji sanitarnej z przyłączami w miejscowości Byszwałd - etap I i etap II” (Zakład Komunalny Gminy Lubawa Spółka z o.o.),
- „Budowa sieci kanalizacji sanitarnej z przyłączami w miejscowości Kisiny i Kurki, gm. Działdowo” (Gmina Działdowo),
- „Rozbudowa sieci wodociągowo-kanalizacyjnej w miejscowości Pilnik” (Gmina Lidzbark Warmiński),
- „Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Witowo i Nowy Dwór, gmina Jedwabno” (Gmina Jedwabno),
- „Rozwiązanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie gminy Stawiguda poprzez budowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w miejscowości Kręsk, Gryżliny i Zielonowo” (Gmina Stawiguda),
- „Budowa sieci wodociągowej w miejscowości Piasutno oraz kanalizacji sanitarnej w miejscowości Powalczyn” (Gmina Świętajno),
- „Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w miejscowości Giedajty i Warkały” (Gmina Jonkowo),
- „Przebudowa stacji uzdatniania wody w miejscowości Frednowy oraz rozbudowa kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Iława” (Gmina Iława),

- „Remont i modernizacja stacji uzdatniania wody w Krasinie” (Gmina Pasłęk),
- „Budowa stacji uzdatniania wody w Świętajnie” (Gmina Świętajno),
- „Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w miejscowościach Lorki, Linowiec i Trzcin” (Gmina Grodziczno),
- „Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Zybułtowo, Dylewo, Kitnowo” (Gmina Grunwald),
- „Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Nielbarku, rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej w Marzęcicach oraz rozbudowa sieci wodociągowej w Wawrowicach i Mikołajkach” (Gmina Kurzętnik),
- „Budowa kanalizacji sanitarnej Galiny-Bartoszyce Obszar "C" obejmujący miejscowość Ciemna Wola (Zakład Budżetowy Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej” Gminy Bartoszyce),
- „Budowa sieci wodociągowej zasilającej jednostki osadnicze w miejscowości Kuce poprzez budowę wodociągu” (Gmina Janowiec Kościelny),
- „Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach: Glitajny, Parys, Równina Dolna, Równina Górna oraz budowa przyłącza wodociągowego w miejscowości Babieniec” (WIKOM Wodociągi i Oczyszczanie Miasta Sp. z o.o. w Korszach),
- „Modernizacja technologii oczyszczania ścieków z zastosowaniem metody tlenowego granulowanego osadu czynnego oraz tlenowej przeróbki powstałych osadów nadmiernych na oczyszczalni ścieków w Janowie” (Gmina Janowo),
- „Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej Rybical - Mrówki, Ryn, ul. Polna i ul. Zamiejska, gmina Ryn” (Gmina Ryn),
- „Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowości Królikowo” (Gmina Olsztynek),
- „Zewnętrzna sieć kanalizacji sanitarnej – grawitacyjnej i tłocznej z infrastrukturą techniczną dla miejscowości Robawy gmina Reszel” (Wielobranżowe Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o.).

W zakresie działania „**Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju (operacje 3 i 4, tj. odnowa i rozwój wsi oraz małe projekty)**” w latach 2013-2014 realizowano projekty o wartości nie przekraczającej kilkudziesięciu tysięcy złotych. W ramach tych kategorii wnioski składane były głównie przez urzędy gmin, przedsiębiorstwa komunalne, fundacje, stowarzyszenia oraz osoby fizyczne. Działania obejmowały m.in. zakup i montaż instalacji fotowoltaicznych, promocję innowacyjnych rozwiązań ekologicznych, remonty świetlic wiejskich i ścieżek edukacyjnych, odnawianie szlaków rowerowych, organizowanie szkoleń i imprez.

5. Wnioski z realizacji w latach 2013-2014 Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018

Niniejszy raport przedstawia analizę stanu oraz zmian zachodzących w środowisku województwa warmińsko-mazurskiego, a także określa stopień realizacji zadań wyznaczonych w *Programie Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018*.

Podstawą opracowania *Raportu*, weryfikującego wykonanie zadań z realizacji *Programu* w latach 2013-2014, były ankiety sporządzone i rozesłane do podmiotów wykonujących przedmiotowe zadania. Ponieważ nie wszystkie podmioty wypełniły ankiety, a te które zostały wypełnione często nie zawierały kompletnych danych, konieczne było sięgnięcie również do innych źródeł informacji.

Analiza przedstawionych w *Raporcie* danych pozwala stwierdzić, że założone w *Programie Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2011-2014 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2015-2018* działania były w latach 2013-2014 realizowane przez jednostki w nim wskazane. W każdym z zaplanowanych kierunków działań podjęto inwestycje i akcje zmierzające do poprawy stanu środowiska, co w większości miało odbicie we wskaźnikach oceny realizacji *Programu*.

W ramach **Priorytetu I: „Doskonalenie działań systemowych”** szczególnie godne podkreślenia jest duże zaangażowanie wielu podmiotów w podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa. Szczególnie edukacja ekologiczna dzieci i młodzieży prowadzona jest na wysokim poziomie – organizowane są rozmaite konkursy, a lekcje szkolne często przyjmują formę interaktywną, zdecydowanie bardziej interesującą dla dzieci. Istotne znaczenie ma działalność edukacyjna prowadzona przez parki krajobrazowe oraz jednostki Regionalnych Dyrekcji Lasów Państwowych, które znakomicie uzupełniają edukację szkolną.

Zastrzeżeń nie budzi wypełnianie przez jednostki samorządu terytorialnego ustawowego obowiązku sporządzania strategicznych programów rozwoju, w tym programów ochrony środowiska. W dokumentach strategicznych uwzględnia się wymagania ochrony środowiska, w tym coraz częściej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wytycza się korytarze ekologiczne. Postępy

odnotowuje się także we współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej. Dużym powodzeniem wśród miast województwa warmińsko-mazurskiego cieszy się udział w Polskiej Krajowej Sieci Miast Cittaslow, której jednym z celów jest zachowanie unikalnego charakteru każdego z miast, w tym troska o środowisko. Na każdym szczeblu JST utrzymywane są także kontakty z partnerami z zagranicy.

Gorzej wygląda rozwój systemu ekozarządzania wśród przedsiębiorstw. Certyfikaty EMAS (systemu ekozarządzania i audytu) oraz świadectwa Przedsiębiorstw Czystej Produkcji są promowane, jednak do końca 2014 r. żadne z przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego nie znajdowało się w rejestrach tych systemów. By nastąpił rozwój w tej dziedzinie należy intensywniej propagować korzyści związane z posiadaniem danego certyfikatu. Podobnie ma się sprawa z rozwojem badań i wdrażaniem eko innowacji. Mimo badań naukowych prowadzonych przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski i działań promocyjnych realizowanych m.in. przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, powiązanie nauki z biznesem jest na wczesnym etapie rozwoju.

Samorzady starają się aktywować udział społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska, np. zachęcają do udziału w konsultacjach społecznych przez wykorzystywanie nowoczesnych środków komunikacji. Należy dalej rozwijać takie działania, ponieważ wciąż zdarzają się głosy niezadowolenia z ograniczonego udziału mieszkańców w procesach podejmowania decyzji dotyczących ogółu społeczeństwa.

Realizację **Priorytetu II: „Zapewnienie ochrony i racjonalnego użytkowania zasobów naturalnych”** należy generalnie ocenić pozytywnie. Wskaźniki dotyczące ochrony przyrody i krajobrazu (procent powierzchni województwa zajęty przez obszary objęte prawną ochroną przyrody, liczba rezerwatów przyrody, liczba obszarów chronionego krajobrazu, powierzchnia zajęta przez sieć obszarów Natura 2000) odnotowały niewielki wzrost. Z dużym zaangażowaniem swoje działania statutowe wypełniają parki krajobrazowe oraz Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Olsztynie. Parki krajobrazowe województwa warmińsko-mazurskiego mogłyby w jeszcze większym zakresie spełniać postawione przed nimi zadania, gdyby ich możliwości kadrowo-finansowe były zwiększone i zbliżone do parków krajobrazowych w innych regionach kraju. Dokonujący się postęp infrastruktury drogowej realizowany jest z poszanowaniem przyrody – rozbudowa i modernizacja systemu dróg na terenie województwa warmińsko-mazurskiego odbywa się z uwzględnieniem zachowania i odtwarzania korytarzy ekologicznych oraz z zastosowaniem wariantów wywierających możliwie najmniejszy wpływ na środowisko. W podobny sposób realizowane są

inwestycje modernizujące ciekі wodne – umożliwia się przemieszczanie się rybom i innym organizmom przez budowę przepławek. Gospodarka leśna PGL Lasów Państwowych także prowadzona jest z poszanowaniem przyrody i z zachowaniem jej walorów.

Poważnym problemem jest eliminacja ekspansywnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla rodzimej przyrody. Podejmowane są w tym zakresie pojedyncze działania, jednak nie stworzono spójnego programu, który w zorganizowany sposób pomógłby wyeliminować lub chociażby w znaczny sposób ograniczyć to niekorzystne zjawisko. Warto zaznaczyć, że gminy województwa warmińsko-mazurskiego deklarują, iż regularnie prowadzą nasadzenia rodzimych gatunków drzew i krzewów przy okazji pielęgnacji terenów zielonych. Większe sukcesy odnoszone są w zakresie restytucji i ochrony gatunków zagrożonych (np. cietrzewia, rysia, żubra czy też gatunków roślin), jest to jednak zadanie długotrwałe i jego realne powodzenie zależy od konsekwencji prowadzonych przez kolejne lata starań.

Duże kontrowersje wśród mieszkańców budzi szybki rozwój w latach 2013-2014 inwestycji w duże elektrownie wiatrowe, które negatywnie zmieniają krajobraz. Gminy reagują wprowadzając odpowiednie zapisy w studiach zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, natomiast Samorząd Województwa przygotował raport mający na celu określenie obszarów, na terenie których lokalizacja turbin wiatrowych może być dopuszczona. Ze względu na brak przepisów prawnych szczegółowo określających dopuszczalność inwestycji w elektrownie wiatrowe, niezbędne jest prowadzenie przez władze gminne konsultacji społecznych i dogłębna analiza każdego przypadku potencjalnej budowy turbiny wiatrowej.

Za gospodarkę leśną w województwie warmińsko-mazurskim odpowiedzialne są Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych w Olsztynie, Białymstoku, Gdańsku i Toruniu. Wszelkie plany i programy realizowane w nadleśnictwach służą rozwijaniu trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej.

Dane statystyczne opisujące zmiany zachodzące w gospodarowaniu zasobami wody wskazują na wymierne postępy w tej dziedzinie, m.in. wyraźnie poprawiło się zaopatrzenie ludności w wodę odpowiadającą wymaganiom sanitarnym. Oba Zarządy Melioracji i Urzędów Wodnych na terytorium województwa warmińsko-mazurskiego realizowały działania związane z utrzymaniem i modernizacją systemów melioracyjnych oraz ochroną przeciwpowodziową, a Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie opracował dokumenty na temat suszy i zmian poziomów wód podziemnych oraz dokonał merytorycznej kontroli map zagrożenia powodziowego, natomiast Państwowy Instytut

Geologiczny opracowywał dokumentację hydrogeologiczną dla kilku zbiorników wód podziemnych na terenie województwa.

Dobre wyniki wskaźników odnotowano w ramach ochrony powierzchni ziemi. Wyraźnie zmalał udział gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych w użytkach rolnych oraz powierzchnia terenów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji, natomiast szybki przyrost notuje liczba gospodarstw ekologicznych. Wpływ na tak dobre wyniki ma między innymi działalność Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która dofinansowuje m.in. działania służące przeciwdziałaniu erozji gleb oraz rozwojowi rolnictwa ekologicznego. Swój wkład niewątpliwie miała także Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Olsztynie, która prowadzi doradztwo w sprawach nawożenia oraz działalność szkoleniową i informacyjną.

Działania zmierzające do ochrony klimatu opierały się na wycofywaniu z obrotu i stosowania substancji niszczących warstwę ozonową oraz kontrolach Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Olsztynie w zakresie przestrzegania ustawy *o substancjach zubażających warstwę ozonową*. Duże znaczenie ma też promocja wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Ich rozwój jest jednak ograniczony ze względu na niekorzystny wpływ dużych inwestycji na krajobraz i przyrodę oraz wysoki koszt i niepewną opłacalność małych instalacji przeznaczonych dla prywatnych użytkowników. Zwiększenie udziału OZE w bilansie energetycznym zależy nie tylko od działań promocyjnych i dostępności dopłat i kredytów, ale także od stanu prawnego i ekonomicznego dotyczącego sprzedaży energii do sieci energetycznej.

W ramach **Priorytetu III: „Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego”** największy problem w realizacji celów występuje w przypadku jakości wód powierzchniowych. Mimo licznych inwestycji dotyczących rozbudowy i modernizacji sieci kanalizacyjnej oraz oczyszczalni ścieków i związanej z tym redukcji ładunku zanieczyszczeń w ściekach odprowadzanych do wód lub ziemi, zmniejszeniu uległ odsetek wód (rzek, kanałów i jezior) w stanie bardzo dobrym i stanie dobrym, natomiast stan wód przejściowych (Zalewu Wiślanego) niezmiennie jest zły. Podkreślenia wymaga jednak fakt, że lista akwenów podlegających ocenie stanu jednolitych części wód w poszczególnych latach ulega zmianom, a tym samym niemożliwe jest dokładne oszacowanie rzeczywistego stanu tego elementu środowiska, tym niemniej uzyskane wyniki wskazują na niekorzystny trend. W celu zmiany tego negatywnego stanu niezbędne jest kontynuowanie inwestycji w gospodarkę ściekową, ograniczenie budownictwa w bezpośrednim sąsiedztwie jezior i rzek, ograniczenie spływu bezpośredniego

zanieczyszczeń do wód. Niezwykle istotne jest także dalsze ograniczanie wpływu turystyki na stan wód. Ośrodki turystyczne powinny być wyposażone w infrastrukturę zabezpieczającą akweny wodne przed zanieczyszczeniem, a turyści powinni być edukowani na temat właściwych postaw ekologicznych. Cennym działaniem mogłoby być również opracowanie i realizacja programu rekultywacji jezior.

Dalsze wyzwania stoją także przed działaniami związanymi z poprawą jakości powietrza. Mimo że województwo warmińsko-mazurskie nie należy do regionów mocno uprzemysłowionych, zanieczyszczenie powietrza, zwłaszcza w odniesieniu do zanieczyszczeń pyłowych, wciąż przekracza wartości dopuszczalne. Należy w dalszym ciągu dążyć do zamiany kotłów węglowych na obiekty niskoemisyjne oraz do instalowania wysokosprawnych urządzeń ciepłowniczych i budowy nowoczesnych sieci ciepłowniczych. Istotne jest także zmniejszenie zapotrzebowania na energię, w tym stosowanie technologii energooszczędnych oraz termomodernizacja budynków. Ponadto potrzebne są działania edukacyjne, uświadamiające społeczeństwo o szkodliwości spalania odpadów w domowych piecach. W poprawie jakości powietrza ważną rolę powinno także spełniać ograniczenie emisji ze środków transportu, w tym przez poprawę jakości dróg i organizacji ruchu kołowego, np. przez budowę obwodnic, oraz przez modernizację taboru samochodowego.

W dziedzinie gospodarowania odpadami duże zmiany nastąpiły w latach 2013-2014 wraz z przejęciem obowiązku w zakresie zagospodarowania odpadów komunalnych przez gminy i związki międzygminne. Należy kontynuować zwiększanie poziomu recyklingu i przygotowywania do ponownego użycia papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła oraz ograniczanie masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania, a także realizację *Programu usuwania wyrobów zawierających azbest na lata 2011-2015 z perspektywą do roku 2020*.

Badania poziomu hałasu wskazują na występowanie przekroczeń w ramach hałasu emitowanego przez zakłady przemysłowe jak i w przypadku hałasu komunikacyjnego. Wskazane jest takie kształtowanie przestrzeni urbanistycznej, by oddziaływanie hałasu było jak najmniej dotkliwe, a jednocześnie należy stosować wszelkie rozwiązania techniczne i organizacyjne ograniczające oddziaływanie hałasu.

Działania prowadzone w zakresie ograniczania zagrożeń ze strony substancji chemicznych w środowisku należy uznać za satysfakcjonujące. Prowadzone są wymagane prawem rejestry oraz przeprowadzane kontrole przestrzegania obowiązków przedsiębiorców.

6. Spis tabel

Tabela 1. Formy ochrony przyrody (źródło: GUS)	34
Tabela 2. Efekty rzeczowe inwestycji ochrony środowiska i gospodarki wodnej oddane w roku sprawozdawczym w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)	68
Tabela 3. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS).....	68
Tabela 4. Efekty rzeczowe - realizacja podpisanych przez WFOŚiGW w Olsztynie umów w dziedzinie "poważne awarie" (źródło: WFOŚiGW w Olsztynie)	77
Tabela 5. Długość czynnej sieci gazowej w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS)	83
Tabela 6. Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS).....	85
Tabela 7. Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej ulepszonej w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS).....	85
Tabela 8. Efekty rzeczowe inwestycji w oczyszczalnię ścieków w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS).....	92
Tabela 9. Efekty rzeczowe inwestycji w sieć kanalizacyjną w województwie warmińsko-mazurskim (źródło: Bank Danych Lokalnych GUS).....	92
Tabela 10. Ludność województwa warmińsko-mazurskiego korzystająca z oczyszczalni ścieków	92
Tabela 11. Dofinansowanie przedsięwzięć z WFOŚiGW w Olsztynie (źródło: Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie).....	114
Tabela 12. Struktura dofinansowania przedsięwzięć związanych z ochroną środowiska przez WFOŚiGW w Olsztynie w latach 2013-2014 - wg form i dziedzin dofinansowania (źródło: Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie).....	115
Tabela 13. Przykłady projektów zakończonych w 2014 r. dofinansowanych w ramach RPO WiM wskazane w <i>Sprawozdaniu z działalności Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie za 2014 rok</i>	117
Tabela 14. Realizacja działań 125, 321, 313, 322, 323, 413 PROW 2007-2013 w województwie warmińsko-mazurskim w latach 2013-2014 (źródło: dane pozyskane z Departamentu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego)	121
Tabela 15. Realizacja działań 125, 321, 313, 322, 323, 413 PROW 2007-2013 w województwie warmińsko-mazurskim od początku realizacji programu do 2014 r. (źródło: dane pozyskane z Departamentu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego)	122